

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE YANSIMA SÖZLER

Yüksek Lisans Tezi

Mirfarid RZAYEV

Danışman
Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL

SAMSUN
2022

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE YANSIMA SÖZLER

Yüksek Lisans Tezi

Mirfarid RZAYEV

Danışman

Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL

SAMSUN
2022

TEZ KABUL VE ONAYI

Mirfarid RZAYEV tarafından, Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL danışmanlığında hazırlanan “Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Yansıma Sözcükler” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 7.2.2022 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL (Danışman)	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı		☐ Kabul ☐ Ret
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ÇELİK (Başkan)	Samsun Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı		☐ Kabul ☐ Ret
Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALKAN ATAMAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı		☐ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY
... / ... / ...
Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

İmza

... /... / 2022

Mirfarid RZAYEV

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE YANSIMA SÖZLER

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 13/01/2022 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 12

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

İmza

... /... / 20...

Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL

ÖZET

OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE YANSIMA SÖZLER

Mirfarid RZAYEV

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Şubat/2022

Danışman: Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL

Bu çalışmada, *Dîvânu Lugâti't-Türk`te* yer alan yansıma sözcükler tespit edilip Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki (Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Horasan Türkçesi, Güney Kırım Türkçesi ve Türkmen Türkçesi) durumu tarihî karşılaştırılmalı dilbilim yöntemiyle incelenmiştir. 11. yüzyılda yazılan, Türk kültürünün mücevherlerinden, tarihin vazgeçilmez eserlerinden ve günümüzde hâlâ değeri eksilmeyen kaynaklardan biri sayılan *Dîvânu Lugâti't-Türk* farklı Türk boylarından derlenen sözcüklerden oluşmuş bir sözlüktür. Eserde 200`den fazla yansıma sözcük bulunmaktadır. *Dîvânu Lugâti't-Türk`te* bulunan yansıma sözcükler Oğuz grubunda yer alan lehçelerdeki yansıma sözcüklerle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Öncelikle *Dîvânu Lugâti't-Türk`te* bulunan canlı ve cansız varlıklardan kaynaklanan yansıma sözcüklerin bugün Oğuz grubu Türk lehçelerinde ne şekilde sürdürüldükleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra *Dîvânu Lugâti't-Türk`te* bulunmayan fakat bugün Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunan yansıma sözcükler ele alınmıştır. Bu çalışmada, Oğuz grubundaki lehçeler arasındaki benzerlik ve farklılıklar yansıma sözcükler üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. *Dîvânu Lugâti't-Türk`te* yer alan yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerinde sürdürülüp sürdürülmediği, sürdürülüyorsa aynen mi yoksa değişerek mi sürdürüldüğü, değişimlerin neden kaynaklandığı, *Dîvânu Lugâti't-Türk`te* yer almayıp Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunan yansıma sözcüklerin hangileri olduğu, bunlar arasındaki kaynak farklılıkları belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yansıma sözcükler, Oğuz grubu Türk lehçeleri, *Dîvânu Lugâti't-Türk*

ABSTRACT

ONOMOTOPOES IN OGHUZ GROUP DIALECTS OF TURKISH LANGUAGE

Mirfarid RZAYEV

Ondokuz Mayıs University

Department of Turkish Language and Literature

Master, February/2022

Supervisor: Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL

In this study, the onomotopoes in *Dîvânu Lugâti't-Türk* were determined and the situation in the Oghuz Group Turkish Dialects (Turkish, Azerbaijan Turkish, Gagauz Turkish, Khorasan Turkish, Southern Crimean Turkish and Turkmen Turkish) was examined with the historical comparative linguistics method. *Dîvânu Lugâti't-Türk*, which was written in the 11th century and is considered as one of the jewels of Turkish culture, indispensable works of history, and one of the sources whose value is still not diminished, is a dictionary composed of words compiled from different Turkish tribes. There are more than 200 onomotopoes in the work. The onomotopoes in *Dîvânu Lugâti't-Türk* have been tried to be compared with the onomotopoes in the dialects in the Oghuz group. First of all, it has been tried to determine how the onomotopoes originating from living and non-living beings in *Dîvânu Lugâti't-Türk* are continued today in the Oghuz group Turkish dialects. Afterwards, onomotopoes that are not found in *Dîvânu Lugâti't-Türk* but are found in Oghuz Turkic dialects today are discussed. In this study, the similarities and differences between the dialects in the Oghuz group were tried to be determined through the onomotopoes. Whether the onomotopoes in *Dîvânu Lugâti't-Türk* are continued in the Oghuz group Turkish dialects, whether they are continued in the same or altered form, why the changes are caused, which are the onomotopoes that are not in *Dîvânu Lugâti't-Türk* but are found in the Oghuz group Turkish dialects, source differences between them have been tried to be stated.

Keywords: Onomotopoes, Onomotopoes in Oghuz group, *Dîvânu Lugâti't-Türk*

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Biz Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Yansıma Sözcükler adlı bu çalışmamızda DLT'deki yer alan yansıma sözcükleri Oğuz grubu Türk lehçelerinde olan yansıma sözcüklerle karşılaştırdık.

Kaşgarlı Mahmud'un IX-XI yüzyıllar arasında yazdığı *Dîvânu Lugâti't-Türk* (DLT) adlı eser Türk dünyasının ve Türkçenin mücevherlerinden biridir. Kaşgarlı Mahmud *Dîvânu Lugâti't-Türk*'teki sözcükleri açıklarken yansıma sözcüklere de değinmiştir. Türk dilleri ailesinin en büyük gruplarından biri olan Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcüklerin günümüzdeki durumu ve DLT'deki yansıma sözcüklerle karşılaştırılması ise henüz yapılmamıştır. Türkçenin bu alanında olan boşluğunun bir kısmını gidermek için bu tezin hazırlanmasına karar verilmiştir.

Çalışma; girişten sonra iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Türkiyede ve yurt dışında yapılmış yansıma sözcüklerle ilgili çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise DLT'deki yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerinde kavram alanlarına göre sınıflandırılması yapılmış ve tablo şeklinde verilmiş, DLT'deki yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerinde görünümü gösterilmiş ve DLT'de olmayıp bugün Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunan yansıma sözcükler ayrı bir tablo olarak verilmiştir.

Çalışmam boyunca büyük desteklerini üzerimden esirgemeyen, değerli bilgilerini, yardımlarını, üzerimde ne yaparsam hakkı ödenemeyecek emeği olan, her zaman yanımda olan, maddi gelirim kendim sağlamalı olduğum için çalışmakla beraber tez yazdığım süreçte benden manevi desteklerini hiç esirgemeyen, öğrencisi olmaktan büyük gurur duyduğum Prof. Dr. Özen YAYLAGÜL ÜSTÜNEL'e büyük teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmayı kendime borç bilirim. Türk Dili ve Edebiyatı bölüm başkanı Prof. Dr. Selçuk ÇIKLA'ya ve bütün fakülte Hocalarına da ayrı teşekkürlerimi sunarım. Beni her zaman destekleyen, bana anneden öte, hem de baba olan annem Raifa Rzayeva'ya teşekkürlerimi sunarım. Azerbaycandan gelsem bile her zaman beni kendi kardeşi gibi gören Türk soydaşlarıma, özellikle de Memet Bumin'e, Erdoğan Köksal'a, Oğulcan Durmaz'a, Murat Karakuş'a, Ali Ruşanov'a ve özellikle Armağan Gümüş'e teşekkürlerimi sunarım. Lisans arkadaşım Ziyafe Guliyeva'ya da desteklerinden dolayı minnetdarlığımı bildiririm.

Mirfarid RZAYEV

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI.....	I
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	II
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
TABLolar DİZİNİ.....	VIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konu.....	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Yöntem.....	2
1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	2
2. YANSIMA SÖZLER VE YANSIMA SÖZLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR..	4
2.1 Yansima Sözler.....	4
2.1.1. Türkiye`de Yapılmış Yansima Sözcüklerle İlgili Çalışmalar.....	11
2.1.2. Yurt Dışında Yapılan Yansima Sözcüklerle İlgili Çalışmalar.....	23
2.2. Oğuz Grubu Türk Lehçeleri.....	28
3. OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDEKİ YANSIMA SÖZLER.....	34
3.1. <i>Dîvânu Lugâti't Türk</i> teki Yansima Sözler.....	34
3.1.1. DLT`de Olan Yansima Sözlerin Tasnifi.....	36
3.1.1.1.2.1. Yansima İsimden İsim Türeten Ekler.....	43
3.1.1.1.2.2. Yansima İsimden Fiil Türeten Ekler.....	44
3.1.1.1.2.3. DLT`de Olan Ses Yansımaları Birleşikler.....	44
3.1.2. DLT`de Olan Yansima Sözler.....	48
3.2. DLT`deki Yansima Sözlerin Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki Görünümü.....	52
3.3. Canlı Varlıkların Çıkardığı Ses Yansımaları.....	54
3.3.1. İnsanlara Ait Ses Yansımaları.....	57
3.3.2. Hayvanlara Ait Ses Yansımaları.....	65
3.4. Cansız Varlıkların Çıkardığı Ses Yansımaları.....	71
3.5. DLT`de Olmayıp Bugün Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan Yansima Sözler.....	77
4. SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	92
ÖZGEŞMİŞ.....	96

KISALTMALAR

DLT	:Dîvânu Lugâti't Türk
TTü veya Tr	:Türkiye Türkçesi
AzTü veya Az	:Azerbaycan Türkçesi
TrkmTü veya Trk	:Türkmen Türkçesi
GaTü veya Ga	:Gagauz Türkçesi
GKrmTü veya GK	:Güney Kırım Türkçesi
HorTü veya Hor	:Horasan Türkçesi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. DLT'deki yansıma sözcükler	48
Tablo 2. DLT'deki insandan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu	65
Tablo 3. DLT'deki hayvanlardan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu	71
Tablo 4. DLT'deki cansız varlıklardan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu	77
Tablo 5. DLT'de Olmayıp Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan İnsanlara Ait Ses Yansımaları	78
Tablo 6. DLT'de Olmayıp Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan Hayvanlara Ait Ses Yansımaları	82
Tablo 7. DLT'de Olmayıp Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan Cansız Nesnelere ve Doğa Olaylarına Ait Ses Yansımaları	83

1. GİRİŞ

1.1. Konu

Bu tezin konusu, Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözlere dir. Oğuz grubu Türk lehçeleri (Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Horasan Türkçesi, Güney Kırım Türkçesi ve Türkmen Türkçesi) Türk dilinin Güneybatı kolunu oluşturmaktadır. Oğuz grubu lehçeleri birbirinden ayrılmaya başladığı zamandan günümüze kadar birçok etkiye maruz kalmıştır. Bu da Oğuz grubundaki lehçelerin şu ya da bu şekilde birbirlerinden farklılaşmasına ve birbirlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Lehçelerin uzaklaşmasında dış etkiler çok büyük rol oynamıştır. Yabancı etkiye maruz kalan diller ister alfabe bakımından, isterse de söz veya sözcük bakımından doğal olarak uzaklaşmaktadır. Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözlere konu alan bu tez, söz konusu lehçelerin akrabalıklarını göz önüne koyacak ve yakınlık derecesini yansıma sözlere açısından gösterecektir. Çalışmanın özgün değerlerinden biri, dış etkilere maruz kalan bu lehçelerin yansıma sözcükler bakımından benzerlik ve farklılıklarını nedenleriyle birlikte ortaya koymaktır.

Yansıma sözlere, dillerin önemli unsurları olduğu için kapsamlı araştırılması Oğuz grubu lehçelerini betimlemek açısından da önem arz etmektedir. Lehçeler arasındaki yakınlık derecelerinin belirlenmesi de tezin önemini ve değerini artırıcı hususlardandır.

1.2. Amaç

Oğuz grubu Türk lehçeleri olarak adlandırılan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Horasan ve Güney Kırım Türk Lehçelerinde yer alan yansıma sözlere tespiti bu lehçeler arasındaki akrabalığın boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Bu konunun araştırılmasıyla DLT ile bu dillerdeki temel benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Türkiye Türkçesinde yer alan bir yansıma sözün diğer Oğuz grubu lehçelerinde var olup olmadığı, varsa ne şekilde bulunduğu, hangi anlama geldiği, işlevi; ne zaman kullanıldığı, nerede kullanıldığı, hangi amaçla, hangi ortamlarda kullanıldığını bilmek önem arz etmektedir. Yine yansıma sözlere bu lehçelerin genel söz varlığındaki yerinin belirlenmesi, fikir ifade etme bakımından ağırlığının ortaya

konması önemli bir husustur. Yansıma sözler açısından zengin olan Oğuz lehçeleri grubunda yansımaların nasıl algılandığının tespiti de bu tezin amaçları arasındadır.

1.3. Yöntem

Bu tezde öncelikle eş zamanlı yöntemle DLT'deki yansıma sözler tespit edilmiş ve sınıflandırılmış, daha sonra yine eş zamanlı yöntemle Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözler tespit edilmiş ve sınıflandırılmış ve sonra da art zamanlı karşılaştırmalı yöntemle DLT'deki yansıma sözler Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözlerle karşılaştırılmıştır. Bu amaçla DLT için öncelikle Atalay (1985) kullanılmış, daha sonra Dankoff ve Kelly (1982) ve Ercilasun (2014) yayınlarından kontroller yapılmıştır. Azerbaycan Türkçesi için *Azerbaycan Türkçesin'den Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük (I,II)* (1999), Gagauz Türkçesi için *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü* (1991), Türkmen Türkçesi için *Türkmence Türkçe Sözlük* (1995) taranmıştır. Güney Kırım Türkçesi ve Horasan Türkçesi için metin taraması yapılmış veya sözlü kaynaklara başvurulmuştur (Horasan Türkçesinde sözlü kaynak için Türkiyede bulunan *Şirvan ve Nişapur* bölgesinden olan Horasan Türkü öğrencilerden yararlanılmış ve Güney Kırım Türkçesi içinse *Agır Takdirler, Canlı Nişan, Saylama Eserler* vb. metin taraması yapılmıştır). DLT'deki yansıma sözlerle Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözler karşılaştırılmıştır.

Oğuz grubundaki lehçeler tek tek araştırıldığında genellikle benzer örnekler karşımıza çıkmaktadır. Farklılıklar ise oldukça azdır. Benzer ve farklı veriler sınıflandırılacak, farklılıkların neden kaynaklanıyor olabileceği konusu tarih ve coğrafya bilgisinden de yararlanılarak yorumlanacaktır.

1.4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Yansıma sözler, tabiatın taklit edilmesine dayalı olarak ortaya çıkan sözlerdir. Bu tezin konusu Oğuz grubu Türk lehçeleri olarak adlandırılan Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Güney Kırım Türkçesi, Horasan Türkçesi'ndeki yansıma sözlerdir. Bununla birlikte çalışma, büyük ölçüde ilk dört lehçenin söz varlığı temelinde şekillendirilmiş, son iki lehçe ile ilgili veri kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle bu lehçelerdeki yansıma sözlere daha sınırlı olarak yer verilebilmiştir. Yansıma sözleri bu kapsamda ele alıp araştıran, yansıma sözlerin dildeki işlevini derinliğine ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Oğuz grubu Türk lehçelerinde yansıma sözler konusu ele alınarak yansıma sözlerin dildeki işlevleri, DLT ile Oğuz grubundaki lehçeler arasında yansımalar bakımından

benzerlik ve farklılıklar, bu lehçelerdeki yansıma sözlerin karşılaştırılmasıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Dillerin neredeyse varoluşundan zamanımıza kadar kullanılan yansıma sözler dil gruplarının dallara ayrılmasıyla beraber farklılaşmıştır. Farklılıkların yanı sıra aynı dil grubunda olan dillerde pek çok benzerlikler de vardır. Bazı yansımalara baktığımız zaman ise aynı dil grubunda olup, aynı yazılan ve aynı telaffuz edilen ama farklı anlamlara gelen yalancı eşdeğer sözler ile de karşılaşabiliriz. Bu yalancı eşdeğer sözlerin tespiti ve anlam/işlev farklılığının nedenlerinin belirlenmesi de çalışma kapsamı içinde yer almaktadır.

2. YANSIMA SÖZLER VE YANSIMA SÖZLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.1 Yansıma Sözcükler

Yansıma sözcükler (onomatopei veya taklidi sözcükler), doğadaki seslerin taklit edilmesiyle oluşmuş sözcüktür. Dünya dillerinin ve lehçelerinin hemen hepsinde yansıma sözcükler önemli bir yer tutar.

Osmanlı döneminde yansıma sözcükler (taklidi sözcükler veya onomatopeiler) *lafzı taklidi*, *savtı taklidi* son olarak *taklidi sözcükler* şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. “Taklidi sözcükler” terimi ilk önce Latinceye oradan da Batı dillerine geçmiştir. Onomatopei sözcüğü Grekçe *onoma* ve *poein* sözcüklerinden oluşur, bu birleşik sözcükte *onoma* sözcük veya ad, *poein* ise ad kurma veya ad verme olarak çevriliyor. İngilizcede bu alana *imitative words*, *echo words* ve *sound symbolism* terimleri verilmektedir. Söylediğimiz bu adlandırmalar Batı dillerinde küçük ses değişimleri ile geçmektedir. Alman dilinde ise *lautbild* ve *lautmalerei* terimleri kullanılmaktadır. Rusçada ise yansımaların karşılığı *podrajatelnie*, *zvukopodrajatelnie* ve *mimologie* terimleridir (Zülfikar, 1995). Yansıma terimi Azerbaycan Türkçesinde *təqlidi sözlər*, Gagauz Türkçesinde *onomatopeyik laflar*, Türkmen Türkçesinde *ses meňzetmesi* olarak kullanılmaktadır.

Yansıma sözcükler dünyadaki canlıların, yaşayan varlıkların taklidinden, cansız nesnelere ve olaylardan, hareket ve imgelerden işitsel ve görsel imgeler yardımıyla oluşmasına denir. Yansıma sözcüklerin özellikleri o kadar ayrıntılı işlenmiştir ki, bazı bilim adamları bunu nedenli sözcük olarak görmezler. Bu sözcüklerin anlamının doğası, bu sözcüklerin ses kompozisyonunun nesnel varlıkla uygunluğu, olayla ilişkisi ve işlevi hakkında bir görüş ayrılığı vardır (Hacıyev: 1999).

Yansıma sözcükler en çok isim ve fiil, çok az miktarda ise sıfat ve zarf olmaktadır. Tahsin Banguoğlu da bu fikirleri söylemektedir (Rüstemov, 1998: 71. Banguoğlu, 1959). Taklidi sözcükler terimi kullanıldığında ses taklidi ve değişmeceli sözcükler göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin; *cırnk cırnk cam kırıldı* cümlesindeki *cırnk cırnk* taklidi sözcüktür ve kırılan camı taklit etmek için kullanılmıştır. *Kızcağız tir tir titriyor* cümlesindeki *tir tir* de taklidi sözcüktür ve iç organlarımızın durumunu ifade eder. Taklidi sözcükleri kullanırken fikrimizi

belirtmeye çalıştığımızda seslileri uzatır yahut da sessizleri çiftleştiririz. *Hulup* ve *pır* gibi sözcükleri ani olarak kullandığımızda *huluup*, *pırrr* şeklinde sesli ve sessiz uzaması olduğunu belirtmektedir (Rüstemov 1998).

“Yansıma sözcüğü, insanın dış dünyada işittiklerini, algıladıklarını dilinin imkânları nispetinde taklit ederek veya betimleyerek çıkardığı seslerden örülü dil birlikleri şeklinde tanımlayabiliriz. Bu dil birlikleri, dilde tek başına veya isimden isim ve isimden fiil yapma ekleri ile genişletilerek kullanılır. Yansıma sözcükler kök olarak isim kökü karakterindedir. Ancak getirilen eklerle isim, sıfat ve fiil görevinde de kullanılabilir” (Banguoğlu, 1974: 402).

“Yansıma fiiller dilde herhangi bir görünüşü ya da eylemi daha canlı, anlamlı, duyarlı bir şekilde ifade edebilmek için, tabiatta canlı ve cansız varlıkların çıkardığı sesleri taklit eden ses yansımaları köklerden türeyen fiillerdir” (Omuraliyeva, 2021: 9). Omuraliyeva (2021) ve Zülfikar (1995) yansıma sözcüklerde “birincil” ve “ikincil” biçimlerden bahsetmektedir. Yansıma fiillerde ekler bazen doğrudan ses yansıma kök ve tabanlara *busta-* “(sığır) bağırarak”, *hıkta-* “yakınarak”, üzülmeye sessizce ağlamak”, *tapta-* “birbirini beğenerek arkasından okşamak” vb.; bazen de *şakıl*da “şakırdamak”, *arılda-* “kükremek”, *düpürde-* “tıp tıp etmek, türek tüpüldemek” vb. gibi hecelerle genişleyerek ikincil biçim olan ses yansımaları sözcüklere gelmektedir. Yansımaların fiil olması için en işlek kullanılan yöntemlerden biri ek getirilme yöntemidir. Bazen yardımcı fiillerin sayesinde de yansıma fiiller oluşturuluyor: *çıgıl tıgıl kıl-* “çıgıl çıgıl etmek”, *cız et-* “gıcırdamak”, *bıdı bıdı et-* “kendi kendine konuşmak, homurdanmak, mırıldamak” vb (Omuraliyeva, 2021).

Bir dildeki bazı yansıma sözcüklerin tespiti çok kolay değildir, bu nedenle yansıma kavramının ne demek olduğu iyi anlaşılmalıdır. Yansıma kelimeler, hareketlerin betimlenmesi ve duyulan seslerin taklit edilmesi sonucunda dil özelliklerine göre görünüşlerin ve seslerin şekil alması olarak ifade edilebilir. Banguoğlu, yansılama terimini kullanarak “tabiat seslerini tasvir veya kabataslak taklit ederek meydana gelmiş ses toplulukları” şeklinde tanımlar (1974: 402). Banguoğlu’na göre; “Bu basit ve uzatılmış kök kelimeler taban olmak üzere yansımalar üretim ve birleşim yollarıyla kelime doğarcığıımıza geniş ölçüde ve pek renkli kelimeler sağlamışlardır. Yansılama kökleri isim tabanları teşkil ettiklerine göre onlardan isimden isim yapan ek ve isimden fiil yapan ekler getirmekle isimler ve fiiller olmalıdır. Gerçi öbür isim kökleri gibi yansımalara da herhangi bir yapım eki

gelmesi mümkündür. Nitekim onlar her türlü birleşik kelime yapımına da girerler” (Banguoğlu, 1959).

Bazı yansımaları tespit etmek ise çok kolaydır. Örneğin, “tak tak, çıtırtı, tıkırtı, güm” gibi sözcüklere bakıldığında kelimelerin yansıma kavramında olduğu rahat fark edilebilir. Fakat dildeki morfolojik özellikleri üzerine alarak isim ya da fiil şeklinde kullanılan yansıma kelimeleri tespit etmek biraz zordur. Bu durumda dilin fonetik ve morfolojik özelliklerin hakkında iyi bilgiye sahip olunması gerekir. Kelimelerin tespiti konusunda dikkatli olunmalı ve ekler ayrılarak yansıma köklere ulaşılmalıdır. Ancak bazen ulaşılan her kök Balkaya'nın belirttiği gibi yansıma sözcüklerle aynı sesleri taşıyor olsa bile yansıma olarak kabul edilemez. Örneğin *ıslık* yansıma kökenli bir isimdir. *Islık* kelimesi yansıma kökenli olduğu için “ıs” köküyle türetilen bütün sözcükleri yansıma olarak değerlendiremeyiz; *ıslanmak*, *ıslınmak*, *ısı*, *ıslak* gibi kelimeler, içinde aynı sesi barındırmasına rağmen farklı köklerden oluşan sözcüklerdir (Balkaya, 1996: 24).

Yansıma kelimeler zaman geçtikçe gelişmekte olan dil unsurlarından biridir. Her zaman farklı kullanılabilir ve her zaman yeni tür kelime ile söylenebilir. Bu da insanların tepkisine göre daima değişmektedir. Örneğin; kıvrıcık bir insanın saçı hoşumuza gittiğinde, ne güzel *vij vij*, *bij bij* saçı var diyebilir veya *kıvrıcık* kelimesinin kendisini de kullanabiliriz. Buradan da yansıma kelimelerin farklı kelimelerle aynı fikri ifade ettiğini görebiliriz. Yansıma kelimeler, her dilde, özellikle Türkçenin konuşma dilinde edebi eserlerde, masallarda, atasözünde ve şiirlerinde yaygın kullanılan ve bir ifadeyi, kavramı daha kalıcı, duygusal, canlı bir şekilde veren kelimelerdir (Omuralieva, 2021).

Yansıma sözcükleri oluşturan ses birimlerin seçilmesi ve dizilişi arasında dildeki diğer sözcüklere nispeten daha sıkı bir ilişki vardır. “Bu sözcüklerde dil dışı göndergelerin ses, yapı veya hareketlerinin karakteristik özelliklerine göre sesbirimler çeşitlenir”. Buna göre kök biçimleri ve eklerindeki sesbirimlerin anlam ayırtıcı özellikleri bulunmaktadır (Karahana, 2008: 140-148).

Osmanlı döneminde yansıma kelimeler (taklidi kelimeler veya onomatopeiler) “*lafzı taklidi*”, “*savtı taklidi*” son olaraksa “*taklidi kelimeler*” biçiminde kullanılmaya başlanmıştır. “Taklidi kelimeler” terimi önce Latinceye oradan da Batı dillerine geçmiştir. “Onomatopei”; Grekçe “onoma” ve “poein” kelimelerinden

oluşan bir birleşik kelime olup “onoma” kelime veya ad, “poein” ise ad kurma veya ad verme diye çevriliyor. İngilizcede bu alana “imitative words”, “echo words” ve “sound symbolism” terimleri verilmektedir. Söylediğimiz bu adlandırmalar Batı dillerinde küçük ses değişimleri ile geçmektedir. Alman dilinde ise “*lautbild*” ve “*lautmalerei*” terimleri kullanılmaktadır. Rusçada ise yansımaların karşılığı “*podrajatelnie*”, “*zvukopodrajatelnie*” vü “*mimologie*” terimleridir (Zülfikar, 1995).

Koca’ya göre (2012: 1), “Yansımalar, canlı cansız bütün varlıkların çıkardıkları sesleri yansıtan, (özellikle canlı varlıkların) dış görünüşlerini ve hareketlerini betimleyen, insanların yalnız kendilerinin deri, koku ve tat alma yoluyla hissedebildiği duyuları, sezimleri karşılayan sözcüklerdir”. Buradan da bir soru doğar: yansıma sözcükler, nedenli midir; nedensiz midir?

Yansıma sözcüklerin nedenli veya nedensiz olması bilim adamlarının tartışmalı meselelerinden biridir.

Saussure nedensizliği şu şekilde açıklıyor: Dilsel göstergenin nedensizliği ve dolayısıyla rasyonelliğe dayalı olmayışı, tartışmaya kapalılığı da beraberinde getirir. Çünkü bir şeyin tartışılabilmesi için akla uygun bir kurala dayanması gerekir. “Fr. soeur “kızkardeş”i İng. sister’e, Alm. ochs’u Fr. boeuf “öküz”e yeğlemek için hiçbir neden yoktur” (Saussure, 1998: 119). Saussure elbette istisnai durumların olduğunu kabul etmektedir. Sesin dille yansıma durumları vardır, ancak örnekleri kısıtlıdır, buna kısıtlılık denebilir ki genel durumu sarsacak nitelikte bir kurallılık durumunu yansıtmamaktadır. Dil göstergelerinin nedenli olabildiği, daha açık söylersek, onları daha az nedensiz kılabilmişimiz iki yol var. İlkin, göstergenin sesinin herhangi bir biçimde mimetik ya da yansılmalı görüldüğü yansıma (onomatopoeia) durumları vardır. Söz konusu durum haricinde Saussure, benzer şekilde ünlemler için de onların doğal olarak açığa çıktıklarının sanıldığını fakat aksine ünlemler söz konusu olduğunda da yine gösteren ile gösterilen arasında zorunlu bir ilişkinin bulunmadığını ileri sürer (Saussure, 1998: 119). Göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir. Göstergeyi, bir gösterenin bir gösterilenle birleşmesinden doğan bütün olarak gördüğümüzden daha yalın olarak şöyle de diyebiliriz; dil göstergesi nedensizdir. Örneğin, “kitap” kavramının kendisine gösterenlik yapan *k-i-t-a-p* ses dizilişiyle hiçbir iç bağıntısı yoktur. Başka herhangi bir diziliş de onu aynı oranda gösterebilir (Köktürk, Eyri, 2013).

Guiraud “Anlambilim” çalışmasında göstergenin nedenli olup olmadığı hakkında görüşlerini şu şekilde paylaşmaktadır (Guiraud, 1999: 35-38): “Gösterenle gösterilen arasında, konuşanların anlaşmasındandoğan bir bağıntı dışında bağıntı bulunmadığı ölçüde gösterge nedensizdir. Varsa, göstergenin nedenli olduğu söylenir. “Göstergenin nedensizliği sorunu Saussure’den bu yana birçok tartışmaya yol açmıştır. Anlaşıyor ki Saussure özellikle, kendi çağında geçerli olan ve seslerin yansımali kökeni bulunduğunu savunan kuramı hedef alıyor; ama başka düzlemlerde nedenlilik kavramını bir kenara itmiyordu. Burada üç kavram karşımıza çıkıyor: Nedensizlik, nedenlilik, saymacalık (anlaşma). Nedensiz, nedenliyle karşıtlaşır ve saymaca’ya varır: Çünkü hiçbir nedenlilik bulunmadığında anlamlamayı tek başına saymacalık sağlar. Ne var ki saymaca, nedenliyi ortadan kaldırmaz. Dil göstergesinin özü saymacalıktır, nedensizlik değildir. Saymacalık göstergeyi nedensizleştirmeye yönelir, ama nedenlilikle de çelişmez. Yalnız, nedenlilik bu durumda ikincil bir özelliktir, dolaysız bir zorunluk taşımaz, onun için de bozulma, bulanıklaşma, çoğu kez de silinme eğilimindedir”. Guiraud nedenlilik ve nedensizlik hakkında iki önemli görüş paylaşmaktadır: 1. Kullandığımız sözcüklerin büyük bir bölümü gerçekten de nedenlidir; duruma göre değişik oranlarda bilinçli olan bu nedenlilik, anılan sözcüklerin kullanım ve evrimini belirler. 2. Her yeni sözcük zorunlu olarak nedenlidir; her sözcük başlangıçta nedenlidir ve duruma göre kısa ya da uzun bir süre böyle kalır; sonra nedenlilik anlaşılmaz olur, sözcük nedensizleşir” (Guiraud, 1999: 36).

Dilsel göstergenin nedensizliği düşüncesi beraberinde birtakım itirazlar getirmiş ve çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Benveniste, Saussure’ün gösteren ile gösterilen arasında nedensizlik bulunduğunu ileri sürmesini eleştirerek, nedensiz olanın gösterge ile nesne arasındaki ilişki olduğunu ifade eder:

Benveniste GDD’ye bağlı olarak Saussure’ün gösteren ile gösterilen arasında nedensizlik bulunduğu görüşünü şu şekilde eleştirir: k-a-r-d-e-ş ses dizisi “kardeş” kavramından bağımsız yalnızca bir ses yığındır, öyleyse gösteren ile gösterilen arasında ilişki nedensiz değil zorunludur; nedensiz olan gösterge ile nesne arasındaki ilişkidir, çünkü dildeki sesler hiçbir biçimde dış dünyadaki nesnelere karşılık gelmez (Benveniste’den alıntılan Aslan, 2020: 7).

Benveniste devamında Saussure’ün “kardeş” kavramının k-a-r-d-e-ş gösterenine bağlanmadığını söylemesinin boşuna olduğunu ekler, aslında yine de

Saussure ona göre kavramın gerçekliğini düşünmektedir. Benveniste benzer şekilde dilsel göstergenin nedensizliğine ilişkin yaklaşımın zihin ve dış dünya arasındaki metafizik probleme ilişkin konuşan kişinin bu soruya içgüdüsel olarak getirdiği çözüme yönelik dilbilimcinin bir savunması olduğunu düşünmektedir (Öztoğat, 1995: 75-77).

Guiraud'a göre (1999: 49), belirli kurallar çerçevesinde doğan yansıma sözcükler doğanın ve doğada olan canlıların sesini, görüntüsünü ve şeklini duyularımız vasıtasıyla sözcüğe aktarmamıza yardımcı olan dil unsurudur. Bu da yansıma sözcüklerin nasıl doğduğunu ve nedenli olarak kullanıldığını göstermektedir. Ses biçiminde gösterge ile gösterilen arasındaki benzerliğe dayanan yansıma sözcüklerde dolaysız ve doğal ses nedenliliği vardır. "Demek ki her sözcüksel yaratım her zaman nedenlidir. Yaratım saymacalık dışı çağrışımlara dayanır. Gösterenle gösterilen arasındaki çağrışım (yansımalar) biçimbilimsel nitelikli olan ya da yakınlılığa dayanan iç çağrışımlardır". Yansıma sözcükler dilin nedenlilik ilkesinin bir parçası olmaktadır.

Yansıma sözcüklerin nedenli veya nedensiz olması bilim insanlarının tartışmalı meselelerinden biridir. Bu sözcüklerin anlamı, olayla ilişkisi ve işlevi hakkında bir görüş ayrılığı vardır (Hacıyev, 1999).

Erol'a göre (2014: 213): "Sözcükler ile bu sözcüklerin göndermeleri arasındaki bağ hiçbir koşulda doğal değildir, hatta yansıma sözcüklerin dahi farklı dillerde farklı biçimlerde ifade edilmeleri bu bağın doğal olmadığını kanıtıdır. Bu nedenle dil nedensizdir, nedensiz olan dil ise, buyrultusaldır; dolayısıyla uzlaşımaldır. İşte dili toplumsal kılan da budur. Bununla birlikte toplumsal olarak ortaya konan her ürün, toplumsal göstergebilim yoluyla anlamlanmaya muhtaç göstergelerle doludur. Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde, uzlaşımalsal olması ve göstergelerden oluşması nedeniyle, literatürde çeşitli yönleriyle ele alınan "dil" in toplumsal göstergebilimsel bakış açısıyla ele alınması gereken bir alan olduğu açıkça görülmektedir".

Kıran (1996: 64), yansıma sözcükleri şu şekilde açıklamaktadır: "Dilde "nedensizlik ilkesi" bilindiği gibi gösteren ile gösterilen arasındaki zorunlu ilişkiden kaynaklanan nesne, düşünce ile gösterenin kendisi arasındadır. Öte yandan dilsel işletimde türetmeler, bileşik biçimler, önekler ve soneklerle kurulan bütün yapılar ikinci dereceden nedenlilik gösteren göstergelerdir. Örneğin, *kapı/cı* >

kapıcı gibi iki ayrı birim nedensizlik ilkesiyle dilde yer alırken *kapıcı* türetimi ikinci dereceden nedenlilik gösterir. Saussure ise aynı işletimi “salt nedensizlik” ve “görece nedensizlik” olarak adlandırır. Öte yandan, yansıma sözcükler biçimleri birinci dereceden bir nedenlilik örneğidir. Dilbilimde, kelimenin belirttiği kavram ile kelimeyi oluşturan ses birimleri arasında bir nedensellik bağı olmadığını belirten görüşe "Göstergenin Nedensizliği İlkesi" denilmektedir". Nedensizlik durumu ile “yansımalar” (*Onomatopeia*) yani “doğa sesleri” durumu birbirlerine neredeyse zıttır.

Yansıma sözcükler, dilin oluşumunda rol oynamıştır. Bununla birlikte, bu rol çok sınırlı ve genel dil oluşumu sürecinde anahtar faktör olarak çok az öneme sahiptir. Bu sözcükler, dilin kökenini bir bütün olarak açıklamada yararlı olmasa da tek tek sözcüklerin etimolojisini belirlemek için onları incelemek gerekmektedir. Yansıma sözcükler yalnızca duyulabilecek şeyleri ve olayları tanımlayabilmektedir. Elbette bu olay, duyulabilecek her şeyin ve olayların isimlerinin metafor olması gerektiği anlamına gelmez (Rüstemov, 1998). Balkaya (Balkaya, 1996: 9), durumu şu şekilde açıklar; “Gerçekte hiçbir sözcüğün dış gerçeğin çıkardığı bir sesi tamamen öykündüğü ileri sürülemez. Ancak bir nesnenin ya da canlının çıkardığı sesin bir uzlaşma sonucu ülküsel bir biçim kazanarak uyandırdığı işitsel izlenimle dilin sözcükler ile, kendi yaptığımız yansıma sözcükler arasında yakınlık kurularak bir sözcüğün yansılama olduğu kabul edilebilir. Bu konuda farklı dillerde aynı sesin farklı biçimlerde yansıldığı bir kanıt olarak öne sürülebildiği gibi hatta aynı dilde aynı sesin farklı dönemlerde ya da bölgelerde farklı yansıtılmaya çalışıldığı da saptanabilir” (Demir, 2019: 16).

Yansıma sözcükler nedenliyse aynı yansımanın dillerde farklılıklar göstermesi nasıl açıklanabilir? Söz gelişi, eşeği çıkardığı ses Türkiye Türkçesinde *anır*- yansıma sözcüğüyle ifadesini bulurken Azerbaycan Türkçesinde – *angır*, Kazak Türkçesinde – *alama*, Özbek Türkçesinde – *hängrä*, Kırgız Türkçesinde – *aykır*, Türkmen Türkçesinde – *añnır* şeklindedir. Türk dili dışında ise bambaşka bir şekil almıştır: İngilizcede – *bray*, Fransızcada – *braire* Rusça – *kriчат*, Portekizce – *zurro*, Ukrancada – *zareviv*, İspanyolcada – *rebuznar*.

2.1.1. Türkiye`de Yapılmış Yansıma Sözcüklerle İlgili Çalışmalar

Yansıma sözlerle ilgili ilk çalışmalardan biri Ahmet Cevat Emre`ye aittir. Emre yansımaları şöyle izah etmektedir: *Yansımalar (Onomatopées)* dilin sesi veya hareketi taklit yolundan giderek yarattığı sözcüklerdir; bunlar da ünlemler gibi içten kopma anlatış araçlarındandır (Emre, 1945: 20)¹. Çalışmasında yansımalar hakkında şu fikirler ortaya konmuştur:

- Yansımalar *a, ı, u*, seslileri ve inceleri ile her türlü ses ve seslerden (bruits) türemiş, hece yönünden katmerli (redoublé) söz unsurlarıdır: *dan dun, tak tuk, paf puf, şap şup, şıp şıp, tıp tıp...* vb.
- Yansımaların yalın kullanılması (*çıt yok, gık demeden* vb.) ve ayrı iki ses üzerinde kurulması (*pat küt, fiskos* vb.) da vardır.

Emre “İsimden *le ve re* Yapılı Fiiller” başlığı altında yansımalar hakkında şunları söylemektedir:

“*le* Yapılı Fiiller” şunlardır:

- Ses yansılıyan tek heceli unsurlardan *-le-* ile türemiş fiillerin belirli kullanışları vardır: top *gürler*, uyuyanlar *horlar*, su *çağlar*, köpek *havlar...* vb (1945: 123).
- *-le-* yapıli fiillerin sesle olan ilgisi azalır, hatta büsbütün kalkabilir: *üflemek, çatlama, patlama* gibi (1945: 124).
- Işık saçma kavramını anlatan *parla-* fiili de çok anlamlı olmuştur: güneş *parlıyor* (ışık saçıyor), kapı tokmaları *parlıyor* (cılalı duruyor), filan az zamanda *parladı* (yüksek makamlara erişti) gibi (1945: 124).

“*re* Yapılı Fiiller” şunlardır:

Akıcı seslerin ikincisi olan *r* sesi de *l* gibi, fiil türetiminde önemli bir rol oynar. Bu fonem, hem geniş *-re-* hem dar ve ters *-ir-* şeklinde, fiil türeten morfem olmuştur (1945: 130).

- *re* yapı fiilleri sayıca azdır, anlam bakımından *le* yapı fiillerine benzer, başlıca tipleri şunlardır: *Kükre-*, deve gibi *kükredi*, *anra-* ve *ınra-*, aslan gibi *anradı/ınradı*. *-ir-* yapıli olanlar da vardır: *anır-*, eşek *anırır*, *böğür-*, öküz *böğürür* gibi (1945: 130).

¹ Konumuzla ilgili çalışmalar yayın yılına göre sayısal sırayla verilmiştir.

- Morfemini *k* ile pekiten *ir-* yapıları fillerde vardır: *haykır-* (*aykır-*), *hıçkır-* (*inçkır-/ıçkır-*), *öksür-* (eskisi *öskür-*) gibi (1945: 130).

Çalışmada diğer bir başlık ise “Yansımalarda Yineleme”dir (1945: 542). Burada genel olarak tekrarlar ve ikilemeler ele alınmış, bu özelliği gösteren yansımalara yer verilmiştir.

Yansımalarla ilgili diğer bir çalışma ise Osman Nedim Tuna`ya aittir. Tuna, “Türkçede Tekrarlar” adlı mekalesinde yansıma olan ve olmayan sözcükleri ele alarak “ikilemeler” hakkında bilgiler vermiştir ve tekrarlar hakkında şunları belirtmiştir:

“Tekrarlar, Türk dilinde, bilhassa en uygun şartlar altında 7-8 asırlık bir gelişmeden sonra iyice gürbüzleşen ve güzelleşen Türkiye Türkçesinde önemli bir yer tutar. Hele onomatope fiil ve zarfların ifade kudreti, eşsiz denebilecek kadar yüksektir. Hiç çekinmeden diğе biliriz ki bu çeşit fiil ve zarflar, action`ları dile getirir, onlara hayat verir. Suların şarıl şarıl akışı, kuşların cıvı cıvı ötüşü, dalların çatır çutur kırılışı, kızların fıkır fıkır gülüşü... emsalsiz philologique buluşlarıdır”(Tuna, 1950: 429).

Tuna, tekrarları, “Tek Heceli Tekrarlar” ve “İki Heceli Tekrarlar” olarak ikiye ayırmıştır. İkilemeleri anlamlarıyla beraber liste haline getirmiştir.

Hasan Eren Türkçe etimoloji çalışmalarında, Türk dili araştırmalarında bu konuya değinmiştir. Eren, Türkçede at, deve, inek, koyun, keçi, tavuk, ördek, kaz, güvercin gibi hayvanları çağırmak için *bici bici*, *bidi bidi*, *bili bili*, *piçi piçi* gibi birtakım sözcüklerin Türk dili araştırmaları bakımından çok büyük öneme sahip olduğunu belirtmiş ve bu sözcüklerin methodique bir şekilde araştırılmasının Türk dilinin zenginliğini ortaya çıkaracağı gibi, birçok sözcüğün etimolojisini de aydınlatacağını söylemiş, *bili* kökünden *piliç* gelişimi gibi örnekler vermiştir (Eren, 1951).

Ayrıca Hasan Eren, Carl Brockelmann'ın “*Naturlaute im Mitteltürkischen*” (Ungarische Jahrbuch VIII , 257-265) adlı çalışmasına da dikkat çekmektedir. O Brockelmann'ın eserinde zikrettiği Türkçe “keçi” manasına gelen “eçkü” sözcüğünün hayvanları çağırmak için kullanılan bir sözcük olmaktan çıktığını ileri sürmüştü, fakat bu fikrini izaha kalkışmamıştır (Eren, 1951: 55).

Özcan Başkan “İnsan Dilinin Doğuşu” çalışmasında yansımalara da değinmiştir. *Hav hav, cik cik, hop hop* gibi teorilerin birer tarihi anlam taşıdığını belirtmiştir (Başkan, 1968).

Diğer bir çalışma ise Muharrem Ergin'e aittir. Ergin, Azerbaycan şairi Şehriyar'ın şiirlerindeki, sözcükleri ses ve yapı açısından ele almış; ses yansımali sözcükler üzerinde durmuş ve bunların çoğunun ses yansımali fiiler olduğunu belirtmiştir (Ergin, 1971). Yansıma sözcüklerin konuşma dilinin neredeyse her alanına etki ettiğini söyleyebiliriz. Yansıma sözcükleri, doğaya ve nesnelere ilişkin sesleri yansıtan söz varlığı olarak gruplandırmak ve kendi içlerinde sınıflandırmak mümkün olmaktadır. İnsanların istemeden çıkardıkları (acıma, korku ve şaşırma gibi etkilere dayalı olarak ortaya çıkan yansıma sözler, fizyolojik olaylara ilişkin sesleri yansıtanlar... gibi) yanında, insanların isteyerek çıkardıkları gülme, ağlama, seslenme gibi unsurlara dayalı olarak ortaya çıkan yansıma sözler mevcuttur.

Dolaylı olarak yansımalara değinen Tahsin Banguoğlu *Türk Grameri (Ses Bilgisi)* (1974) çalışmasında yer yer ses yansımalarına da değinmiştir. *Türkçenin Grameri* çalışmasında ise yansımalara daha çok yer verilmiştir. “Sözcük Yapım Yolları” başlığında şöyle söylemektedir:

Türkçenin de sözcük kökleri anadilden gelen sayılı basit anlamlıklardır. Bunların zaman içinde artmadıkları görülür. Ancak yansıma (onomatopée) kökleri yeniden türeyebilir ve bazı diller arasında ortak olabilirler (Banguoğlu, 1974: 155).

Yansıma sözcükleri her dilbilimci kendi fikrine göre ayırmaktadır. Banguoğlu, yansımaları taklidi ve tasviri olarak iki gruba ayırmayı doğru bulmuştur. Banguoğlu'ya göre tasviri sözcüklerin esas kökleri şunlardır: *çat, pat, küt, çit, şır, dır, gır, lk, ılık, rak, faş, cız, vız* ve diğer benzeri kökler. Gösterilen tasviri yansımalara “*Ir*” ekide getirilebiliyor. Yazar yansımaları iletişim aracı olarak görmüş ve dil bilmeyenlerle (hayvanlar, çocuklar, yabancı uyruklular) yansımaların yardımıyla konuşmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Banguoğlu *mee, moo, bee, miyau, havhav, cekcik* gibi sözcükleri hayvanların ve kuşların anladığını söylemektedir; ata *deh*, kediye *pişt* ve eşeğe *çuş* dendiğinde onların bunu anladığını iddia etmektedir (Banguoğlu, 1974).

“Yansımalarından *-de-* ekiyle yapılmış fiil kökenleri vardır (*kütürde-, takırda-*). Bunlardan üremiş *-ik* sıfatları (*kütürdek, fıkırdak*) da vardır. İki ek kaynaşmış, isim

tabanları olan yansımalarından doğrudan doğruya yansıma adları (nom-onomatopée) yapan bir *-dek* eki meydana gelmiştir. *Kıkırdak, çekirdek, böğürdek, bingıldak, fııldak, yapıldak, donguldak, çakıldak, fıkırdak, şakırdakve zonguldak gibi*” (Banguoğlu, 1974: 167). Kalıplaşma olarak gösterdiği başka bir ek ise – *edekzarflarıdır* (belirteç). “Kapalı tek heceli yansımalarla gelerek yansıma zarfları (adverbe-onomatopée) yapan vurgusuz bir ektir (Gemi zıngadık karaya oturdu.). Yansımanın kökü çoğu zaman çift sesdeşle biter: *hartadık, gümbedek, şırpadık, cumbadık, tıngadık, zartadık* gibi. Vurgu kök üzerinde kaldığından tek sesdeşle biten yansımalarda bu ses çoğu zaman ikizleşir: *patadık/pattadık, hoppadık, loppadık, güppedek, küttedek, rappadık, cuppadık, şappadık* gibi” (Banguoğlu, 1974: 172).

Eserinde *-de* ekinin yansımalar için çok işlek olduğunu bildiren Banguoğlu, bu eklere ait örnekler de vermiştir. Bundan başka çalışmasında *-ir, kır, -re, -le* eklerine de yer vererek yansımalarından örnekler sunmuştur (Banguoğlu. 1974). Ses yansımaları ile ilgili daha geniş bilgi ise “Ünlemler” başlığı altında yer almıştır. Bu başlık da iki kısımdan oluşmaktadır. “Tasvir Sesler” ve “Taklit Sesler” olarak sınıflandırmıştır. “Tasvir Sesler” kapalı tek hecelilerden oluşurken (*tap tup, çat pat* vb.) “Taklit Sesler” hece yapıları sistemli şekilde olmayan tabiat seslerini, hayvan seslerini anlatan çeşitli kavram biçimleridir (*mee, möö, miyav* vb.).

Banguoğlu’na göre: “Yansıma sözcükler taklitten başka tasviri yansıma fiillerden de oluşur” (Banguoğlu, 1974. Türkay, 1978).

Türkiyede yayımlanan dilbilim kitaplarında ve birçok bilimsel çalışmada yansıma sözcüklerden bahsedilmektedir. Dilin doğuşu, sözcüklerin ortaya çıkması ve sesler ile onlara verilen adlar arasında bir ilgi bulunup bulunmadığı konusu işlenerek ele alınmıştır. Necip Üçok “Genel Dilbilim” eserinde “Sözcük ve Kavram” başlığı ile “sözcüğü oluşturan sesler ve onlara verilen adlar arasında ilgiyi” araştırıp, söz konusu ederek yansımalarla değinmiştir (Üçok, 1974: 5). Üçok “Ses Taklidi Teorisi” başlığı altında ise dilin doğuşu ve oluşumunda ses yansımaları sözcüklerin rolünü belirtmiştir (Üçok, 1974: 37).

Kaya DLT’de yansıma sözcükleri iki başlık altında, “doğal yansıma sözcükler” ve “betimsel yansıma sözcükler” olarak ayırmıştır. Yansıma sözleri tabiatta olan canlı ve cansız varlıklardan kaynaşmasına göre gruplandırmış; “insanlara ve

hayvanlara ilişkin ses yansımaları”, “katı nesne, sıvı, gaz sesleri”, “yeme içme sesleri” ve “doğa olaylarının sesleri” olarak ele almıştır (Kaya, 1978: 242-253).

Talat Tekin “Ön Türkçede Ünsüz Yitimi” (1977) adlı çalışmasında yansıma sözlerden yola çıkarak Altay dilleri teorisini savunmuştur. N.Poppe`nin Moğolca`da ünlü ve ünsüz değişimi ile ilgili verdiği örneklerin bazı dilciler tarafından çok inandırıcı bulunmaması nedeniyle yansıma sözleri örnek vererek Poppe`nin düşüncelerini desteklemiştir. “*rk=Mo. rk=Tü. g/k*” başlıkları altında toplayarak örnekler vermiştir. Bu örnekler yansımalarla ilgilidir; Moğolca, Mançuca, Genel Türkçe, Tuvaca, Altayca ve Uygurcadan toplanmış bu sözcükler diğer Türk lehçelerindeki benzer biçimleriyle karşılaştırılmıştır. Çalışmada geçen örneklerin bazıları:

çakır- bağır-, *çağır-*; *çığır-* bağır-, *çağır-*; *arkıra-* hırsla-, *kükre-*... vb (Tekin, 1977: 35-51)

Tekin, Ana Türkçede son sesi *-r* olan ses yansımalarında *-kıra-/kire-* ekleri getirildiğinde *r* fonemi ile *-kıra-/kire-* ekindeki dar ünlülerin düşüşünü gösteren örnekler vermiştir: *çoqra-*, *kayna-*; *sıkra-*, *sızla-*, *ağrı-*; *sokra-*, *homurdan-*, *söylen-*...vb (Tekin, 1977: 35-51).

Ses yansımalarıyla ilgili diğer bir çalışma Kaya Türkay`a aittir. Türkay, çalışmasında ses yansımalarını iki sınıfta toplamış ve gruplamıştır. Bu sınıflandırmadaki ilk grup, doğadaki canlı ya da cansız varlıklarla ilgili yansımalar; “insanlara ve hayvanlar”a ait yansımalar, “katı nesne, sıvı, gaz sesleri” gibi. İkinci grup, aynı nitelikteki varlıklarla ilgili gerçek sesler olmayıp “tasarımsal, çağrışımsal” sesler, “canlıların isteyerek çıkardıkları sesler”, “iç organlarda oluşan sesler”, “insan eylemi”, “davranış” vb. nedenlerden doğan sesler, “nesnelere ilişkin olan” yansıma sözleri kapsamaktadır. Ayrıca canlılar ve nesnelere göre alt başlıklar altında sınıflandırılmış ve örnekler verilmiştir (Türkay, 1978: 242-253).

Yansımalara değinen başka bir araştırmacı ise Vecihe Hatiboğlu`dur. “İkilemeler” adlı çalışmasında Hatiboğlu, Türkçe ikilemelerin önemli bir bölümünün yansımalarla kaynaklandığını belirtmiştir. Yansımalar doğanın verdiği sesi yansıtmaya çalışan sözcüklerdir. Su sesinin ardından çeşitli yansımalar olduğu gibi, tahta, taş ya da yağmur ve benzeri tabiat olaylarını ve seslerini yansıtmaya çalışan

sözcüklerimiz çoktur ve çok defa da ikileme biçiminde kullanılırlar: “şakır şakır sular akıyor”, “şıkır şıkır oynuyor”, “tak tak kapı çalındı”, “yağmur yağar çisi çisi!”, “kedi mırıl mırıl uyuyor” vb. (Hatiboğlu, 1981). Hatiboğlu, ayrı sözcüklerden kurulan ikilemelerin çoğunda, özellikle yansımalarda, birinci sözcüğün ilk hecesinde /a/ sesi varsa, ikinci sözcüğün ilk hecesinde /u/ sesi bulunduğunu belirtmiştir. “Çarpık çurpuk, şartlı şurtlu, takas tukas, tak tuk, çat çut, fart furt, cart curt, zart zurt, katır kutur gibi. Bu kural ince sıralı ünlülerde de yürütülür: eski püskü, eğri büğrü, ters türs, tek tük, kem küm, efil üfül vb”. (Hatiboğlu, 1981: 18). Araştırmacı yansımaların ikilemelerin yanı sıra bazen üçleme biçimlerinde olduğunu da söylemiştir: “parıl parıl parılda”, “zonk zonk zonkla”, “çın çın çınla”.

Türkiyede yansımalarla ilgili en kapsamlı çalışma Hamza Zülfikar tarafından hazırlanan *Türkçede Ses Yansımaları Sözcükler* olup kitap 1995 yılında, Ankara’da Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından basılmıştır. Zülfikar ses taklidi hakkında şu açıklamaları yapmıştır:

“Türk dili araştırmaları içinde pek ilgilenmemiş konulardan biri de ses taklidi (ses yansımaları) sözcüklerdir. Türkçenin söz varlığı içinde, özellikle ağızlarında önemli bir yer tutan bu tür sözcükler, yapıları, işleyişleri, görevleri, ve kavramları bakımından ayrı bir sözcük grubu oluşturur. Düzenli ve kurallı bir yapı içinde gelişen ses yansımaları sözcükler, anlatıma canlılık ve renklilik katar. Tabiattaki karşılıklarıyla sürekli varlıklarını koruyan bu sözler, özellikle konuşma dilinde canlı kalmış, yıllar boyunca kullanılagelmiş, dönemler arasında kolayca aktarılmıştır. Öte yandan tarihi gelişmelerine paralel olarak türevleri zenginleşerek çeşitlenmiş. Gerektiğinde yeni adlandırmalar dilin kendi imkanları içinde yapılmış, yabancı ses yansımaları olduğu gibi alınmamış, türkçenin ses yansımalarındaki yapısına uydurularak türlü analogilere yeniden kurulmuştur” (Zülfikar, 1995: VII).

Zülfikar’ın kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Ses Bilgisi Açısından Yansımalar”a yer verilmiştir. Bu bölüm kendi içinde iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısımda ünlülere, ikinci kısımda ise ünsüzlere yer verilir. İkinci bölüm “Yapı Bilgisi Açısından Yansımalar”dan oluşmaktadır. Bu da kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır. Birincil biçimler, ikincil biçimler ve türevler. En sonda ise bir yansımalar sözcükler sözlüğüne yer verilmiştir.

Hamza Zülfikar yansıma sözcüklere birincil (primary), ikincil (secondary) ve bazen birincil bazen de ikincil biçimlerin ikilemesi adını vermiştir. Birincil biçimin ikilemesi, “ikilemeli birincil”; ikincil biçimlerin ikilemesi ise, “ikilemeli ikincil” terimleriyle belirtilmiştir. İkilemeyi oluşturan öğeler arasında herhangi bir ses değişmesi olmadan bu sözlerin tekrarlanması olayı “tam ikileme” (complete reduplication) başlığında verilmiştir:

şırıl şırıl (TSöz)

tıkır tıkır (TSöz)

küt küt (TSöz)

pat pat (TSöz) vb.

İkilemeyi oluşturan öğelerin ünlüleri, ünsüzleri ve öteki yapım ekleri arasında kısmi değişmeler söz konusu ise, aynen tekrarlanmıyor ise, bu tür ikilemelere “kısmi ikileme” (partial reduplication) denmiştir:

pat küt (TSöz)

pat çat (-Sm)

pat sat (-Dz)

şap şup (-Rz)

ıkrır cıkrır (-Bo)

çatır çutur (TSöz)

oflamak puflamak (TSöz) vb.

Türkçenin karakteristik yapısına uygun olan bütün tek heceli yalın biçimlere birincil (primary) adını vermektedir.

Suyun sürekli fakat ince akışı *şırır*, suyun yüksekten bolca dökülüşü *çağ*, suyun kaynaması *fiik* vb. (Zülfikar, 1995).

Zülfikar (1995), tabiatta gürültülerin yaklaşık karşılıkları olan ve birincil biçimler adını verdiğimiz ses dizilerinden birçoğunun daha çok aynı olayın, aynı hareketin ortaya çıkardığı sesin sürekliliğini sağlamak amacıyla *-Ir* ve *-Il* ekleriyle biçimce gelişerek *şarıl* (şarıltı, TSöz), *vızıl* (vızıltı, TSöz), *tıkır* (tıkırtı, TSöz) vb. gibi sözcükleri oluşturduğunu belirtmiştir.

Balkaya (1996: 9), yansıma sözcüklerin doğadaki seslerin hepsini yansıtmadığını ifade eder. Gerçekte hiçbir sözcüğün dış gerçeğin çıkardığı bir sesi tamamen öykünebildiği ileri sürülemez. Ancak bir nesnenin ya da canlının çıkardığı sesin bir uzlaşma sonucu ülküsel bir biçim kazanarak uyandırdığı işitimsel izlenimle dilin sözcükleri yaptığımız kendi sesleri arasında yakınlık kurularak bir sözcüğün yansılama olduğu kabul edilebilir. Bu konuda farklı dillerde aynı sesin farklı biçimlerde yansıldığı bir kanıt olarak öne sürülebildiği gibi hatta aynı dilde aynı sesin farklı dönemlerde ya da bölgelerde farklı yansıtılmaya çalışıldığı da saptanabilir.

Demircan “Hece Yapısı” başlığı altında yansımaların hece yapısının öteki sözcüklere benzediğini söylemektedir. “*Ne var ki onlara “yalnızca ünsüzlerden kurulu heceleri” de eklemek doğru olur. Demek ki Türkçede de hece bir ünlü içermek zorunda değildir, denilebilir*” (Demircan, 1996: 3).

Ömer Demircan yaptığı araştırmasında yansımaları iki gruba ayırmaktadır. Bağımsız ve bağımlı biçimler.

1. Bağımsız olanlar: *ah, şıp, cır, tın, tıngır* vb.

2. Bağımlı olanlar: *hiç (-kır), öks (-ür), poh (-la)* vb.

Bu çalışmayla yakından ilgili “Türkmen Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Yansımalar” başlıklı tezde (Geldiyev, 2000), Türkmen Türkçesine ait yansımalar, semantik ve leksik-semantik prensipte olmak üzere iki temel yönden ele alınmıştır. İki dilde de yansımalar ses bilgisi açısından ve şekil bilgisi açısından incelenmiş, aynı özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Diğer yandan da her iki dilde fonetik açıdan kendine özgün iç fonetik kurallar nedeniyle bir takım farklılıklar ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bu konu içerisinde yansımaları sıfatların yanı sıra, yardımcı fiillerle kurulan yansımalar da yer almıştır. Çalışmanın sonuna çalışmada ele alınan yansıma sözcüklerin yer aldığı bir sözlük de eklenmiştir.

Yansımalar, çocuk dilinde kullanılan ve çocukların en sık kullandığı sözcüklerdir. Bunun üzerine de bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu konuya Nurten Sarıca “Fransızca ve Türkçe’de Yansıma Sözcükler ve Bunların Eşdeğerlikleri Üzerine” makalesinde değinmiştir. Sarıca’ya göre, çocuğun anadili öğrenim sürecinde yaşadığı ortamdaki seslerin tekrar ve taklidinin zaman içerisinde uygun göndergelerle eşleşmesi sonucunda çocuğun ilk sözcükleri ortaya çıkar, hatta daha

sözcükler oluşmadan önce bebekler bitakım sesler çıkararak çevreleriyle iletişim kurarlar (Sarıca, 2004). Çocuklar açlık, korku, işaret veya herhangi bir fikri belirtmek için taklidi sesler çıkarır yada yakın bir sözcükle ifade etmeye çalışırlar. Yansımalar neredeyse her zaman çocuklar tarafından, çocuk dilinde kullanılmaktadır. Çocuğun anadili öğrenim zamanında yaşadığı ortamdaki seslerin tekrarlanması ve taklidinin zaman içerisinde uygun göndergelerle eşitlenmesi sonucunda ilk sözcüklerin oluştuğu, hatta daha sözcükler oluşmadan önce bebeklerin bir grup sesler çıkararak çevreleriyle iletişim kurdukları görülmektedir (Sarıca, 2004).

2003 yılında yapılan bir çalışmada ana sınıfı öğrencilerine farklı dillerde telaffuz edilen hayvan sesleri dinletilmiştir. Daha sonra bu öğrencilere hayvanların seslerinin yaşadıkları yere göre mi yoksa orada konuşulan dile göre mi değiştiği sorusu yöneltilmiştir. Çocuklara yönlendirilen bir başka soru da hayvan seslerinin insanların konuştukları dile göre mi yorumlandığıdır. Bütün bu sorular çerçevesinde çözmeye çalışılacak olan asıl sorun ise dillerin toplumsal boyutu ve göstergenin nedensizliği ilkesine dayanmaktadır. Öyle ki, farklı dil ve kültürden olan insanlar yansıma sesleri farklı farklı çıkarmaktadırlar, yani aynı dildışı gerçekliği farklı dillendirmektedirler (Sarıca, 2004).

Akartürk Karahan'a ait "Memlûk Kıpçak Sözcüğü: Yansıma Fiiller Üzerine İnceleme" başlıklı makalede Memlûk – Kıpçak Türklerinin nüfusunun artmasıyla burada Türkçenin konuşma çevresinin artması, dilin basitleştirilmesi amacıyla 13 ve 14. yüzyıllarda Türkçe sözlük ve gramerlerin yazıldığı ve bu gramerlerde yansıma sözcüklerin de yer aldığı belirtilmiş, mevcut Memlûk-Kıpçak sözlüklerindeki yansıma fiiller karşılaştırılarak yapısal ve tematik açıdan incelenmiştir (Karahan, 2006).

Abdurahman Özkan da çalışmasında yansımalarla yer vermiştir. Özkan "Ses Yansımaları Sözcüklerin Yer Adı Olarak Kullanılması" makalesinde yansımaların yerleşke adları, dağ, ova, akarsu gibi coğrafi adlarda kullanılmasından bahsetmiştir. Özkan, yer adlarının isimlendirilmesini iki gruba ayırmaktadır:

1. Tabiat ve fiziksel koşullara dayanan adlar.
2. İnsanlara ve topluluklara dayanan adlar.

Özkan yer adlarının adlandırılmasında tabiat ve insan adlarından yararlanılmakta olduğunu, bu adlandırmalarda uzlaşmaya dayalı dil göstergeleri

kullanıldığı gibi, ses yansımaları sözcüklerden oluşan dil göstergeleri de kullanılmakta olduğunu belirtmektedir (Özkan, 2006: 191 - 192).

Muharrem Ergin ise *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde nesnelere verilen adların keyfiliği üzerinde durmuş ve “Yalnız tabiat taklidi sözcükler bir istisna teşkil ederler” diye belirtmiştir. Eserin değişik bölümlerinde ses yansımaları kelimeler üzerinde duran Muharrem Ergin örnekler de vermiştir (Ergin, 2009).

Ergin *-da*, *-ta* ve *-kir* eklerini örnek göstererek, diğer isimlerden yapma ifade eden, ses taklidlerinden olma ifade eden fiiller olarak belirtmiştir. Türkçede eskiden beri görülen, diğer isimlerden fiil yapmakta çok az kullanılan *-da*, *-ta* ve *-kir* ekleri ses taklidi sözcüklerden fiil yapmakta işlek bulunmaktadır. Eski Türkçede ekin hem *d*'li, hem *t*'li şekli vardır. *t*'li şekli Batı Türkçesinde yalnız *iste-* fiilinde kalmıştır. İşlek olarak kullanıldığı ses taklidi sözcüklerin sonu hep *l*, *r*, *y* sedalı konsonantlarla bittiği için ekin bugün yalnız *d*'li şekli kullanılmaktadır (Ergin, 2009: 182-183).

Mırl-da-, *horul-da-*, *ısl-da-*, *fırl-da-*, *gürül-de-*, *fokur-da-*, *kış-kır-*, *çem-kir-*, *tü-kür-*, *hıç-kır-* gibi (Ergin, 2009: 182-183).

Ergin, ses yansımalarına ünlemler bölümünde de değinmiş, örnekler vererek bunların tabiatdaki sesleri taklid eden edatlar olduğunu ileri sürmüştür: *of*, *ah*, *oh*, *vah*, *pat* gibi, “Tekrarlar” Başlığı altında ise ses yansımalarına şöyle örnekler vermiştir: *şırıl şırıl*, *zangır zangır*, *mışıl mışıl*, *kıtır kıtır* gibi. (Ergin, 2009: 334-370)

Aksan da yansıma sözcüklerin oluşumunu şöyle açıklamıştır: “Hangi dili ele alırsak alalım, doğadaki sesleri yansıtmaya, taklit etmeye yönelen öğelere rastlarız. Bu öğeler insan ve ses bağırımlarıyla kükreme, havlama gibi hayvan seslerini yansıttıkları gibi, ses çıkaran her türlü varlığın seslerini vermeye de yönelirler. Türkçemizdeki *miyavlamak*, *havlamak*, *böğürmek*, *kükremek*, *gıdaklamak*, *melemek* gibi hayvan seslerini gösteren eylemlere eğilirse bunların temelde belli seslerin taklidine dayandığı, sonradan dilin belli kalıplarına dökülerek eylemleştğini görürüz” (Aksan, 2009: 96).

Yansıma sözlerle ilgili başka bir çalışma ise Semra Baturay'ın “Türkçede Ünlü Anlaşması” çalışmasıdır. Bu çalışma Türkçe yansıma ikilemelerdeki ses değişimlerini araştırmakta ve bağlamdan bağımsız ses değişimlerini ifade etmek için kullanılan anlaşma temelli bir çözümleme önermektedir. Çalışma Türkçe yansıma

ikilemelerinin barındırdıkları ses değişmeleri açısından bir eğilim sergileyip sergilemediklerini sorgulamaktadır (Baturay, 2010).

Fettah Karahan “Çağdaş Türk Lehçelerinde Yansıma Sözcükler” başlıklı tezinde “onomatopie” kavramının ne anlama geldiği, nasıl kullanıldığı ve sesli jestler ile ünlemler arasındaki farklardan bahsetmiştir. Çalışmada yansıma sözcüklerin derlendiği lehçeler hakkında kısa ve öz bilgiler verildikten sonra her lehçede tespit edilen yansıma sözcükler ayrı başlıklar altında verilmiş ve bu sözcüklerden oluşan karma bir sözlük oluşturulmuştur (Karahan, 2011).

Yansıma sözlerle ilgili bir diğer çalışma Ergün Koca tarafından yapılmıştır. Koca “Dede Korkut Hikayelerindeki Yansıma Sözlerin Leksiko Semantik Analizi” makalesinde yansıma sözler sayesinde metinlerin daha canlı, daha dinamik olduğunu bildirmiş, yansıtılan varlık veya hareketin karakteri, özellikleri, durum ve keyfiyeti, ahenginin metne ayrı üslup güzelliği kattığını söylemiştir (Koca, 2012).

“Tarihi Türk Lehçelerinde Yansımali Fiiller” konusunu ise Muhammed Karasu işlemiştir. Bu çalışmada tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinden yansıma sözcükler derlenmiş ve yansımali fiillerin köken bilgisi özellikleri ortaya konulmuştur (Karasu, 2013).

Batur ve Beyret DLT’deki yansımaları “doğal taktikler” ve “betimleme taktikler” olarak iki grupta incelemektedir. Bu çalışmada yansıma sözler iki grupta ele alınmıştır. Birinci grupta “Doğal taklitler”e dayanan yansıma sözler, “insan sesleriyle oluşan” (ık, op, çap çap, sur sur vb.), “hayvan sesleriyle oluşan” (kökre, sır, be, kanğ vb.), “nesnelere çıkan seslerle oluşan” (küdre, çır, çaldır çaldır, pat, cırt vb.) ve “doğa olayları sonucu ortaya çıkan” (münğreş, kökreş, külf, tam vb.) başlıklarında ele alınmıştır. İkinci grupta ise, *çifilama*, *çars çars*, *turt*, *kalturgagibi* yansımaları yer verilmiştir (Batur ve Beyret, 2014).

Kuybu, Şehriyâr’ın “*Heyder Baba’ya Selâm*” şiirindeki yansıma sözlere değinmiştir. “*Heyder Baba’ya Selam I-II*” şiiri üzerinde yapılan incelemelerde 31 yansıma sözcük tespit edilmiştir. Tematik açıdan yapılan incelemelerde canlılara ait 15, nesnelere ait 16 yansıma sözcük saptanmıştır. İnsanlara ait toplamda 12 yansıma sözcük görülürken hayvanlara ait 3 yansıma sözcük ortaya konmuştur. İnsanlara ait yansıma sözcükler isteyerek ve istemeyerek çıkarılan yansıma sesler olmak üzere sınıflandırılmıştır (Kuybu, 2017: 163-174).

Bu alanda yapılan tezlerden biri de Yunus Demir'in "Kumuk Türkçesinde Yansıma Sözcükler" adlı yüksek lisan tezidir. Tez 8 bölümden oluşmaktadır. Başlıkların hepsinde genel olarak yansılardan bahsedilmiştir. Bu çalışmada Kuzey - Batı (Kıpçak) grubu Türk lehçelerinden olan Kumuk Türkçesinde kullanılan yansıma sözcükler, "ses yansımali sözcükler" ve "biçim yansımali sözcükler" şeklinde iki grupta incelenmiştir. Kumuk Türkçesindeki yansıma sözcüklerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve aynı zamanda varsa yer aldığı bir cümle örneği de verilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında yansıma sözcüklerin oluşum şekilleri ve tasnifi ile ilgili bulgulara yer verilmiştir (Demir, 2019).

Aksamai Omuralieva tarafından yansıma sözcükler üzerinde yapılan araştırmaları kolaylaştırmak için bibliyografya denemesi yapılmıştır. "Omuralieva'nın Yansımali Sözcükler Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" adlı makalesinde yansıma sözcükler, "Türkiye'de yapılan çalışmalar", "Türkiye dışında günümüz Türk lehçelerinde yapılan çalışmalar" ve "Başka dillerdeki yansıma sözcükler ile ilgili yapılan çalışmalar" olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. (Omuralieva, 2019).

Omuralieva'nın diğeri bir çalışması ise "Türkiye Türkçesinde Ses Yansımali Fiillerin Yapısı" başlıklı makalesidir. Bu çalışmada öncelikle ses yansımali fiiller taranmış ve ardından bu fiilleri oluşturan ekler tespit edilmiştir. Daha sonra tespit edilen ekler şekil bilgisi açısından incelenmiştir (Omuralieva, 2020)

Yine Aksamai Omuralieva tarafından hazırlanan "Türk Yazı Dilleri ve Lehçelerinde Yansıma Fiillerin Yapısı" adlı kitabın giriş bölümünde "Türk Dili ve lehçeleri" ve "yansıma sözcükler" başlıkları altında genel bilgiler verilmektedir. İkinci bölüm "inceleme" konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde Türkçede ses yansımali fiillerden bahsedilmektedir. Üçüncü bölüm "eklerin lehçelere göre sınıflandırılması" başlığı altında veriliyor. Bu bölümde, yansımali fiil türeten ekler lehçeler esas alınarak sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölümün içindeyse lehçeleri ikiye ayrılmaktadır: "tarihi Türk lehçeleri" ikinci "yaşayan Türk lehçeleri" (Omuralieva, 2021).

Türkçenin yabancılara öğretiminde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler kullanılırken her unsura ayrıca dikkat edilmektedir. Yansımalar her dilde, lehçede aynı veya farklı ifade edilebilir. Yansımalar öğretilirken kendine göre

zorlukları ve kolaylıkları ortaya çıkarıyor. Bu konu üzerinde yapılan araştırmalardan biri Dilek Ünveren'in "Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Onomatopiler" makalesidir. Ünveren çalışmasında araştırmanın amacını şu şekilde göstermektedir:

"Türkçede olan çalışmalarda yansımaların yabancılara öğretime ne kadar yer verilmektedir?" (Ünveren, 2019, 83 – 99)

Yansımalar üzerine en son yapılan araştırmalardan biri de Aidina Tazhieva'nın "Kırgız Türkçesinde Yansıma Sözcükler" tezidir. Çalışmada Kırgız Türkçesinde olan yansımalar "Ses yansımali sözcükler" ve "Biçim yansımali sözcükler" olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Bu çalışmada Kırgız Türkçesine özgü yansımalar üzerinde durulmuştur. Yansıma sözcükler bir yandan incelenirken diğeryandan da derlenmiştir. Toplanan sözcükler Türkçe karşılığı ile "sözlük" bölümünde ayrıca toplanmıştır (Tazhieva, 2020).

2.1.2. Yurt Dışında Yapılan Yansıma Sözcüklerle İlgili Çalışmalar

Yansımalar ile ilgili çalışmaların önemli bir kısmı da yurt dışında yapılmıştır. Bu kısımda söz konusu yayınlardan söz edilecektir.

SSCB zamanında Sovyet dillerinde yansımalar üzerinde araştırma yapan isimlerden biri de N.İ.Aşmarindir. Onun ilk çalışmalarından biri, 1918 yılında "Çuvaş Mimolojisinin Esasları" isimli makale olmuştur. Çalışmada genellikle yansıma sözcükleri oluşturan seslerin fizyolojisi üstünde durulmuştur (Aşmarin, 1918). 1925 yılında yaptığı bir diğeryalışmayı da bu çalışma temelinde gerçekleştirmiştir: "Orta Volga Bölge Dillerindeki Yansımalar" adlı çalışmaya Çuvaşca dışında Udmurtça, Marice, Taratarcayı da dâhil etmiştir. Her iki çalışma yansımaların yöntemini kurmaya odaklı olmuş ve yansımalara dikkat çekmiştir (Aşmarin, 1925).

Aşmarin, 1928 yılında yayımlanan bir diğeryalışmasında yansımaların yapısal kategorileri üzerinde durmuştur. "Çuvaşcadaki Yansımaların Morfolojik Kategorileri" başlıklı çalışmada yansımalar morfolojik açıdan sınıflandırılmıştır. Eserde yapılan sınıflandırmalarda yansıma sözcüklerin 115 yeni tipi tespit edilmiştir. Çalışmada Tatar Türkçesiyle Türkiye Türkçesikarşılaştırmalı bir şekilde yapılmıştır (Aşmarin, 1928).

Türkçede ses yansımalarını temel alan makalelerden ikisi N.K.Dimitriyev tarafından çalışılmıştır. Dimitriyev'in "Osmanlı Mimolojisi Üzerine" ve "Güney Türkçesi Mimolojisi Taslağı" makaleleri Aşmarin'in "Çuvaş Mimolojisinin Esasları"

çalışmasına benzemektedir. Zülfikar`a göre bu çalışmalar her ne kadar batıda yapılsa dayöntem ve yansımalarındaki anlayış geleneği SSCB`de yapılan çalışmalara benzemektedir (Zülfikar, 1995).

Kazak Türkçesinde yansıma sözcükler hakkında ilk çalışma ise, A.İ.İshakov`a ait olmaktadır. “Kazak Türkçesinde Yansıma Sözcükler Hakkında” çalışmasında yansımali sözcüklerin tek ve kapalı heceden, bazen iki ve kapalı heceden oluştuğunu söylemektedir. İshakov yazısında yansımalarından türeyen ad, zarf ve fiil kullanım şekline de değinmektedir (İshakov, 1948).

Diğer bir çalışma ise Kazakistan`da İskakov tarafından “Elikteü Sözdër Turalı” konusunda olmuştur. Çalışmada Kazakçadaki yansımaların ses özellikleri üzerinde durulmuş, ünlülerin değişmesiyle anlamlarda da değişiklikler olduğuna dikkat çekilmiştir. Yansımaların yapıları üzerinde duran İskakov, bazı eklerle geliştirilen yansımaların ad, fiil ve zarf olarak kullanımına değinmiştir. Yazar genel tasnif yaparak yansımaları ayrı bir ses bölümü olarak göstermiştir (İskakov, 1951).

Yansıma sözcüklerin ünlemlerle olan ilişkisi hakkında Kazakçada yapılan çalışmalardan biri Ş. Sarıbayev`e aittir. “Yansıma Sözcükler ve Onların Ünlemlerle İlişkisi” çalışmasında yansımaların yapı bilgisi ve anlam bilgisi de ele alınmaktadır (Sarıbayev 1954). Diğer bir çalışma ise “Kazak Türkçesinde Yansımalar”adlı eserdir. Bu çalışmada Kazakçada olan yansımalar hakkında genel bilgiler verilmektedir (Sarıbayev, 1960).

N.Altıyev değişik dillerde olan yansıma sözcükleri göz önüne alarak yansımaların karakteristik özellikleri üzerinde durmuş ve “Öykümeclere Değişli Kebir Pikirler Hakkında” konusunu ele almıştır. Çalışma iki başlık altında toplanmıştır: “Ses Yansımalarıyla Elde Edilen Sözcükler” ve “Mecazi Sözcükler” (Altıyev, 1959).

Türk devletlerinde yapılan Türkoloji çalışmalarının büyük bölümü Ruslar tarafından ilgi görmüştür. Çalışmaların bazıları da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde müstemleke altındaki Türk devletlerinde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri Hudaykuliyev`in Türkmen Türkçesinde ses yansımali sözcükler hakkında yaptığı araştırmasıdır. Çalışma giriş hariç 7 bölümden oluşturulmuştur. Girişte Türkmen Türkçesinde yansımaların zenginliğinden bahsedilmiş ve bunların sözcük kategorisi halinde, dilde ayrı bir bölüm oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Çalışmada Rusyada yapılan çalışmalar ile ilgili yayımlara da yer verilmiştir. Rusyada yansımalarla ilgili yapılan diğer çalışmaların

nitelikleri büyük ölçüde Hudakuliyev'in çalışmasında zikredilmekle birlikte, bu ülkede yansımalarla ait diğer çalışmaların bazılarında nerdeyse yer verilmemektedir (Hudaykuliyev, 1962)

Birinci bölümde yansımalar hakkında genel bilgi verilmekte ve Türkmen Türkçesindeki durumu incelenmektedir. İkinci bölümde ise, yansımaların genel anlamlarının üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde yansımaların yapıları ele alınmış, dördüncü bölümde yansıma sözcükler ses bilgisi açısından incelenmiştir. Beş ve altıncı bölümlerde iki heceli ve çok heceli yansımaların yapı özellikleri anlatılmış, sözcük sınıfları içindeki yerleri değerlendirilmiştir. Yedinci bölümde ise, yansımalar ve onların cümlelerdeki durumundan bahsedilmiştir (Hudaykuliyev, 1962).

Batıda yansımalar ile ilgili bir başka çalışma da F.W.Householder tarafında yapılan "Azerbaycan Türkçesinde Yansımalar" başlıklı çalışmadır. Householder çalışmasında yansımaları morfofonemik açıdan inceleyerek dil biliminde yeni bir araştırma yöntemi ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada hem morfemler hem de morfofonemlerdeki fonemler konu edilmektedir. Azerbaycan ağızlarında olan ses yansımaları bu yöntem ile ele alınmaktadır. Çalışma dört grupta toplanmıştır. A grubunda olanlar tek heceli ya da çift heceli olan yansımalarlardır. Tek hece "S" ve iki hece "S-S" şeklinde kısıtlanmıştır. Yazara göre bu grupta yer alan tek heceli ve iki heceli sözcükler "S", "S-S" biçimindedir. B grubunda olanlar "S-CV-S", C grubunda "S-UltU", D grubunda olanlar "S-ULdA" biçimindedirler. Burada "U,A" kısıtlamaları değişebilen fonemler, "C" ünlüler, "V" ünsüzler olmaktadır. Araştırmada amaç bu kalıplara uyan örneklerin ortaya konulmasıdır (Householder, 1962).

Azerbaycan'da ve Azerbaycan Türkçesinde yapılan önemli araştırmalar da vardır. S.Caferova, R.Rüstemov ve M.Adliov gibi önemli dilcilerin ismini söylemek lazım. Caferova'nın Yansımalar üzerinde yaptığı iki çalışma vardır. İlk çalışma "Müasir Türk Dillerinde Teglidi Sözlerin Fonetik Hüsusiyyetleri", ikincisi ise, "Müasir Türk Dilinde Teglidi Sözlerin Leksik, Semantik Hüsusiyyetleri" çalışmalarıdır. İlk çalışmada yansımaların biçimce kazandıkları özellikler üzerinde durulmuş ve fonetik açıdan değerlendirilmiştir (Caferova, 1973). İkinci çalışmada, yansımalar anlam açısından sınıflandırılmıştır. Konu yansıma açısından "Yansıma Sözler" ve "Mecazi Yansıma Sözler" olarak iki genel başlık altında incelenmiştir. Çalışmada Azerbaycan Türkçesindeki ve Türkmen Türkçesindeki yansıma sözcüklerden bahsedilmiştir. Yansıma sözcüklerin doğuşu ele

alındıktan sonra, canlıları ve cansızları göz önünde bulundurarak yansımalar sınıflandırılmıştır. Mecazi yansımaların ise, Türkmen Türkçesinde daha çok rastlandığı belirtilmiştir (Caferova, 1975).

M.Adilov “Azerbaycan Dilinde Teglidi Sözler” adlı çalışmasında yansımaları morfolojik ve semantik açıdan incelemiştir (Adilov, 1979). Rüstemov’un çalışmasıyla Adilov’un çalışması benzerlik taşımaktadır. Rüstemov “Müasir Türk Dilinde Teglidi Sözler” çalışmasında yansıma sözcükler hakkında tarihi bilgiler vermiştir. Adilov`da olduğu gibi yansımaların fonetik, semantik ve morfolojik özelliklerinden bahsetmektedir. Çalışmanın devamında yansımaların benzerlikleri ve farklılıkları hakkında, sonda ise Türkçenin zenginleşmesinde yansımaların büyük rolüne değinmiştir (Rüstemov, 1998). Bu iki çalışmanın benzerlikleri olsa da, çalışmalar bir birlerinden tamamen bağımsız olmakta ve Adilov`un çalışması Azerbaycan Türkçesinden bahsederken, Rüstemov`un çalışması Türkiye Türkçesinden bahsetmektedir. Kamal Hacıyev ise yansımali sözcükleri anlamsal olarak iki gruba ayırıyor;

A) Ses taklidi sözler: *vız, mız, miyo, pır, şır*

B) Görüntü taklidi sözler; *humur humur, huncım hıcım, çilik çilik* (Hacıyev, 1999: 98)

Kırgız Türkçesinde yansımalar üzerine yapılmış, yansımaların ses, yapı ve anlam bilgilerini ele alan “Kırgız Türkçesinde Yansıma Sözcükler” adlı çalışmadan da söz edilebilir. S.Kudaybergenov tarafından hazırlanan çalışmada yansımaların biçimleri ile anlamları birlikte ele alınarak sınıflandırılmıştır (Kudaybergenov, 1957). Kudaybergenov’un diğer bir çalışması da “Kırgız Türkçesinde Biçim Yansımali Fiiller” olup bu çalışmada Kırgızca, Moğolca ve Yakutça ortak yansımali fiillerin tablosu gösterilmiştir. Sonda ise Türk ve Moğol dillerindeki yansıma fiillerin dizini verilmiştir (Kudaybergenov, 1957).

Dünya üzerinde Türkçede olduğu gibi diğer dillerde de yansıma sözcükler mevcuttur. Bu nedenle yansımalar üzerinde Türk devletlerinden başka diğer dillerde de araştırmalar yürütülmüştür. Örneğin S.V.Voronin’in bu alanda birçok araştırması bulunmaktadır. Voronin’in “Ses Simgeciliğinin Esasları” adlı çalışmasında dilbilime ayrı bir dal olarak “Ses Simgeciliği” getirilmiştir. Yazarın bu çalışmasında dil göstergesinin “keyfi yahut sebepli” olması ilkesine de değinilmiş,yansımaların psikofizyolojik esaslarından bahsedilmiştir (Voronin, 2006).

Kırım Tatar Türklerinde yansımalar hakkında yapılan araştırmalardan biri V.N.Aliyeva'nın "Kırım Tatar Türkçesinde Yansımalar" başlıklı çalışmasıdır (Aliyeva, 2005). Bu çalışmada öncelikle yansımalara ait teorik bilgiler verilmiştir. Ardından Aşmarin ve Dmitriyev'in çalışmalarından bahsedilerek Kırım Tatar Türkçesindeki yansımali sözcükler ele alınmıştır (Omuralieva, 2019). Diğer bir çalışma ise, Z.N.Adcimuratov'a ait "Kırım Tatar Türkçesinde Su Seslerini Yansıtan Yansıma Sözcükler" makalesidir. Bu çalışmada yansıma sonucu ortaya çıkan su seslerinden bahsedilmektedir. Esasen bu sözcüklerin kökleri üstünde durulmuştur (Adcimuratov, 2005).

E.Tişina tarafından 2010 yılında Volgograd Üniversitesinde çalışılan "Rusça Onomatopeler Eş ve Art Zamanlı Çalışma" başlıklı tezde Rusça yansıma sözcüklerin fonetik ve leksik özelliklerinden ve sözcük türemelerinden söz edilmiştir. Tezin girişinde yansımalar hakkında genel ve teorik bilgilere yer verilmiştir. "Dil Olgusu Olarak Onomatopeler" adlı ilk bölümdeyse yansımaların sınıflandırılması verilmektedir. "Rusça Onomatopelerin Yapısal Türevi ve Leksik Şekilleri" başlığını taşıyan ikinci bölümde yansımaların morfolojik ve fonetik özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm ise "Rusça Onomatopelerde Proto-Slav Üssü" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında adından belli olduğu gibi Rusçada Proto-Slav yansımaların etkisinden bahsedilmektedir. Daha sonra Proto-Slavca ile Rusça karşılaştırılmış, onların farklılıkları incelenmiş ve karşılatırılmalı şekilde çalışılmıştır (Tişina, 2010).

Başkurt Türkçesinde yansımalar hakkındaki araştırmalardan biri G.A.İsyangulova tarafından yapılmıştır. "Başkurt Türkçesinde Yansıma Sözcüklerin Özellikleri" adlı çalışmada Başkurt Türkçesinde yansıma sözcükler yapısal ve sözdizimsel açıdan incelenerek sınıflandırılmıştır (İsyangulova, 2011).

İsyangulova'nın diğer bir çalışması da yansıma sözcükler üzerinde yapılan araştırmalar ve onların tarihleri hakkındadır. "Yansıma Sözcüklerin Tarihi ve Onların Dildeki Yeri" konusunda teorik bilgilendirme yapmış, yansımalar hakkında örnekler vermiş ve Aşmarin, Voronin gibi dilbilimcilerden bahsetmiştir. Yazar makalesinde bazı yansıma sözcüklerin tarihsel açıdan anlamını kaybetse bile zamanla yeni sözlüksel anlam kazanarak dilde kullanıldığını belirtmektedir (İsyangulova, 2015).

Diğer bir çalışma da 2013 yılında A.Nurulova tarafından yapılmış doktora tezidir. Kazan Üniversitesi tarafından yayımlanan "Çağdaş Rus, İngiliz ve Alman Dillerinde Onomatopeler" başlıklı doktora tezinin giriş bölümünde yansımaların

önemi, dildeki rolleri ve çalışma nedenleri belirtilmektedir. Tezin “Çağdaş Dillerdeki Onomatopelerin Öğrenme Temelleri” adlı birinci bölümünde konuyla ilgili genel bilgiler verilmektedir. Daha sonra yansımaların dildeki önemi, yeri, nerede kullanıldığı, bazı dil bilimcilerin de yansımaları ünlem gibi görmesi tartışmaları hakkında bilgiler yer alır. İkinci bölümde ise, “Yansımaların Sözcük Yapım Özelliği”nden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde leksik ve semantik açıdan değerlendirmeler mevcuttur. “Yansıma Sözcüklerin Semantik Açından Sınıflandırması” bölümünde çalışma karşılaştırmalı olarak yapılmıştır. Çalışmada Rus ve Alman dillerindeki yansıma sözcüklerin ek alma durumunda nasıl kullanıldığı hakkında bilgiler verilmektedir. Çalışmanın sonucu olarak, Alman, Rus ve İngiliz dillerinin ortak ve farklı tarafları karşılaştırılıp araştırılmıştır (Nurullova, 2013).

Kaynaklardan yola çıkarak az bilgi edindiğimiz yansıma sözcükler hakkında yapılan araştırmaların bazıları şunlardır: 2010 yılında A.A.Şibanov tarafından yapılan “Urdumutçada Zarf ve Yansımali Sözcükler” çalışması Urdumutçada yansıma sözcükler üzerinde yapılan çalışmalardan biridir. Burada Urdumutçada yansımaların zarf kategorisinde yer aldığı açıklanmaktadır (Şibanov, 2010). Diğer bir çalışma Tacikçede yapılmıştır. M.F.Fazılov tarafından yapılan “Tacikçede Yansıma Sözcükler” adlı çalışmada yansıma sözcükler semantik açıdan incelenmiştir (Fazılov, 1950).

2.2. Oğuz Grubu Türk Lehçeleri

Oğuzlar VIII. asırda Köktürlere bağlı bir Türk topluluğuydu. Oğuz adına ise ilk defa Orhun Yazıtlarında rastlanılmaktadır. Bazı kaynaklar Oğuzların Batı Köktürlere mensup olduğunu göstermektedir. Oğuzcanın yazı dili olarak kullanılması geç dönemde yaygınlaşmaktadır. 13. yüzyılda Anadolu’da kurulan Anadolu Selçuklu Devleti’nin son dönemlerinde Oğuzca etkin bir dil olarak kullanılmaya başlar. Farsçanın ve Arapçanın da etkisinde kalmış Oğuzca ile 13. asrın ikinci yarısında anlamsal, daha çok halka seslenen dini içerikli eserler oluşturulmuştur. Anadolu Beylikleri döneminde gelişmeye başlayan Oğuzca çok yönlü kullanılan, telif ve tercüme eserlerle olgunlaşmış bir dil olmuştur. 13. yüzyılda başlatılan ve Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan bu dönem 15. yüzyıla kadar devam etmiştir. Oğuz grubunda yer alan Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi birbirine çok yakın iki lehçedir. Gagauz Türkçesi ve Türkmen Türkçesi daha geç yazı dili hâline gelmiştir. Türkmen Türkçesinde Arapça, Farsça ve Rusça etkisi, Gagauz Türkçesine ise Rusça etkisi söz konusudur. Geç yazı dili olmalarına rağmen bu

lehçeler köklü bir yazı dili olmaktadır. Aynı şekilde Güney Kırım Türkçesine de Rusçanın etkisi büyük olmuştur. Horasan Türkçesi ise Farsların büyük baskısı altında kaldığından yazı dili mevcut değildir.

Tarihi olaylardan da anlaşıldığı üzere Oğuzlar Ön ve Orta Asyada geniş bir alanda yayılmaktaydı. Bu dönemde Oğuz boylarıyla ilgili ilk bilgiler Kaşgarlı Mahmud *Dîvânu Lugâti't-Türk* (DLT) adlı eserinde yer almıştır. *Dîvânu Lugâti't-Türk* Oğuzlar'ın dilleri hakkında bilgiler yanında XI. asırda kullanılan yansıma sözcükler hakkında da önemli bilgilerin barındıran bir eserdir. "DLT'de Oğuzlar'ın dilleri dışında, kültürleri, şehirleri, damgaları, beylerinin adı, Oğuzların 22 boyu, yaşadıkları yerler, yaşayışları, diğer Türk boylarından daha ayrıntılı bir şekilde verilmiştir" (Karahan, 2013: 49-53). Bu nedenle tezimizde çağdaş Türk lehçelerinin önemli bir grubunu oluşturan Oğuz grubu Türk lehçelerinde yer alan yansıma sözcükler ele alınmadan önce DLT'de yer alan yansıma sözler üzerinde durulmuş, ortak kökten gelişme ve değişimler belirlenmeye çalışılmıştır.

Oğuz grubu Türk Lehçeleri içerisinde olan Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Horasan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Güney Kırım Türkçesi zaman geçtikçe uzaklaşmaya ve kopmaya başlamışlardır. Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Oğuz grubu Türk lehçeleri arasında en geç kopan lehçelerdir. Her lehçenin kendi arasında benzerlik ve yakınlık derecesi vardır.

Örneğin Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi yakın, Türkmen Türkçesi ise bu lehçeler arasında uzak ve en çok değişime uğrayan lehçelerden biridir:

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasındaki benzerlik ve farklılık.

Türkiye Türkçesi²

Azerbaycan Türkçesi

1. Benzer olanlar

Anır-

Angır– anırmayı ve bu tarzda bağırmaı anlatır

Baartlak

Bağırtlağ – yüksek sesle seslenmeyi anlatır

Bar bar bağır

Bar bar bağır– yüksek sesle bağırmaı,
ağız kavgası yapmaı anlatır

Cark

Cark– birden vurmaı, çırpmaı anlatır

²Türkiye Türkçesindeki örnekler Hamza Zülfiçarlı'nın Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler kitabından alınmıştır

Civciv	Civciv – kümes hayvanlarının yavrusu
Fır fır	Fır fır – fırlatmayı, fır fır dönmeyi anlatır
Gag, gak	Qak Qak– tavuk vb. Hayvanların seslenişini anlatır
Güp güp	Güp güp – kalp atışı
Gürültü	Gürültü veya gurultu – gürlleme sesi
Hıç	Hıç – hıçkırmaı anlatır
Hoh	Hoh – birşeyin üstüne soluk vermeyi anlatır
Hort	Xort– kuvvetli solumayı anlatır
Lop	Lop, lap – alıştıırılarak yemeyi,
Març març	Març març – ağız şapırdatmak
Mırıldamak	Mırıldamak – küsmek, gücenmek
Pat	Pat – sert eşyanın düşüşünü anlatır
Şakırtı	Şakırtı – şakırdama sesi
Tap	Tap – el çırpmayı, çarpayı, vurmeyi anlatır yutmayı anlatır

2. Farklı olanlar:

Afil uful, efil efil, küfür küfür	Üfül üfül - rüzgar esmek
Öş, öşt	Fışt, hoş, hoşt – köpek kovalamayı anlatır
Çır, çir, cart, curt	Cırt, curt, cart – yırtmayı anlatır
Dak, dik, dok, güp, gup tan, tang, damb	Dap, dup, domb, dang – çarpmayı anlatır
Gırt, gart	Xırt, xart – kırmayı, çekip koparmayı anlatır
Gak, tarp, pat	Dap, tarap, trup – yıkılmayı, düşmeyi anlatır
Kag, kağ, kuk	Gak, guk – tavuk vb. hayvanlara seslenişi anlatır

Lüpürdemek	Lopurdatmaq – birden yutma
Deprem	Zelzele – yerin sallanması
Cimcik	Çimdik – iki parmak ucuyla alınan miktar
Lık lık	Lakkırtı – boş boş gülüş
Bayanmak	Banlamaq – ötmek (horoz)
Cırtma	Çığirtma – yemek çeşidi
Gaga	Dimdik - gaga

Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi arasındaki benzerlik ve farklılık.

Türkiye Türkçesi

Türkmen Türkçesi

1. Aynı olanlar

Cırt	Cırt
Öp	Öp
Ağla	Ağla
Tın	Tın
Ses	Ses
Ürkek	Ürkek
Mele	Mele
Vız	Vız
Me	Me
Pat	Pat

2. Farklı olanlar

Civ civ	Cüyce
Gürültü	Govur
Çağırmaq	Çagarma
Deprem	Yer titreme
Gaga	Çüñk

Fısıltı	Pyşyrdy
Gıcık	Keçje
Çişe	Çisñe
Hıçkırık	Hıccup

Örneklerden de görüldüğü üzere Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcükler birbirinden kopma dönemlerine göre farklı tarzda söylenmektedir. Tabii bu durum yalnız zamanla ilgili değildir. Coğrafi konum, ülkelerin dil siyasetleri, lehçeler üzerinde olan dış etkiler vb. nedenler farklılıkları daha da kabarılaştırıyor. Aynı grupta yer alan Azerbaycan Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki yansıma sözcükler birbirlerine yakınlık gösterirken, Türkmen Türkçesindeki yansıma sözcüklerde ise daha az yakınlık görülmektedir. Türkmen Türkçesinde olan yansıma sözcükler ile Türkiye Türkçesinde olan yansıma sözcüklerin benzerliği daha çok basit şekilde olan yansıma sözcüklerde kendini göstermektedir. Benzerlik durumu Gagauz Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında ve Horasan Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında da yüksektir. Kırım Türkçesinde ise bu durum farklı şekilde gelişmektedir.

“Kırım Tatar dili olarak tanınan Kırım Tatar Türkçesi (Güney Kırım Türkçesi) Kıpçak ve Oğuz Türkçelerinin karışımı ile oluşan bir dildir. Kırım Tatarcası Türk dili lehçeleri tasnifinde kuzey-batı (Kıpçak) grubunda yer alsa da Kıpçak dilleri arasında en Oğuzlaşmış, dolayısıyla Türk Dili lehçeleri içerisinde en karışık dildir. Bu durum Kırım Türklerini meydana getiren farklı dönemlerde farklı Türk kavimlerinin Kırım topraklarında yerleşmeleriyle yakından ilgilidir. Kırım'daki Türk kavimlerinin varlığı kendisini en azından VI. yüzyılda Hazarlar döneminde gösterir. Daha sonra Kırım'a gelen Peçenekler, Kıpçaklar, Anadolu Türkleri (Selçuklular ve Osmanlılar) Kırım'ın etnik ve kültürel yapısındaki en önemli etkiyi yapmayı başarmışlardır” (Niyar, 2014: 19-20).

Bu da neden Güney Kırım Türkçesinin Türk Lehçeleri içinde en karmaşık lehçelerden biri olduğunu göstermektedir.

Gagauz Türkçesi, Gagauzların birkaç ülkeye dağılmış durumda olmaları nedeniyle farklı ülkelerde konuşulmaktadır. Moldova'da, Bulgaristan'da,

Romanya`da, Ukrayna`da ve Güney Amerika`da 400.000`e yakın kişi tarafından konuşulan Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesine büyük lde benzerlik gösterir. Gagauz Türkçesi zellikle Anadolu ve Rumeli ağızlarıyla büyük yakınlık göstermektedir. Bu durum da Gagauzların Anadolu`dan gittiklerini, g ettiklerini göstermektedir. Gagauz Türkçesi en çok Slavca`dan etkilenmiştir (Pokrovskaya, 1964).

Oğuzcanın doğu kolunu oluşturan Horasan Türkçesi, İnan`ın Horasan bölgesinde konuşlanmış 1,5 milyom kişi tarafından konuşulmaktadır. Horasan Türkçesi Azerbaycan Türkçesi ile Türkmen Türkçesi arasında bir lehçe olup henüz yazı dili bulunmamaktadır. Horasan Türkçesi, Türkmen Türkçesinden, Azerbaycan Türkçesinden ve Türkiye Türkçesinden etkilenmekle birlikte en çok Farsçanın etkisi altında kalmaktadır.

3. OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDEKİ YANSIMA SÖZLER

Yansıma sözcükler Oğuz grubu Türk lehçelerinde aynı kökenden gelmesi nedeniyle çoğunlukla benzerlik taşımaktadır. Köken faktörü yapısal, işlevsel ve anlamsal bakımdan çok büyük benzerlikler ortaya koymamaktadır. Bu çalışmada Oğuz grubundaki yansıma sözlerin benzerlik ve farklılıklarına değinmeden önce bu lehçelerin ortak kaynağı durumundaki *Dîvânu Lugâti't Türk*'te (DLT) yer alanyansıma sözler ele alınacaktır.

3.1. *Dîvânu Lugâti't Türk*'teki Yansıma Sözler

Dîvânu Lugâti't Türk (DLT) bütün Türk dünyasının ve Türk lehçelerinin kültür, edebiyat, dil, tarih ve coğrafya alanlarındaen eski mücevher kaynaklarından biri olarak bilinmektedir. DLT yansıma sözcükler bakımından da zengindir. XI. asırda Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan bu eser bize zamanımızdan önce de yansıma sözcüklerin dil içindeki yerini vegeniş kullanım alanına sahip olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Oğuz grubu Türk lehçelerinde de yansıma sözcükler kültürel hazine olarak geniş kullanım alanına sahiptir.

DLT'deki yansıma sözcükleri taradığımız zaman 200'den fazla yansıma sözcük karşımıza çıkmaktadır. XI. asırda Araplara öğretilmeye çalışılan Türkçe sözcükler içinde yansıma sözcükler de bulunmaktaydı. Bu yansıma sözcüklerin hemen hepsi bir fikri, bir görüntüyü ve sesi söze aktarmak için kullanılmıştır. Günümüze kadar gelen DLT'deki yansıma sözcüklerin bir kısmı hâlâ aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Geriye kalan yansıma sözcüklerin bir kısmı değişimlere uğrarken, küçük bir kısmı da günümüzde kullanılmamakta veya başka yansıma sözcüklerle izahedilmektedir. Örneklersek:

Atın kişnemesi (3, 302)

Kedinin miyavlaması (2, 14)

Keçi ve kuzunun malaması (3, 214)

İnsanın aksırması (1, 178)

Elbisenin çır yırtılması (1, 323)

Çocuğun ağlaması (1, 287)

- Ahlamak* sesi (3, 118)
- Çın* diye çıkan ses (1, 367)
- Hıçkırmak* sesi (1, 37)
- Geğirmek* sesi (2, 84)
- Öperken* çıkan ses (1, 163, 217)
- Dişin sızlaması* (3, 297)
- Zap zap* hızlı yürüme (1, 319)
- Çagıla, jagıla, şagıla* diye suyun gürlemesi, havanın gürlemesi (3, 324)
- Danğ dunğ* diye sert nesnenin düşme sesi (3, 357)
- Suyun *damlaması* (2, 26, 86, 110, 175, 201, 311)
- Şimşek, yıldırım* çakması (3, 22)
- Bırkığ* diye at ve eşek yutkunurken genizinden çıkan ses(1, 461)
- Buç buç* diye sömürgen kuşun ağzından çıkan ses (2, 290)
- Tah tah* diye şahine seslenmek (3, 117) vb.

Örneklerden de görüldüğü üzere DLT dönemindeki yansıma sözcüklerin birçoğu hâlâ kullanılmaktadır. DLT`deki yansıma sözcükler insanlara, hayvanlara, doğaya hitaben kullanılmıştır. Biz de çalışmamızda yansıma sözcüklerin insanlara, hayvanlara ve doğaya ait olanlarını ayırarak cetvel şekilde gösterdik. Oğuz grubu Türk lehçelerinde yer alan yansıma sözcükleri DLT`deki yansıma sözcükler ile karşılaştırdık.

DLT`deki yansıma sözcüklerin birçoğu Oğuz grubu Türk lehçelerinde aktif şekilde kullanılmaktadır. Her lehçede kendine özgün bir şekilde değişimlere ve uygunlaşmalara uğrayan yansıma sözcükler bütün lehçelerde genel olarak aynı kökü paylaşmaktadırlar. Lehçeler birbirleri arasında bazen büyük benzerlikler ve aynılık gösterirken bazen ise tamamen farklılık da gösterebilirler. Örneğin: DLT`de bulunan *öp* (DLT, 1: 163, 217) yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde, Azerbaycan Türkçesinde, Gagauz Türkçesinde, Türkmen Türkçesinde, Horasan Türkçesinde ve Güney Kırim Türkçesinde aynı olurken, DLT`de bulunan *ürül* (DLT, 1: 195) yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *Öfkelen*, Azerbaycan Türkçesinde *əsəbləş*, Gagauz

Türkçesinde *üfkelen*, Türkmen Türkçesinde *gaharlan* ve Güney Kırım Türkçesinde ise *üfkelen* şeklinde olmaktadır. Bu gibi daha birkaç örnek de vardır.

DLT`de *op* (DLT, 1: 172) *höpürdetmek* yansıma sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde *xopurdət-*, Türkmen Türkçesinde *hopurdət-*, Gagauz Türkçesinde *höpürdet-*, Güney Kırım Türkçesinde ise *borkuldat-* şeklinde olurken, *ah*, *cırt*, *ağla-*, *çağır-*, *sızla-*, *çınla-*, *bağır-* vb. yansıma sözcükleri Oğuz grubu Türk lehçelerinde aynı olmaktadır.

DLT`deki yansıma sözcükler hakkında ve onların Oğuz grubu Türk lehçelerindeki görünümü, sınıflandırılması, DLT`deki yansıma sözcüklerin tasnifi hakkında bilgiler aşağıda ayrı başlıklar altında verilmiştir.

3.1.1. DLT`de Olan Yansıma Sözcüklerin Tasnifi

DLT`deki yansıma sözcükleri incelediğimiz zaman 204 yansıma sözün varlığını tespit ettik. 204 yansıma sözden 84`ü isim, 120 fiil`dir. DLT`de tespit ettiğimiz taklitlerin tamamı doğal bir yansıma ürünüdür. Bu sözcükler her lehçede, özellikle Türkiye Türkçesinin konuşma dilinde, edebi eserlerde yaygın kullanılan ve bir fikiri, kavramı daha kalıcı şekilde veren sözcüklerdir.

Tahsin Banguoğlu eserinde yansıma sözcüklerin en çok isim ve fiil olduğunu belirtmektedir. Banguoğlu şunu da belirtmektedir:

“Bu basit ve uzatılmış kök sözcükler taban olmak üzere yansımalar üretim ve birleşim yollarıyla sözcük doğarcığıımıza geniş ölçüde ve pek renkli sözcükler sağlamışlardır. Yansıma kökleri isim tabanları teşkil ettiklerine göre onlardan isime ek isim ve isime ek fiil ekleriyle yapılmış isimler ve fiiller olmalıdır. Gerçi öbür isim kökleri gibi yansımalar da herhangi bir yapım eki gelmesi mümkündür. Nitekim onlar her türlü birleşik sözcük yapımına da girerler” (Banguoğlu, 1974: 407)

A) DLT`de isim olan yansıma sözcüklerin bazı örnekleri:

badar badar (DLT, 1: 360) - *patır patır* (ayak sesi)

banğ (DLT, 3: 356) - *bağırarak ağlamak*

bezik (DLT, 1: 385) – *titre-*

bırkığ (DLT, 1: 461)- *atın ve eşegin geniz sesi*

böng (DLT, 3: 354) - ağır nesnenin düşme sesi

buç buç (DLT, 2: 290) - semürgen kuşunun boğazından çıkan ses

buldur buldur (DLT, 1: 456) - *güldür güldür*

buk (DLT, 3: 129) – içi boş bir şey düşerken çıkan ses

büksül (DLT, 2: 229) - *çatlama*

cıf (DLT, 1: 332) – tencerede kaynarken çıkan ses

cur cur (DLT, 1: 486) - deve sağılırken kaptançıkan ses

çab çab (DLT, 1: 318) - *şapır şupur*

çak çuk (DLT, 1: 333) - *çak çuk*

çaldır çaldır (DLT, 1: 457) - *çaldır çaldır* (okun sadaktan çıkması)

çıgıl tıgıl (DLT, 1: 367) - *çıgıl çıgıl (çığıl çığıl)*

çingil veya çingil (DLT, 3: 366) - *çingil çingil*

çingrak (DLT, 3: 383) - gür ve pürüzsüz ses

çır (DLT, 2: 240) - cırt

çirt (DLT, 1: 341) - *çirt tükürük* sesi

çök çök (DLT, 1: 334) - deveyi ihtirmek için kullanılan yansıma sözcük

çuh çuh (DLT, 3: 117) - atı yürütmek ve azarlamak kullanılır

çür çür (DLT, 1: 323) – süt sağılırken kaptan çıkan ses

danğ veya dunğ (DLT, 3: 357) – *dan dun, tanğ tunğ*

heç heç (DLT, 2: 282) – atları gayrete getirmek için kullanılır

hoç hoç (DLT, 2: 282) – keçiler sürülürken çıkan ses

ık (DLT, 1: 37) - *hıçkırık*

kağ kuğ (DLT, 3: 128) - *kağ kuğ* (kaz sesi)

kah kah (DLT, 3: 118) - köpeği çağırmaq için çıkarılan ses

kaldruga (DLT 3, 442) - *hıştırtı*

karkur (DLT, 1: 486) - *gurulda-*

karç kurç (DLT, 1: 343) - *katır kutur*

karı kırı ve kırı kır (DLT, 3: 223) - *kurrih kurrih* (atı çağırma için)

kars kars (DLT, 1: 348) – *el çırpmak*

kart kurt (DLT, 1: 342) - parmakları *çıtlatmak*

külf (DLT, 1: 348) - dam *gürültü* ile yıkılması

kürt kürt (DLT, 1: 343) - *kütür kütür*

sart surt (DLT, 1: 342) – ayaktan çıkan ses

sinğ (DLT, 1: 368) - *çınlamak*

ma (DLT, 3: 214) - keçi ve kuzuların çıkardığı ses

muyav (DLT, 2: 14) - *miyavlamak*

tah tah (DLT, 3: 117) – şahini çağırma sesi

takır takır ve tikir tikir (DLT, 1: 361) - *takır takır* (atın ayağından çıkan ses)

tirt tirt (DLT, 1: 341) - *cart cart* (elbise yırtılması)

tonğ tunğ (DLT, 3: 356) – sert eşyanın düme sesi

tuşu tuşu (DLT, 3: 224) - eşek durdurulmak istendiği zaman kullanılır

tükü түкү (DLT, 3: 229) - köpek eniğini çağırma

sır (DLT, 1: 324) - ağustos böceğinin çıkardığı ses

sinğ (DLT, 3: 368) – *vız* (sivrisinek)

sur sur (DLT, 3: 12) - *şarul şurul*

şap şap (DLT, 3: 146) - *şapur şupur*

urı kır (DLT, 3: 227) - *gürültü, haykırış*

uşuş (DLT, 1: 36) - öküzü suvarmak için

ürü (DLT, 1: 88) - *ses, gürültü*

yaldruk (DLT 3: 432) - *parlak*

yarp (DLT, 3: 6) - *parlaklık, yalabıklık*

yaruk (DLT, 3: 51) - *aydınlık*

yasıman (DLT, 3: 38) - *gır gır*

yaşın - *şimşek* (DLT, 3: 22)

zak zak (DLT, 1: 333) - koçları tos yapmaya için

zap zap (DLT, 1: 319) - hızlı hızlı yürürken çıkan ses

Yansımali fiiller, ad durumunda olan ses yansımali köklere eklerin ve yardımcı fiillerin eklenmesiyle yapılmaktadır. Ses yansımalarında ad veya fiil türeten eklerin, kullanılışı bakımından sınırlı ekler vardır. Bu ekler, ses yansımaların kaidelerine bağlı kalarak düzenli bir şekilde köke ve gövdelere gelmektedir (Zülfikar, 1995). Yansıma fiiller, dilde görünüşü veya eylemi daha canlı, daha anlamlı ve duyarlı bir şekilde ifade etmek için, tabiatla canlı ve cansız varlıkların çıkardığı sesleri taklit eden ses yansımali köklerden türemektedirler (Omuraliyeva, 2021: 9).

Biz de çalışmamızda DLT`de olan yansımali fiilleri taradık ve yansımali fiilleri bir grupta topladık.

DLT`de fiil olan yansıma sözcüklerin bazı örnekleri:

ahla- (DLT, 3: 118) - *ahla-*

anğıla-(DLT, 1: 311) - *anır-*

asur- (DLT, 1: 178) - *aksır-*

bakır- (DLT, 3: 186) - *bağır-*

bele- (DLT, 3: 206) - *mele-*

bırkır- (DLT, 2: 171) - *homurda-*

bozla- (DLT, 3: 291) - *bozla-*, *bağır-*

çanğıla- (DLT, 3: 404) - *çenile-*

çaxşa- (DLT, 3: 286) - *çaxşa-*, *çağıl çuğul*

çatıla- (DLT, 3: 323) - *şakla-*

çarla- (DLT, 3: 295) - *cırila-*, *ağla-*

çifila- (DLT, 3: 325) - *çığıl çığıl*

çıkra- (DLT, 3: 280) - *gıcırda-*
çınğra- (DLT, 3: 402) - *çınla-*
çişe- (DLT, 3: 267) - *çişedi-*
çogıla- (DLT, 3: 324) - *bağır-, çağır-*
ıgla- (DLT, 1: 287) - *ağla-*
kaldra- (DLT, 3: 447) - *hışırda-*
kegir- (DLT, 2: 84) - *geğir-*
kıçıla- (DLT, 3: 323) - *gıdıkla-*
kıkır- (DLT, 1: 83) - *çağır-, seslen-*
kişne- (DLT, 3: 302) - *kişne-, anır-*
kırk- (DLT, 3: 422) - *kırk-*
kökre- (DLT, 3: 282) - *kükre-*
külre- (DLT, 3: 283) - *gürle-*
manğrat- (DLT, 3: 402) - *bağır-*
münğre- (DLT, 3: 403) - *böğür-*
münğret- (DLT, 2: 358) - *böğürt-*
okra- (DLT, 1: 275) - *kişne-*
op- (DLT, 1:172) - *höpürdet-*
orlaş- (DLT, 1: 239) - *bağrış-, çağrış-, gürültü*
öp- (DLT, 1:163) - *öp-*
öpiş- (DLT, 1:180) - *öpüş-*
sıkır- (DLT, 2: 83) - *kuşun ıslık sesi*
tikreş- (DLT, 2: 209) - *atların ayak sesi*
uluş- (DLT, 1: 188) - *uluş-*
ür- (DLT, 1: 164) - *ür-*
sark- (DLT, 3: 421) - *sız-*

sayra- (DLT, 3: 311) - *şaki-*
sıkışı- (DLT, 2: 213) - *ıslık*
suki- (DLT, 3: 269) - *gıdıkla-*
sut- (DLT, 2: 295) - *tükiir-*
tam- (DLT, 2: 26) - *damla-*
tamçır- (DLT, 2: 201) - *damla-*
yanğkula- (DLT, 3: 410) - *yankı-*

3.1.1.1. Yapı Bakımından Yansıma Sözcüklerin Tasnifi

Yansıma sözcükler yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik olabilirler. DLT`de yansıma sözcüklerin basit ve türemiş şekilleri karşımıza çıkmaktadır. Basit yapıda olan ses yansımaları ayrılmaz, bölünmez tek heceli en küçük parçalardır. Bu sözler, konuşma organlarının imkanlarına bağlı olarak dilde sayıca fazla olmayan belirli kalıplar içinde görülür. Ses yansımalarını oluşturan ünlüler ve ünsüzler birbirlerini tamlayarak ses taklitlerini ortaya çıkarırlar. Basit yapı tabii seslerin doğrudan taklidir.

Zülfikar basit yapıyı “birincil biçimler” başlığı altında toplamaktadır. Yazar birincil biçimleri, anlamlı olarak yalın durumda ya da daha çok ikilemeli biçimlerde görüldüğünü söylemektedir. Her birincil biçimin ikilemesi yapılamayacağı gibi, tek başlarına yalın olarak da yer almayabilirler. Ayrıca, çok kez bağımsız olarak değil, ikilemeli biçimlerinden, çeşitli ekler yapılmış türevlerinden, yardımcı fiillerle birlikte bulunmalarından böyle bir kökün varlığı ortaya çıkar (Zülfikar, 1995: 92).

3.1.1.1.1. DLT` de Olan Basit Yapılı Ses Yansımaları

bang (DLT, 3: 356) – *bağır-*
bez- (DLT, 2: 305) – *titre-*
bönğ (DLT, 3: 354) – ağır nesnenin düşme sesi
buk (DLT, 3: 129) – *pat*
çak (DLT, 1: 333) – odun ve benzeri şeylerin kırılma sesi
çar (DLT, 1: 123) – *çar çur* (*abur cubur*)

çır (DLT, 1: 323) – *cırt*

çık (DLT, 1: 334) – keçileri çağırma sesi

çuh (DLT, 3: 117) – atı azarlamak için

ık (DLT, 1: 37) – *hıçkırık*

kağ (DLT, 3: 128) – *kak kuk*

kah (DLT, 3: 118) – köpeği çağırma sesi

kanğ (DLT, 3: 358) – kaz sesi

karç (DLT, 1: 343) – *katır kutur*

kart (DLT, 1: 342) – *kart kurt*

kars (DLT, 1: 348) – *alkış*

kürt (DLT, 1: 343) – *kütür kütür*

ma (DLT, 3: 214) – *me*

muyav (DLT, 3: 14) – *miyav*

op- (DLT, 1: 172) – *hopurdut-*

op (DLT, 1: 34) – eşeğin ayağı kaydığında söylenir

öp- (DLT, 1: 163) – *öp-*

pat (DLT, 1: 320) – *pat*

sır (DLT, 1: 324) – ağustos böceğinin sesi

sur (DLT, 3: 122) – *şarul şurul*

sut- (DLT, 2: 295) – *tükür-*

şap (DLT, 3: 146) – *şapur şapur*

şar (DLT, 1: 324) – şiddetli yağmur sesi

tam- (DLT, 2: 26) – *dam-*

turt (DLT, 1: 341) – *cart, cırt*

tok (DLT, 1: 332) – taşın taşa çarpma sesi

ür- (DLT, 1: 164) – *ür-*

ürk- (DLT, 3: 420) – *ürk-*

yal- (DLT, 3: 63) – *alev*

zap (DLT, 1: 319) – *zıp zıp*

Türkçede türemiş ses yansımaları çoğunlukla ad durumunda olan yansımaları eklerin veya yardımcı fiillerin eklenmesiyle yapılmaktadır. Türemiş biçimler basit biçimlerin birtakım eklerle genişletilmiş isim soyundan olan yapılarıdır. Bu ekler basit ve türemiş yapılara gelerek farklı ses yansımaları üretmektedir. Ses yansımalarını türeten ekler fazla değildir, sınırlı olmaktadır.

Ekler bazı durumlarda doğrudan ses yansıma kök ve tabanlara gelmektedir. Yansıma sözcükler türediklerinde çoğunlukla isim ve fiil olmaktadır. Yansıma sözcüklerin fiil olması için ek getirilmesi en işlek kullanımdır. Bunun yanı sıra yardımcı fiillerle de yansıma fiil oluşturulabilir: *çığıl tıgıl kıl- çığıl çığıl etmek*, *cız et- gıcırdamak* vb. (Omuraliyeva, 2021).

3.1.1.1.2. DLT`de Bulunan Ses Yansımaları Türemeler

3.1.1.1.2.1. Yansıma İsimden İsim Türeten Ekler

+Il

anğ+Il (DLT, 1: 311) – *anır-*

çag+Il (DLT, 3: 324) – *çağıl-*

çanğ+Il(DLT, 3: 404) – *çenil*

tınğ+Il (DLT, 3: 404) – *ağır nesnenin yere düşme sesi*

+Ir

çık+Ir (DLT, 3: 280) – *gıcır*

çinğ+Ir (DLT, 3: 402) – *çın*

kald+Ir (DLT, 3: 447) – *hışır*

kök+Ir - (DLT, 3: 282) – *kükre-*

küld+Ir (DLT, 3: 448) – *güldür güldür*

kül+Ir (DLT, 3: 283) – *gürle-*

manğ+Ir (DLT, 3: 402) – *bağır-*

münğ+Ir (DLT, 3: 403) – böğür-

ok+Ir (DLT, 1: 275) – kişne-

say+Ir (DLT, 3: 194) – şakı-

3.1.1.1.2.2. Yansıma İsimden Fiil Türeten Ekler

+sUr

a+sUr- (DLT, 1: 178) – aksır-

+lA

be+lE- (DLT, 3: 206) – mele-

boz+lA- (DLT, 3: 291) –bozla-, bağır-

çar+lA- (DLT, 3: 295) – cırla-, ağla-

ıg+lA- (DLT, 1: 287) – ağla-

kıçı+lA- (DLT, 3: 323) – gıdıkla-

yıg+lA- (DLT, 3: 309) – ağla-

+şA

Ççx+şA(ş)- (DLT, 3: 286) – çağıl çuğul et-

suv+şA(ş)- (DLT, 2: 350) – fısıldaş-

+kIr, +gİr

ke+gİr- (DLT, 2: 84) – geğir-

kı+kIr- (DLT, 1: 83) – çağır-, bağır-, haykır-

pür+kÜR- (DLT, 2: 171) – fişkirt-, sıçrat-

+Ul

yuş+Ul (DLT, 3: 79) – fişkır-

3.1.1.1.2.3. DLT`de Olan Ses Yansımali Birleşikler

çar çur (1, 323) – abur cubur

çik çik (1, 334) – keçiyi çağırma sesi
çilik çilik (1, 388) – keçiyi çağırma sesi
çök çök (1, 334) – devehi ihırtmak için
çür çür (1, 324) – süt sağarken çıkan ses
heç heç (2, 282) – atları gayrete getirmek için
kağ kuğ (3, 128) – *kak kuk* (gaz sesi)
karç kurç (1, 343) – *katır kutur*
karı kırı (*kırı kırı*) (3, 223) – *kırı kırı, kurrıh kurrıh* (taya söylenir)
kars kars (1, 348) – el çırpma
kart kurt (1, 342) – *kart kurt*
kürt kürt (1,343) – *kütür kütür*
sur sur (1, 122) – *şarıl şurul*
şap şap (3, 146) – *şapur şupur*
şar şar (1, 324) – yağmurun şiddetli yağması
takır takır (1, 361) – *takır takır*
tikir tikir (1, 361) – *takır takır*
tok tok (1, 332) – taşın taşa deymesi
zap zap (1, 319) – *zıp zıp* (hızlı yürüme)

3.1.1.2. Anlam ve İşlev Bakımından Yansıma Sözcüklerin Tasnifi

Dünya dillerinin hemen hepsinde yansıma sözcüklere rastlamaktayız. Yansıma sözcükler günlük hayatta kullandığımız, herkesin bildiği sözcüklerdir. Yansıma sesler ve sözcükler nedir dediğimizde ise pek çok insan bu tanıma bilmemektedir. Yansıma sözcükler sürekli kullandığımız sözcüklerdir. Tanıma kısaca bakarsak, yansıma sözcükler doğada var olan canlı ve cansız varlıkların çıkardıkları seslerin taklit edilmesi veya taklit edilirken çıkarıldığı seslerdir.

“Dilin oluşumu kuramlarından biri olarak bilinen yansıma sözcükler insanların birbirleriyle iletişim kurabilmeleri için geliştirilen dilin temelini doğada duyulan seslerin taklit edilmesine dayandırmaktadır.” Doğada olan canlılar, cansızlar ve doğa

olaylarının sesleri taklit edilerek zaman içerisinde sözcüklere belli anlamlar yüklenmiş ve her dilde kullanılan yansıma sözcüklere dönüşmüştür. Benzer açıdan baktığımız zaman çocuklar anadili edinimi zamanı, çocuğu çevreleyen canlı ve nesnelere oluşan ortamın önemli olduğunu görmekteyiz. Böylelikle çocuk bu ortamdaki seslerin etkisi altın kalarak, duyduğu sesleri taklit ederek sözcükleri edinmeye başlayacaktır (Sarıca, 2004: 1).

Dil göstergesi yapay bir göstergedir. Dil göstergeleri toplumsal nitelikli yapay göstergelerin saymaca (simge tipi gösterge) tipine girer. Ses yansımali sözcüklerden oluşan dil göstergeleri ise görüntüsel ya da yansıtıcı nitelikli resim tipi gösterge özelliği taşırlar. Saussure'e göre göstergenin gösteren yüzü ile gönderge arasında herhangi bir mantıki ilişki bulunmamaktadır. İkisi arasındaki ilişki, uzlaşıya dayalıdır. Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki nedensizdir. Bu kurala uymayan sözcükler tabiattaki seslerin taklidi yoluyla yapılmış yansıma sözcüklerdir (Toklu, 2003: 20)

Bir dilde yansıma sözcüklerin tespiti çok kolay değildir, bu nedenle yansıma kavramının ne demek olduğu iyi anlaşılmalıdır. Yansıma sözcükler, hareketlerin betimlenmesi ve duyulan seslerin taklit edilmesi sonucunda dil özelliklerine göre görünüşlerin ve seslerin şekil alması olarak ifade edilebilir. Banguoğlu, yansılama terimini kullanarak “tabiat seslerini tasvir veya kabataslak taklit ederek meydana gelmiş ses toplulukları” şeklinde tanımlar. Ayrıca seslerin andırdığı nesne veya hareket anlamını taşıyan yansımaların, ünlemlere en çok yaklaşan sözcük türü olduğunu belirtir (Banguoğlu, 1974: 402). Atabay, Kutluk ve Özel, yansımayı “doğa seslerinin söz şeklinde biçimlenişi” olarak tanımlar ve diğer sözcüklerden farklı olan yansımalarda nesne ve ad ilişkisinin var olduğunu ifade eder (Atabay, 1983: 37). Janjua, benzetme ve taklit sözcükleri, dili dil yapan özellik olarak belirtmekte ve konuşmanın özünü oluşturan unsur olarak nitelendirmektedir. Ayrıca, yansımaların çıkış noktasının insan duyguları olduğuna dikkat çekmektedir (Janjua, 2000: 7).

Bazı yansımaları da tespit etmek çok kolaydır. Örneğin, “tak tak, çıtırtı, tıkırtı, güm” gibi sözcüklere bakıldığında sözcüklerin yansıma kavramında olduğu rahat fark edilebilir. Fakat dildeki morfolojik özellikleri üzerine alarak isim ya da fiil şeklinde kullanılan yansıma sözcükleri tespit etmek biraz zordur. Bu zaman dilin fonetik ve morfolojik özelliklerinin hakkında iyi bilgiye sahip olunması gerekir. Sözcüklerin tespiti konusunda dikkatli olunmalı ve ekler ayrılarak yansıma köklere

ulaşılmalıdır. Ancak bazen ulaşılan her kök Balkaya'nın belirttiği gibi yansıma sözcüklerle aynı sesleri taşıyor olsa bile yansıma olarak kabul edilemez. Örneğin "ıslık" yansıma kökenli bir isimdir. Islık sözcüksi yansıma kökenli olduğu için "ıs" köküyle türetilen bütün sözcükleri yansıma olarak değerlendiremeyiz. "Islanmak, ısınmak, ısı, ıslak" gibi sözcükler, içinde aynı sesi barındırmasına rağmen farklı köklerden oluşan sözcüklerdir (Balkaya ,1996: 24). Bu bağlamda yansıma kökenli sözcüklerin tespitinde büyük dikkat gerekmektedir.

İnsanların , hayvanların ve tabiatda olan öteki canlı ve cansız varlıkların dolayı ya da doğrudan ürettikleri sesler insanların işitme organına erişmekte ve bu sesler söz biçimine gelmektedir. Gürültülerin niteliklerine göre bunları değerlendirme özelliğine sahip olan insan, bu ses dalgalarını algılayarak ve gürültü niteliğine yaklaştırarak dilin imkanları içinde söz biçime getirmektedir (Zülfikar, 1995). Tabiatın zenginliğini ve hareketliliğini insanlar niteliklerine yakın bir tarzda adlandırmaya çalışmıştır. Belirli bir sesin, gürültünün dildeki yakın yansıması olan sözler, dünya dillerinin yapı karakterine uygun bir tarzda, genellikle tek heceli olarak, yalın bir şekilde ortaya çıkmışlardır.

Yansıma kavramını örnek olarak gösterirsek, demir veya polat gibi benzeri nesnelerin birbirine dokunarken çıkan ses *çing* sesi, patates, et ve benzeri şeylerin yağda pişerken çıkardığı *cız* sesi, elbise veya karton gibi nesnelerin yırtılması zamanı çıkan *çirt*, *cirt*, *cart* sesi, hayvanların çıkardığı bazı *hav*, *miyav*, *mö*, *me*, *gag* gibi sesler, doğanın rengarenk *gür*, *fiş*, *şar*, *şır*, *çak* sesi yansıma sözcüklerin kısa ve öz olarak göstermektedir.

Yansıma sözcüklerin en benzer olduğu nokta ise "ünlem"lerdir. Yansıma sözcükler ve ünlemlerin benzerliği ve farklılığı konusunda farklı fikirler söylenmektedir. Yansımaların hemen hepsi ünlem gibi kullanılabilir. Banguoğlu'da bu görüşleri söyleyerek, "sözcük yapısı bakımından ünlemlere en çok yaklaşan sözcük türü yansımalarıdır" demektedir.

Yansımalarda ünlemler gibi duygu ve dileklerin kestirme ve canlı ifadesi olmak esas değildir. Bu sebeple tonlama ve vurgulanmaları da ünlemlerdekine değil, öbür sözcüklerine uygun düşer. Onlar başlıca tabiat seslerini tasvir ve taklit yoluyla sözcük dağarcığıımıza yeni kavramlar ve kavram incelikleri kazandırmaya yararlar. Sözü renklendirirler. Ünlemler

gibi yansımalar da dilin başlangıcından gelen en eski unsurlarından olup konuşma dilinde ve abartmalı anlatmalarda daha yaygınlar. Ses yapıları sebebiyle yansımalar gibi dünya dilleri arasında azçok benzeşirler (Banguoğlu, 1974: 403-404).

Ünlemlerin yansıma sözcükler ile en çok benzerlik taşıdığı nokta ise, asıl ünlemlerdir. Ünveren “evcil hayvanlara seslenişte meydana çıkan taklidi seslerin asıl ünlemlerden” sayıldığını belirtmektedir: deh! oha! çüş! kış! tos! geh! pist! hoş! hır! tık tık! vb. (Ünveren, 2019: 87).

Ünlemler ve yansıma sözcükler çok benzer kavramlar olsalar da farklıdırlar. Ünlemler his ve heyecandan doğarken, yansımalar yalnız his ve heyecandan doğmamaktadır. Asıl ünlemleri kullanırken yansıma kavramında olan sözcüklerden yardım alınmaktadır. Yani taklit olan herhangi sözcük kuvvetlendirilerek ünleme dönüştürülmektedir. Yansıma sözcükler doğada olanları yansıtarak (taklit ederek) ortaya çıktığı için farklı kavramlar olduğu açıkça görülmektedir.

3.1.2. DLT’de Olan Yansıma Sözcükler

Tablo 1. DLT’deki yansıma sözcükler

Ahla (3, 118)	Ahla
Anılğa (1, 311)	Anır (eşek)
Asruş (1, 234)	Aksırdı
Asur (1, 178)	Aksır
Asurgan (1, 156)	Aksırır
Asurtgu (3, 442)	Aksırtan
Badar badar (1, 360)	Patır patır
Bakır (3, 186)	Deve bağırması
Bağ (3, 356)	Bağırarak ağlamak
Bele (3, 206)	Mele (koyun)
Belinğ (3, 370)	Ürkeklik, korkaklık
Belinğçi (3, 370)	Ürkek, korkak kişi
Bezik (1, 385)	Titremek
Bırkiğ (1, 461)	At ve eşeğin geniz sesi
Bırkır (2, 171)	Homurda (öküz)
Bozlat (2, 341)	Deve böğürmesi
Bönğ (3, 354)	Ağır nesnenin düşme sesi
Buç buç (2, 290)	Sömürgen kuşunun boğazına yem toplaması
Buk (3, 129)	İçi boş eşyanın düşme sesi, buk
Buldur buldur (1, 456)	Güldür güldür
Burkur (2, 171)	Buruş, büzül

Büksül (2, 229)	Çatla
Cıf (1, 332)	Sıvı şeylerin tencerede kaynarken çıkan sesi
Cur cur (1, 486)	Deve sağılırken kaptan çıkan ses
Çab çab (1, 318)	Şapur şupur, şapırdatma
Çagıla, jagıla, şagıla (3, 324)	Çağla
Çak çuk (1, 333)	Kırılma sesi
Çaldır çaldır (1, 457)	Kuru ot sesi
Çanğıla (3, 404)	Çenile
Çar çur (1, 323)	Abur cubur
Çarla (3, 295)	Çocuk cırladı, ağladı
Çatıla (3, 323)	Kamçı şaklaması
Çaxşa (3,286)	Çağıl çuğul
Çıfıla (3, 325)	Kaynama sesi, çıgıl çıgıl
Çıgıl tıgıl (1, 393)	Çıgıl çıgıl, çıgıl çıgıl
Çıkra (3, 280)	Gıcırda
Çilda (3, 281)	Çıldır çıldır
Çing (1, 367)	Çın
Çingil (3, 366)	Çingil çingil, atın geminin dişe sürmesi
Çingrak (3, 383)	Gür ve kusursuz ses
Çingrat (2, 402: 3, 402)	Çınlat
Çır (1, 323)	Cırt (elbise yırtılırken çıkan ses)
Çik çik (1, 334)	Keçiyi çağırmak ve sürmek için
Çilik çilik (1, 388)	Keçiyi çağırmak için
Çiring (3, 370)	Leğen ve benzer eşyanın sesi
Çişe (3, 267)	Çişe
Çişet (2, 307)	Çişet
Çogıla (3, 324)	Çağırma, bağırma
Çokraş (2, 208)	Çoklu insanların hareketi
Çök çok (1, 334)	Deveyi ihtirmek için
Çuh çuh (3, 117)	Atı yürütmek ve azarlamak için
Çür çür (1, 324)	Çür çür (süt sağılırken kaptan çıkan ses)
Danğ dunğ (3, 357)	Dan dun
Heç heç (2, 282)	Atları gayrete getirmek için
Hoç hoç (2, 282)	Keçiler sürmek için
Igla (1, 287)	Ağla
Ik (1, 37)	Hıçkırık
Kağ kuğ (3, 128)	Kak kuk (kaz)
Kah kah (3, 118)	Köpeği çağırmak için
Kaldra (3, 447)	Hışılta
Kaldruga (3, 442)	Hışırtı
Kama (3, 272)	Gamaş, kamaş
Kanğ (3, 358)	Kaz sesi
Karç kurç (1, 343)	Katır kutur
Karı kırı (kırı kırı) (3, 223)	Kırı kırı, kurrih kurrih (taya söylenir)
Kars kars (1, 348)	El çırpma
Kart kurt (1, 342)	Kart kurt
Kasna (3, 302)	Zırnc

Kasnat (3, 302)	Titret
Kegir (2, 84)	Geğir
Kıçıla (3, 323)	Gıdıkla
Kıkır (1, 83)	Çağır
Kıkırış (2, 220)	Bağırıtı, çağırıtı
Kırk (3, 422)	Kırk
Kişne (3, 302)	Kişne (at)
Kökre (2, 222, 282)	Kükre, gürlle
Kökre (3, 282)	Kükre (aslan)
Küldre (3, 488)	Küldür küldür (taşın suya düşmesi)
Külf (1,348)	Gürültüyle yıkılma
Kürlen (2, 252: 3, 283)	Gürle
Kürt kürt (1,343)	Kütür kütür
Ma (3, 214)	Keçi ve kuzu sesi
Manğra (3, 402)	Bağır
Manğrat (3, 402)	Bağırıtı
Muyav (2, 14)	Miyav (kedi)
Münğret (2, 358)	Böğürt
Münğret (2, 358) (3, 403)	Öküz böğürmesi
Okraş (1, 235)	Kişne (at)
Op (1, 172)	Höpürdet
Op op (1, 34)	Eşeğin ayağı kaydığında söylenir
Orlaş (1, 239)	Bağırış, çağırış, gürülü
Öp (1, 163, 217)	Öp
Öpiş (1, 180)	Öpüş
Pat (1, 320)	Pat (eşya düşerken çıkan ses)
Pürkür (2, 171)	Fışkır
Sark (3, 421)	Sızma, damlama
Sayra (3, 311)	Bülbül şakıdı
Sayraş (3, 194)	Kuşların ötmesi
Sıgta (3, 275)	Ağla
Sıgtaş (2, 211)	Ağlaş
Sıkır (2, 83)	Kuş ıslığı
Sıkırış (2, 213)	İshk ve benzeri sesler
Sımğla (3, 405)	Çınla
Sır (1, 324)	Ağustos böceğinin sesi
Sızla (3, 297)	Sızla
Sızlağ (1, 468)	Dişleri uyuşmak
Sızlat (2, 346)	Sızlat
Sinğ (1, 368)	Çın
Sinğ (3, 368)	Sivrisinek vızıltısı
Sittur (2, 183)	Çocuğu çişetmek
Sudh (3, 439)	Tükür
Suki (3, 269)	Gıdık
Sur sur (1, 122)	Şarul şurul
Sut (2, 183)	Tükür
Sut (2, 295)	Tükür
Suwşaş (2, 350)	Fısılda

Şap şap (3, 146)	Şapur şupur
Şar şar (1, 324)	Yağmurun şiddetli yağması
Tah tah (3, 117)	Şahini çağırmak için
Takır takır (1, 361)	Takır takır
Talbın (2, 240)	Talbın, çırpın
Talpır (2, 173)	Çırpın, çarpın, dalbın
Talpiş (2, 204)	Talpiş, kanat çırpın
Tamçur (2, 175)	Sepele
Tamtur (2, 26, 86, 110, 175, 201, 311)	Damlat
Tanğız (3, 392)	Sinirden şişmek
Tanğla (3, 403)	Utandı, şaşırdı
Tanğlaş (3, 398)	Şaşmak
Tapraş (2, 217)	Sıçra, hopla
Taprı (3, 277)	Sıçra, hopla
Tırmaş (2, 207)	Tırmaş, kaşınmak
Tırt tırt (1, 341)	Cart cart, elbise yırtılması
Tikir tikir (1, 361)	Takır takır
Tikreş (2, 209)	Atın ayak sesi
Titreş (2, 218)	Titreş
Tok tok (1, 332)	Taşın taşa değmesi
Tonğ (3, 356)	Katı bir şeyin sert bir şeye düşmesi
Trinğ (3, 371)	Tın etmek
Tuşu tuşu (3, 224)	Eşği durdurmak için
Tükü tükü (3, 229)	Köpek eniğini çağırmak
Ulış (1, 188)	Uluş (köpek, canavar, çakal)
Uri kıkı (3, 227)	Gürültü, haykırış
Uş uş (1, 36)	Öküzü suvarmak için
Ürdi (1, 164)	Üflledi, ürmek
Üri (1, 88)	Ses, gürültü
Ürk (3, 420)	Ürk
Ürk (3, 420)	Ürk
Ürkil (1, 63, 250)	Ürkmek
Ürpek (1, 103)	Ürpek
Ürper (1, 217)	Ürpermek
Ürül (1, 195)	Öfkelen
Ürülgen (1, 158)	Öfkelenir
Üşürmek (1, 228)	Kışkırtmak
Yal (3, 63)	Alev
Yaldra (3, 437)	Parla
Yaldruk (3, 437)	Parlak
Yalın (3, 23)	Alev
Yalturdı (3, 96)	Alevlendi
Yangkur (3, 400)	Sesin nereden geldiğini bilmemek, şaşırarak
Yapur (3, 6, 51, 67, 86)	Parlat
Yaşın (3, 22)	Şimşek, yıldırım
Yaşınlig (3, 50)	Şimşekli
Yaşna (2, 356: 3, 310)	Şimşek çaktı, yıldırım

Yığla (3, 309)	Ağla
Yoldra (3, 437)	Madeni bir Şeyin parlaması
Yolrı (2, 353)	Ovarak parlatmak
Yuŕul (3, 79)	Birden fiŕkırma
Zak zak (1, 333)	Koçları tos yapmaya kışkırtmak için
Zap zap (1, 319)	Zıp zıp (hızlı yürüme)

3.2. DLT'deki Yansıma Sözcüklerin Oğuz Grubu Türk Lehçelerindeki Görünümü

Her dilde ve her lehçede az veya çok miktarda yansıma sözcük bulunmaktadır. Ama yapılan araştırmalar her lehçede aynı sesbirime sahip olmadığını, yapısal ve anlamsal bakımdan aralarında bazı farklar bulunduğunu göstermektedir. Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde sözcüklerin benzerliği ve aynılığı yüksektir. Bu lehçeler içerisinde olan bazı (ister anlamsal, ister yapısal) farklılıklar lehçenin Şu anki konumuna ve hangi derecede dış etkiye maruz kalmasına göre değişmektedir.

“Yansıma sözcükleri oluşturan ses birimlerin sečilmesi ve dizilişi arasında dildeki diğer sözcüklere nispeten daha sıkı bir ilişki vardır. Bu sözcüklerde dil dışı göndergelerin ses, yapı veya hareketlerinin karakteristik özelliklerine göre sesbirimler çeşitlenir. Buna göre kök biçimleri ve eklerindeki sesbirimlerin anlam ayırıcı özellikleri bulunmaktadır” (Karahana, 2008: 140-148).

“Yansıma sözcüklerdeki sesbirimlerin anlamsal yönlerine baktığımız zaman, yansıma kök biçimlerin ünlü sesbirimlerinin geniş-dar, düz-yuvarlak veya kalın-ince olmalarına göre, düzenli-düzensiz (*takır, takır/takır tukur, şap, şap /şap şup gibi ikilemelerde*), güçlü-zayıf (*tak/tık, çat/çıt, cart/cırt vb.*), sığ/derin (*fiş/foş, şırıl/şorul, vb.*); ünsüz sesbirimlerin ise patlamalı, akıcı veya sızıcı gibi özelliklerine göre sert-yumuşak (*pat, çat, şak/ fiş, şır, mışıl vb.*), katı, sıvı, gaz (*tak, dan/şır, foş/fis, tus vb.*), ani başlama, keskin bitiş, yineleme (*dan, vın/şak, çat/pat pat, dır dır vb.*) ve ötümlenme (*cız, güç/tın, güm vb.*) gibi anlam ayırıcı özelliklerinin olduğunu görebiliriz” (Demircan, 1997: 191-206).

İlk olarak yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerinde tanımına bakalım. Yansıma sözcükler Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Oğuz grubunda yer alan diğer lehçelerde de aynı tanıma mahsusdurlar. Yansıma sözcükler doğada olan canlı ve cansız varlıkların ses taklididir. Yansımalar zaman geçtikçe lehçelerin

birbirlerinden ayrılması sonucu sözcük anlamında ve işlevinde küçük değişiklikleri de kendisiyle getirmiştir:

*Dev yuxudan bidar olub, qıza bir şapalaq çəkdi ki, niyə qoyursan məni milçək yeyə.*³

Azərbaycan Türkçesinde ve Türkiyə Türkçesinde kullanılan “şapalaq” sözcüğü yansıma yoluyla türemiş sözcüktür. Bu sözcüğü Türkiyə Türkçesine olduğu gibi aktarmak doğru olmaz, şapalaq sözcüğünün yerine yansıma sözcük olan şaplak veya tokat sözcüğünü kullanmak en doğru aktarım olur.

Dev uykudan kalkıp kıza bir tokat vürmüş. Demiş ki; neden beni sivrisineğin ısırmasına izin veriyorsun?

Başka bir örnekle bakarsak DLT`de çır (DLT, 1: 323) olan yansıma kökenli sözcük Oğuz grubu Türk lehçelerinin hepsinde cirt (elbise ve benzeri şeylerin yırtılma sesi) olurken Güney Kırm Türkçesinde cır olmaktadır. Çınğ (DLT, 1: 367) yansıma sözcüğü de aynı şekilde bütün Oğuz grubu lehçelerde çın olarak kullanılırken Türkmen Türkçesinde şaň olarak kullanılmaktadır.

Bazı yansıma sözcükler ise DLT dâhil hiç değişmemektedir: “Ahla” (DLT, 3: 118) sözcüğü DLT`de de Oğuz gurubu Türk lehçelerinde de ahla olarak sözcük varlığında bulunmaktadır. Buna benzer öp, tın, ses, ürk, buk, çağla, pat vb. birçok örnekler bulunmaktadır.

Bazı yansıma sözcükler ise ses ve biçim açısından farklı olurken anlam ve işlev bakımından aynı olmaktadırlar: Çocuk durmadan aksırdı(AzT. Asqırdı, TrkmT. Asgırdı, GaT. Ansırdı, GKrmT. Siskirdi, HorT. Asqırdı). Buna benzer olarak birçok örnekler de bulunmaktadır (ık, hünkür, abur cubur, çişe, çın, şaşmak, ürpek, buk, kırk vb.).

Yansıma sözcükler gerek tarihsel gerek çağdaş dil alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. İster Azerbaycan Türkçesinde ister Türkmen Türkçesinde isterse de diğer Oğuz grubunda olan lehçelerde yansıma sözcükler sık şekilde karşımıza çıkıyor. Azerbaycan Türkçesinde ve Horasan Türkçesinde ise yansıma sözcüklerin Oğuz grubunda olan lehçelerden farklı olarak ikilemeli olarak kullanımı daha yaygındır:

³Örnek “Məlik Məmməd və Məlik Əhməd” masalından alınmıştır.

Heyvanlar *anqırışa-anqırışa* dağılıştı, quşlar da *civildiyə-civildiyə* getdilər – “Hayvanlar *anırarak* dağılıştı, kuşlar da *civildayarak* gittiler.”

Caferova, Türkmen Türkçesinde Oğuz grubunda olan lehçelerden farklı olarak “mecazi” yansımalara daha çok rastlandığını belirtmiştir: *kup kup, fis fis, kurt kurt* gibi (Caferova, 1975).

Gagauz Türkçesinde yansıma sözcükler Türkiye Türkçesindekilereoldukça benzerdir. Görülen küçük farklılıklardan biri Gagauz Türkçesindeki ikinci uzun ünlülerdir:

O dostuna *baardı* – O arkadaşına *bağırdı*.

Uşak *geerdi* – Çocuk geçirdi

Gök *çaaladı* – Gök *çağladı (gürledi)*

3.3. Canlı Varlıkların Çıkardığı Ses Yansımaları

Yansıma sözcükler tarihin en derin noktasında, insanlık dilinin oluşumundan günümüze kadar gelen, sözcükleri ifade etmekte yetersiz kaldığımız yerlerde, gerekli şartlar içerisinde kullandığımız dilin önemli bir parçasıdır. Yansımalar tabiatta olan canlı ve cansız varlıkların çıkardığı sesleri, görünümleri, duygu, düşünce ve hislerimizi adlandırmanın en önemli yollarından biridir.

Yansıma sözcükler, dilin oluşumunda rol oynamıştır. Bununla birlikte, bu rol çok sınırlıdır ve genel dil oluşumu sürecinde anahtar faktör olarak çok az öneme sahiptir. Bu sözcükler, dilin kökenini bir bütün olarak açıklamada yararlı olmasa da, tek tek sözcüklerin etimolojisini belirlemek için onları incelemek gerekir. Yansıma sözcükler yalnızca duyulabilecek şeyleri ve olayları tanımlayabilirdi. Elbette bu, duyulabilecek her şeyin ve olayların isimlerinin metafor olması gerektiği anlamına gelmez. Nesne ve olay isimlerinin çok küçük bir kısmı taklit sözcüklerden oluşmaktadır (Rüstemov, 1998).

Günümüz Türkçesinde yansıma sözcüklerinbüyük bölümü hangi anlamda kullanılıyor ve hangi özelliklere sahip ise XI. yüzyılda benzer anlamları taşımaktaydı. Şu an kullandığımız yansıma sözcüklerin birçoğu DLT`de de yer almaktadır.

Dillerin sosyal, medeni ve kültürel, ekonomik ve benzeri sebeplerle birbirinden sözcük alış verişinde bulunmuş olmaları hariç tutulursa, adlandırmalar, her dilin kendi kuralları içinde, kendi bünyelerine uygun bir şekilde oluşmuş, bu yüzden herhangi bir ad için bir birine biçimce benzerlik göstermeyen ayrı ayrı sözcükler ortaya çıkmıştır (Zülfikar, 1995). Yansıma sözcükler arasında en çok rastlanan olaylardan biri de eşanlamlılıktır. Malumdur ki aynı bir olayı veya hadiseyi izah ederken fikri belirtmek için farklı sözcükler kullanılmaktadır. Bu sözcükler arasında sadece küçük semantik (anlamsal) farklar bulunmaktadır. Bu olay dillerin geçit ve değişimi zamanlarında da karşımıza çıkmaktadır. XI. asırdan çağımıza kadar olan dönemde yansıma sözcüklerde işlevsel ve anlamsal farklılıklar ortaya çıkmıştır. Örneğin: *şar* ve *şır* neredeyse aynı anlamı ifade etmektedirler. *Şar* daha gür akan suyun (yağmur veya benzeri sıvı maddelerin) sesini yansıtırken, *şır* ise daha sakin akış şeklini göstermektedir. Böylece semantik farklılık ortaya çıktığını görmekteyiz (Rüstemov, 1998). Bu olay DLT`de olan sözcüklere nazaran günümüz Oğuz dil grubunda da karşımıza çıkmaktadır. Hatta daha derinden görülmektedir.

DLT, içinde bulundurduğu pek çok temel sözcük ile Türkçenin özünü göstermektedir. Büyük ve yüklü bir sözlük olan DLT yansımaların tarihini de neredeyse kendinde göstermektedir. Bugün birçok yansımalar o devrin temelinde oluşmuştur ve aynı yansıma sözcüklerin bugün de kullanıldığını görmekteyiz. Bazı küçük ses farklılıkları olsa bile aynı anlam değerlerine sahiptirler. Kazın *kağ kuğ* diye ses çıkarması, atın *kişnemesi*, hayvanların korkudan *ürkmesi*, köpeğin *ürmesi*, sert eşyanın *pat* diye düşmesi, koyunların *meleşmesi* vb. benzeri yansımalar gibi.

Yansımalar şiirlerde ve atasözlerinde de geniş kullanılmıştır. Örneğin dörtlükten oluşan şiire bakalım:

Öpkem kelip oğradım

Arslan layu kökredim

Alplar başın toğradım

Emdi meni kim tutar(DLT, 1:125)

Bu şiirde aslan kahramanlık ve cesaret örneği olarak gösterilmektedir. Aslanın ürkütücü sesi *kükre-* taklidi ile gösterilmiştir:

“Öfkem geldi, uğradım

Arslan gibi kükredim
Yiğitlerin başını doğradım.
Şimdi beni kim tutar.”

Alın tübü yaşardı
Urut otın yaşurdu
Kölniñ suwın küşerdi
Sığır bokamüñreşür(DLT, 2: 79)

“Dağların tepeleri yeşerdi
Kuru ot yerine yeni ot çıktı
Gölün suyu doldu
Sığır boğa böğrüşür.”

Yaşın atıp yaşnadı
Tuman turup tuşnadı
Adhgır kısır kişnedi
Ögür alıp okraşur. (DLT, 1: 236)

Şimşek çaktı
Bulut durup karşılaştı
Aygır kısırak kişnedi
Ögür alıp okraşur(DLT, 1: 236)

Yukarda ise bahar anlatılarak şu şekilde söylenmektedir:

“Bulut şimşek çaktırdı ve bulut coştı, kısırakla aygır baharın geldiğini görerek kişnediler. Her aygır kısırağını aldı.” Her iki şiirde baharı göz önünde bulundurarak, şimşek çakması ve gürültüsü yansıma sözlerle ifade edilmiştir. Sığır ve boğa da

baharın gelmesiyle canlanmaları *kişne-*, *müñre-*, *okra*-taklitleriyle göz önünde bulundurmıştır.

“*Muş oğlu muyavu doğar*” (DLT, 2: 14). “Kedi yavrusu miyavlayarak doğar.”

Divanda geçen bu atasözünde kedinin annesine veya babasına benzerlik göstermesi anlatılmaktadır. Bu tabir her atasözünde olduğu gibi insanlara yönelmiş deyimdir. *Muyavu* sözcüğü de yansıma olarak kullanılmıştır.

Dört bir tarafımızı kuşatan canlı ve cansız varlıkların her biri kendine özgün, kendine hass sözcüklere yansıma şekli vardır. Biz de bu düşünceden yola çıkarak “Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Yansıma Sözcükler” adlı tezimizde yansıma sözcükleri DLT`deki yansıma sözlerle de karşılaştırarak inceledik. Yaklaşık 200`den fazla yansıma sözcük tespit ettik. Tespit edilen yansıma sözcükleri kavram alanlarına göre *canlı varlıkların çıkardığı ses yansımaları* ve *cansız varlıkların çıkardığı ses yansımaları* olmak üzere iki grupta sınıflandırdık ve DLT`deki yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumunu tanımladık.

DLT`deki canlı varlıkların çıkardığı ses yansımaları sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumunaşığıda iki başlıkta (insanlara ait ses yansımaları ve hayvanlara ait ses yansımaları olarak) gösterilmiştir.

3.3.1. İnsanlara Ait Ses Yansımaları

İnsanlar tarih boyu yansıma sözcükleri kullanmış ve evreni taklit etmek için yansıma sözcükler ilk başvurdukları dil unsuru olmuştur. XI. asır DLT yazıldığı dönemde de yansıma sözcükler Türkler tarafından aktif şekilde kullanılmıştır. Çünkü lügat içeriğinde olan sözcükler bazı fikirleri ifade edebilmemiz açısından yetmeyebiliyor. Yansıma sözcükler kendine özgü kurallar çerçevesinde üretilmektedir. İnsanlar yansıma sözcükler vasıtasıyla bazı duygu ve fikirleri ifade edebilirler:

Birşeylerden korkarken çıkan *ah* sesi.

Hapşırırken çıkan *aksırmak* sesi.

Korkudan *bağırma*.

Köpekten *ürkmek*.

Soğuktan *titremek ve büzüşmek*

Çocuğun *ağlama* sesi.

Kapı eskidiğinde gelen *gıcirtı* sesi.

Elbise yırtılırken çıkan *cirt* sesi.

Tıkanınca kadar yediğimizde istemsizce çıkan *hıçkırık*.

Alkışlarken ellerimizden çıkan *kars* sesi.

Birini güldürmeye çalıştığımızda yaptığımız *gıdıklama* hareketi.

Birine seslenmek için adımı tonlu söyleyerek *çağırma* sesi.

Çorbanın veya benzeri sıvı sıcak şeylerin ağzı yakmaması için *höpürdeterek* içilmesi sesi

Çocuğa sevgimizi gösterirken *öpülmesi*.

Ağzımıza rahatsız edici birşey kaçtığında *tükürme* eylemi.

Heyecandan eli ayağı *titremek*.

Suda boğulurken *çırpınmak*.

Acıdan yüksek sesle *haykırmak*.

Atlaya atlaya veya zıplaya zıplaya sevinçli yürümek.

Zırc bir şekilde usandırıcı ağlama sesi.

Sert birşeyleri yerken çıkan *kart kurt* sesi.

Dişlerin uyuştığında *sızlaması*.

Yavaş yavaş konuşurken *fııldama* sesi.

Dudak büzerek ağızdan çıkarılan *ıslık* sesi.

Örneklerden de görüldüğü üzere yansıma sözcükler belirli bir fikri ifade edebilmemiz için bize yardımcı olan en büyük dil unsurlarından biridir. Yansıma sözcükler DLT döneminde, yani XI. asırda da sözcüklerin ve fikrin anlaşılır olması için kullanılmış, günümüze kadar gelmiştir. DLT'deki insandan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

DLT	TTü	AzTü	TrkmTü	GaTü	GKrmTü	HorTü
Ahla (3, 118) – Ahlamak sesi	Ahla	Ahla	Ahla	Ahla	Ahla	Ahla
Asruş (1, 234) - Aksırmak sesi	Aksırdı	Asqırdı	Asgırdı	Ansırdı	Siskirdi, aqsırdı	Asgır
Asur (1, 178) - Aksırmak	Aksır	Asqır	Asgır	Ansır	Siskirma k	Asgır
Asurgan (1, 156) - Aksırmak	Aksırır	Asqırır	Asgırýar	Ansırma a	Siskirma k	Asgırır
Asurtgu (3, 442) – Aksırmak	Aksırtan	Asqırdan	Asgırdan	Anırdan	Aqsırdan	Asgırdan
Badar badar (1, 360) - Patır patır eşyanın düşme sesi	Patır patır	Patır patır	Bükür bükür	Patır patır	–	–
Bağ (3, 356) - Bağırarak ağlamak	Bağırmaq	Hönkür – hönkür	Möññür , uvla	Baarmaa	Mungur mungur	–
Belinğçi (3, 370) – Ürkek, korkak kişi	Ürkek, korkak	Ürkək, qorxaq	Ürkek, sarç,	Ürkek, korkmaa	Qorqaq,	Ürkek, qorxaq
Bezik (1, 385) – Tiritir soğuktan titremek	Titremek	Titrəmək	Titir – titir	Titireme e	Celbirde mek	Titremek
Burkur (2, 171) Eşyanın ezilmesi	Buruş, büzül	Büzül, burul	Bürül, büz	Sörpeşm ää	Burus, tirisbak	–
Çab çab (1, 318) – Sulu veya köpüklü şeylerin şapırdaması	Şapur şupur, şapırdatma	Şapır şupur, şapırdatma	Şapılda	Şaplama a	Şamırdat	–

Çar çur (1, 323) – aceleci davranarak yemek	Abur cubur	Tez bazar –	Şap - şup	Eciş bücüş	Calan calan	–
Çarla (3, 295) – Çocuk ağalaması	Cırladı, ağladı	Cırna, cırla, ağla	Cırrılda	Çırma	Cıla	Cırla
Çıkra (3, 280) – Kapı ve benzeri şeylerin gıcırdama sesi	Gıcırda	Gıcırda, gacırda	Gıcırda, gıcırdat	Gıcırda, zıgırtı	Ğıcırdı	Gıcırda
Çing (1, 367) – çin diye çıkan ses	Çın	Çın	Şañ	Çın	Çiñ	Çın
Çingrak (3, 383) - Gür ve pürsüz ses	Çingirak	Zingrak	–	Çingırda k	Çiñğraq	–
Çır (1, 323) - Elbise yırtılırken çıkan ses	Cırt	Cırt	Cırt	Cırt	Cıt	Cırt
Çişe (3, 267) – Çocuğun çişemesi	Çişe	İşə	Çisñe	İşe	Siyne	Çişe
Çişet (2, 307) – Çocuğun çişemesi	Çişet	İşət	Çisñet	İşet	Siyit	–
Çogıla (3, 324) – Birisini yüksek sesle çağırmaq	Çağırma, bağırma	Çağırma, bağırma	Çağırma, bağırma	Aarmak, Baarmak	Çağırma q, bağırmaq	Çağırma, bağırma
Çokraş (2, 208) – Toplu insan hareketi sesi	–	–	–	–	–	–

Igla (1, 287) – Ağlamak	Ağla	Ağla	Agla	Aala	Ağla	Ağla
Ik (1, 37) – Hıçkırmak	Hıçkırık	Hıçqırıq, hıçqıraq	Hıccup	Hıçkırık	Hıçkırık	Hıçgırığ
Karç kurç (1, 343) – Taze birşeyler yerken çıkan ses	Katır kutur	Xıtır xutur	Kibirde	Katır kutur		–
Kars kars (1, 348) – avuç içini birbirine vururken çıkan ses	Çarp	Çarp	Çarp	Çarp	Asuvtas	–
Kart kurt (1, 342) – Katur kutur yemek	Kart kurt	Xart xurt	–	–	–	–
Kasna (3, 302) – Usandırıcı ağlama sesi	Zırınc	Zırınc	Saññıl – saññıl	–	Zırınc	–
Kasnat (3, 302) – Titremek	Titret	Titrət	Titret	Titiret	Celbirdet Qaltıram aq	Titret
Kegir (2, 84) – Geğirmek	Geğir	Gəyir	Bökmek	Geerimä ä	Kekir	Geyir
Kıçıla (3, 323) – Gıdıqlama k	Gıdıqla	Gıdıqla	Gıcıkla	Gıdıqla	Ğıdıq	Gıdıqla
Kıkır (1, 83) – Birisine seslenmek	Çağır	Çağır	Çağır	Çaar	Çaqır	Çağır
Kıkırış (2, 220) – İnsanların bağırışması	Bağırıtı, çağırıtı	Bağırıtı, çağırıtı	Bagır, çağiriş	Baartı, çaartı	Bakırıtı, çekirti	Bağırıtı, çağırıtı
Kürt kürt (1,343) – Taze	Kütür kütür	Xart – xurt	Kibirdevük	–	-	–

birşeyleri yerken çıkan ses						
Manğra (3, 402) – Bağırmak	Bağır	Bağır	Bagır	Baar	Bağır, çekir	Bağır
Manğrat (3, 402) – Bağırmak	Bağırtı	Bağırtı	Bağırdı	Baartı	Bağırtı, çekirti	Bağırtı
Müngret (2, 358) – Böğürmek	Böğürt	Böyürt	Bögürt	Büürt	Ökür	Böyürt
Op (1, 172) – Sıcak çay veya su içerken çıkan ses	Höpürdet	Xopurdət	Hopurdət	Höpürdet	Borkulld at	–
Orlaş (1, 239)– yüksek sesle aykırarak çağırmaq	Bağırış, çağırış, gürülü	Bağırmaq	Gırgır	Baarmaa	Cekirme, qıçırma, bağırma, ökürme	Bağırma g
Öp (1, 163, 217) - Öpmek	Öp	Öp	Öp	Öp	Öp	Öp
Öpiş (1, 180)	Öpüş	Öpüş	Opus, posa	Öpüş	Öpüş	Öpüş
Sıgta (3, 275) – Ağlamak	Ağla	Ağla	Agla	Aala	Ağla	Ağla
Sıgtaş (2, 211) – Ağlamak	Ağlaş	Ağlaş	Aglas	Aalaş	Ağlaş	Ağlaş
Sıkriş (2, 213) – Islık çalmak	Islık	Fit	–	–	Sizgirma q	–
Sınığla (3, 405) – Kulağın çınlaması	Çınla	Çınla	Çınla	Çınla	Çıñla	Çınla
Sızla (3, 297) – Sızlamak	Sızla	Sızla	Sızlat	Sızla	Sızla	Sızla
Sızlağ (1, 468) – Dişlerin uyuşması	Sızla	Sızla	Sızla	Sızla	Sızla	Sızla

Sızlat (2, 346) – Sızlamak	Sızlat	Sızlat	Sızlat	Sızlat	Sızlat	Sızlat
Sinğ (1, 368) – Çınlamak	Çın	Zin	Şaň	Zın	Çıñ	Çın
Sittur (2, 183) – Çocuğu işetmek	İşetmek	İşötmök	Çisñet	İşemee	Siyme	–
Sudh (3, 439) – Tükürmek	Tükür	Tüpür	Tüyükür, tüfle	Tükür	Tükür	Tüpür
Suki (3, 269) – Gıdıklama k	Gıdık	Gıdıq	Gıcık	Gıdık	Gıdıq	Gıdıg
Sur sur (1, 122) – Sesli su içmek	Şarul şurul	Şarıl – şırıl veya şarul şurul	Şabırda, şabırdı	Şarıl şarıl	Şuvul şuvul	–
Sut (2, 183) – Tükürmek	Tükür	Tüpür	Tüyükür	Tükür	Tükür	Tüpür
Sut (2, 295) – Tükürmek	Tükür	Tüpür	Tüyükür, tüfle	Tükür	Tükür	Tüpür
Suwşaş (2, 350) – Yavaş sesli konuşmak, fısıldamak	Fısılda	Fısılda	Pışırda	Fısırda	Fısılda	Fısılda
Şap şap (3, 146) – Şapur şupur ses çıkması	Şapur şupur	şapır şupur –	Şapılda	Şapır şapır	Şuvultı	–
Talpır (2, 173) – Çaresizce çirpınmak	Çirpın, çarpın, dalbın	Çirpın, çabalan, døbölön	Çirpın, çıtalaş Dırcaş	Çarpın	Çirpın	Çirpın
Tanğız (3, 392) – Sinirlenme k	Şişmek	Köpmök	Yellendir	Darılmaa	Quturma q	–
Tanğla (3, 403) – Utanmak	–	–	–	–	–	–
Tanğlaş	Şaşmak	Məəttəl	Geñ gal	Şaşmaa	Seskenm	–

(3, 398) – Şaşa kalmak		qalmaq			ek	
Tırmaş (2, 207) Kaşınmayı anlatır	Tırmaş, kaşınmaq	Cızıq, qaşınma	Dırmala	Kaşınma a	Tırmaşm aq	–
Titreş (2, 218)– Titremək	Titreş	Titrəş	Titir – titir	Titireş	Celbirde	Titreş
Trinğ (3, 371) – Tın diye ses çıkması	Tın	Tın	Tın	Tın	Tın	Tın
Uri kıkı (3, 227) – Gürültürü ortam	Gürültü, haykırış	Gurultu, səs – küy	Gopgun, Goh	Gürültü	Tasırtı, zangiram ak, davus	Gurultu
Ürdi (1, 164) – Üfleme	Üfledi	Üfürdü	Üfledi	Üfledi	Üfürdi	–
Üri (1, 88) - Gürültülü	Ses, gürültü	Səs, gürülütü	Ses	Ses, gürültü	Ses, davuş	Ses
Ürpek (1, 103) – Birşeyden tiksinmek	Ürpek	Ürpək	Tisgin	Ürpek	Qaltıram aq	Ürpek
Ürper (1, 217) – Birşeyden tiksinmek	Ürpermek	Ürpərmək	Titremək	Ürperma a	Ürperme k	Ürperme k
Ürül (1, 195) Öfkelenm ek	Öfkelen	Əsəbləş	Gaharlan	Üfkelen	Üfkelen	–
Ürülgen (1, 158) – Öfkelenm ek	Öfkelenir	Əsəbləşir	Gaharlan dı	Üfkelen di	Üfkelen di	–
Yanğkur (3, 400) – Sesin nerden geldiğini şaşırmak	–	–	–	–	–	–
Yığla (3, 309) – Ağlamak	Ağla	Ağla	Ağla	Aala	Ağla	Ağla
Zap zap	Zıp zıp	Zıp zıp	Zıp zıp	Zıp zıp	Cüyrük	–

(1, 319) – Hızlı yürüme					ek	
-------------------------------	--	--	--	--	----	--

Tablo 2. DLT'deki insandan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu

3.3.2. Hayvanlara Ait Ses Yansımaları

İnsanlığın ilk dönemlerinden günümüze kadar hayvanlar da bizimle aynı doğayı paylaşmaktadır. Hayvanlar günlük işlerde insanların en büyük yardımcısı olagelmıştır. İnsanlar hayvanlarla etkileşim sürecinde hayvanların çıkardığı sesleri taklit etmiş ve onlarla yansıma sözler yoluyla iletişim kurmaya çalışmıştır:

Eşegin *anırma* sesi.

Koyunun *meleme* sesi.

At ve eşeyin genizinden *birkiğ* diye çıkan ses.

Öküzün *homurdama* sesi.

Devenin *böğürme* sesi.

Keçinin *çik çik* diye çağırılması.

Devenin *çök çök* diye ıhırtmak.

Atları *heç heç* diye gayrete getirmek.

Kazların *kağ kuğ* ses çıkarması.

Kazın *kanğ* diye ses çıkarması.

Atın *kişneme* sesi.

Aslanın *kökreme* sesi.

Keçinin ve kuzunun *malaması*.

Kedinin *miyavlaması*.

Sır diye *ağustos* böceğinin ses çıkarması.

Takır takır hayvanların yürürken ayaklarından çıkan ses.

Canavar, köpek ve kurtun *uluma* sesi.

Hayvanların korkarak *ürkmesi*.

Örneklerden de görüldüğü üzere her hayvanın kendine özgü ses özelliğine, görünüşüne, hareketine ve insanlara yardım amaçlı kullanımından kaynaklanan farklı adlandırmalara, yansıma sözcükler de tâbi tutulmuştur. Hayvanların sesi olan *me*, *miyav*, *ai*, *bö*, *ma* vb. hepsi çıkardıkları seslere uygun yansıma sözcüklerle adlandırılmış ve lügat içeriğine dâhil olmuştur.

Türk kültürü dendiğinde hayvancılık ilk akla gelen unsurlardan biri olmaktadır. İster edebiyatta ister Türk folklorunda hayvancılığın ayrıcalıklı bir yeri vardır. Yıllarca göçler yapılırken çetin durumlarda ve tabiat şartlarında kullanılması, zaman zaman hayvanlara olan dini inançlar ve dini bir kimlik kazanması, destanlarda bile kahraman yapışımız Türklerin tarihine hayvancılığın nasıl kazındığının ispatıdır (Doğan, 2001). Bu da Türk kültüründe hayvanların hareketlerinde, kullanılmasında, çağırılmasında, yedirme ve içirme eylemlerinde, yönlendirilmesinde vb. yansıma sözcükler kullanılarak adlandırmasına bir örnektir. Görüldüğü üzere yansıma sözcükler hayvancılıkla beraber tarihe kazınan bir dil unsurudur.

Yansıma sözcükler lehçelerde farklı şekillerde söylenebilmektedir. Araştırdığımız Oğuz grubu Türk lehçeleri içinde DLT`deki yansıma sözcüklerin nasıl adlandırıldığını ve ne gibi değişikliklere uğradığını gördük. Yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumunu ise cetvel şeklinde verdik. DLT`deki yansıma sözcüklerin büyük kısmının kültürel şeklini korumakta olduğunu, bir kısmının da diğer dillerin kültürlerinden parça parça etkilendiğini gördük. DLT`deki hayvandan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

DLT	TTü	AzTü	TrkmTü	GaTü	GKrmT ü	HorTü
Anılğa (1, 311) – Eşegin anırma sesi	Anır	Angır	Aññır	Anır	Anır	Angır
Bakır (3, 186) – Devenin sesi	Bozla, bağır	Ökür, bozla	Bozla, lummur	Esirmek	Bozla	Bozla
Bele (3, 206) – Koyunun	Mele	Mələ	Məle	Meele	Mare	Mele

melemesi						
Belinğ (3, 370) – Hayvanın ürkmesi	Ürkek, korkak	Ürkək	Ürkek	Ürkek	Ürkek	Ürkek
Bırkığ (1, 461) – At ve eşek yutkunurken genizinden çıkan ses	–	–	–	–	–	–
Bırkır (2, 171) – Öküzün homurdama sesi	Homurda	Xomurda	Hüñürdi	Mahkur maa	Homurda	Xomurda
Bozlat (2, 341) Devenin bağırma sesi	Deve böğürmesi	Ökür, bozla	Bozla, lummur	Esirmek	Bozla	Bozla
Buç buç (2, 290) – Sömürgen kuşun ağzından çıkan ses	–	–	–	–	–	–
Cur cur (1, 486) – Deve sağılırken kaptan çıkan ses	–	–	–	–	–	–
Çanğıla (3, 404) – Hayvan bağırması	Çenile	Çığır	–	–	–	–
Çıngıl (3, 366) – Atın geminin dişe sürmesi sesi	Çingil çingil	–	–	–	–	–
Çik çik (1, 334) – Keçiye seslenmek	–	–	–	–	–	–
Çilik çilik	–	–	–	–	–	–

(1, 388) – Keçiyi çağırarak						
Çök çök (1, 334) – Deveyi ıhırmak için	Hoh	Hoh	Hıh	–	–	Hoh
Çuh çuh (3, 117) – Atı harekete getirmek için	–	–	–	–	–	–
Heç heç (2, 282) – Atları yürütmek için	Heç heç	Heç - heç Deh - deh	–	–	–	–
Hoç hoç (2, 282) – Keçileri sürme sesi	–	Hoşt hoşt	–	–	–	–
Kağ kuğ (3, 128) – Kaz sesi	Kak kuk	Kağ – kuğ	–	–	–	–
Kah kah (3, 118) – Köpeğe seslenme sesi	–	Kuçu kuçu	Çıñsat	–	–	–
Kama (3, 272) – Gözleri kamaşmak	Gamaş, kamaş	Qamaş	Gamaş	Kamaş	Gamaş	Gamaş
Kanğ (3, 358) – Kaz sesi	Tıs	Kanğ, tıs	Gark	–	–	–
Karı kırı (kırı kırı) (3, 223) – Taya seslenme	Kırı kırı, kurrih kurrih	Kurrih kurrih	–	–	–	–
Kışne (3, 302) – At kışnemesi	Kışne	Kışnə	Kışne	Kışne	Kışne	Kışne
Kökre (3, 282) – Aslan kükremesi	Kükre	Kükre	Kükreş	Kükre	Kükre	Kükre

Ma (3, 214) – Keçi ve kuzunun sesi	Me	Mə	Mə	Mee	Ma	Me
Muyav (2, 14) – Kedi miyavlaması	Miyav	Miyav	Mavla	Miyav	Miyav	Miyav
Müñgret (2, 358) (3, 403) – Öküzün böğürme sesi	Böğür	Böyür	Böğür	Büür	Ökür	Böyür
Okraş (1, 235) – Atın kişnemesi	Kişne	Kişnə	Kiñe	Kişne	Kişne	Kişne
Op op (1, 34) – Eşeğin ayağı kaydığında söylenir	Op op	Op op	Op op	Op op	Op op	Op op
Sayra (3, 311) – Bülübülün sesi	–	–	–	–	–	–
Sayraş (3, 194) – Kuşların toplu ötmesi	Ötme	Cəh – cəh	Şayraş	Öttmee	Yırla	–
Sıkır (2, 83) – Kuşun ıslık çalması	–	–	–	–	–	–
Sır (1, 324) – Ağustos böceği kanatlarını sürterken çıkan ses	–	–	Tiska	–	–	–
Sing (3, 368) – sivrisineklerin kanat	Vız	Vız	Vız	Vız	Vız	Vız

sesi						
Tah tah (3, 117) – Şahine seslenmek	–	–	–	–	–	–
Takır takır (1, 361) – Hayvanın ayak sesi	Takır takır	Tıkır tıkır	Takır takır	Takır takır	Taqır taqır	–
Talbın (2, 240) – Hayvanın boğazında bir şey kaldığında söylenir	Talbın, çırpın	Dəbələn, çırpın	Çırpış	Çarpın	Çırpın	Çırpın
Talpış (2, 204) – Kanat çırpmaq	Talpış	Talpış	Şaggıldı, pasırdı	–	Tavış	–
Tapraş (2, 217) – Sıçramak	Sıçra, hopla	Sıçra, hopla	Sıçra, çınla	Sıçra, hopla	Şaşra, sekir, şapşı	Hopla
Taprı (3, 277) – Sıçramak	Sıçra, hopla	Sıçra, hopla	Sıçra, cızzınla,	Sıçra, hopla	Şaşra, sekir, şapşı	Hopla
Tikir tikir (1, 361) – Hayvanın ayak sesi	Takır takır	Tıkır– tıkır	Takır takır	Takır takır	Taqır taqır	–
Tikreş (2, 209) – At yürürken veya koşarkən çıkan ses	Çap	Çap	Dabır	Çap	Çap	Çap
Tuşu tuşu (3, 224) – Eşəgi durdurmaq için kullanılan ses	–	Hoşt	–	–	–	–
Tükü tükü (3, 229) Köpeğin eniğine seslenmek	–	Şıltaq	Çınkır	–	Boşıq	–
Ulaş (1, 188) –	Ulaş	Ulaş	Ulaş	Ulaş	Ulaş	Ulaş

Köpek, canavar, çakal ulaması						
Uş uş (1, 36) Öküzü savurmak için kullanılır	–	Uş uş	–	–	–	–
Ürk (3, 420) – Ürkmek	Ürk	Ürk, hürk	Ürk	Ürk	Ürk	Ürk
Ürk (3, 420) – Ürkmek, kormak	Ürk	Ürk, hürk	Ürk	Ürk	Ürk	Ürk
Ürkil (1, 63, 250) – Ürkmek	Ürkmek	Hürkmək, ürkmək	Görkün	Ürkme	Ürkmek	Ürkmek
Üşürmek (1, 228) – Hayvan veya insanları kışkırtmak	Kışkırtmak	Kışkırtma q	Öjükdir mek	Kış kış etmek	Kışkırtm ak	–
Zak zak (1, 333) – Köçları kışkırtmak için kullanılır	Hoş Hoş	Hoşt- hoşt	–	–	–	–

Tablo 3. DLT'deki hayvanlardan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu

3.4. Cansız Varlıkların Çıkardığı Ses Yansımaları

Yansıma sözcüklerin anlam karşılıkları her zaman tam olarak ifade edilememektedir. Bu sebepten sözcükler genellikle kavram alanlarına göre, ifade ettikleri anlamlara göre sınıflandırılmaktadır. Çalışmamızda da bu yöntemi kullanarak kavram alanlarına göre sınıflandırılmalar yaptık ve yansıma sözcüklerin bir bütünlük içerisinde görülmesi, Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcüklerin karşılığının daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Tabiatta olan cansız nesnelere ve bu nesnelere çıkan sesler dile yansıma sözcükleri sayesinde aktarılmaktadır. Örneğin;

Yıldırımınparlaması

Suyun çağlaması

Kamçının şaklaması

Gök gürlmesi

Cam kırılırken çıkan çat sesi

Elbise yırtılırken çıkan cırt sesi

Sert nesnenin pat diye düşmesi

Suyun sızması ve damlaması

Kaynarken çıkan çığıl çığıl ses

Taş taşa değerken çıkan tok sesi

Deveyi sağarken kaptan çıkan cur cur sesi

Kulağın çınlaması

Parlak güneş vb.

İnsanlar doğada olan olaylara, bu olaylardan ortaya çıkan görüntüye, sese ve duruma tepkiler vermektedir. Tepkiler sonucu ise yansıma sözcükler ortaya çıkmaktadır. Yansıma sözcükler ile evrende bulunan, lügat içeriğinde olmayan bir çok olaya adlandırmalar yapabiliriz. Çağımız Türkçesinde yaptığımız adlandırmalar XI. asır DLT döneminde de yapılmaktaydı. Buna örnek olarak DLT'deki cansız varlıklardan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumunu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

DLT	TTü	AzTü	TrkmTü	GaTü	GKrmT ü	HorTü
Bönğ (3, 354) – Ağır nesnenin düşme sesi	Şak, bam	Şak, bam	Şagırtı	Şak	Zang	–
Buk (3, 129) – İçi boş eşyanın düşme sesi	Buk	Buk	Buk	Buk	Buk	Buk

Buldur buldur (1, 456) – Güldür güldür çıkan ses	Güldür güldür	Güldür güldür	Gülpülde	Güldür güldür	Güldür güldür	–
Büksül (2, 229) – Çatlama sesi	Çatla	Çartla	Cayrık	Çatla	Şatla	–
Cıf (1, 332) - Sıvı şeylerin tencerede kaynarken çıkan ses	Buk, lak	Buk, lak, lok	Lak	Fıkılda	Bork	Buk
Çagıla, jagıla, şagıla (3, 324) – Suyun gürlemesi, havanın gürlemesi	Çağla	Çağla	Çağla	Çaala	Çağla	Çağla
Çak çuk (1, 333) – sert şeylerin kırılma sesi	Çak çuk	Çarak çuruk, çak çuk	Çak çuk	Çak çuk	Çak çuk	Çak çuk
Çaldır çaldır (1, 457) - Kuru ot sesi	–	–	–	–	–	–
Çatıla (3, 323) – Kamçı hızlı hareket ettirilirken çıkan ses	Şak	Şaqq	Şakg	Şak	Şıpırt	–
Çaxşa (3,286) – Taş ve zinet eşyalırının sesi	Çağıl çuğul	Çaxıl çuxul	Çağşıl çuğşul	Çağıl çuğul	–	–
Çıfıla (3, 325) –	Forkulda, çıgıl çıgıl	Lakırda, fıkırda,	Lakırda	Fıkılda	Borkulda	–

Sıvı kaynarken çıkan ses		bukkulda				
Çıgıl tıgıl (1, 393) – Okun sadaktan çıkma sesi	Çıgıl çıgıl, çığıl çığıl	Çığıl çığıl	Cıgıl cıgıl	–	–	–
Çıkra (3, 280) Gıcırda sesi	Gıcırda	Gıcırda, gacııda	Gıcırda, gıcırdat	Gıcırda, zıgırtı	Ğıcırdı	Gıcırda
Çılda (3, 281) okun sadaktan çıkma sesi	Çıldır çıldır	Çıldır çıldır	Çıldır çıldır	Çıldır çıldır	Çıldır çıldır	–
Çıngır (2, 402: 3, 402) – Çınlamak	Çınlıt	Çınlət	Çınlet	Çınlıt	Çıñlıt	–
Çır (1, 323) – Elbise yırtılırken çıkan ses	Cırt	Cırt	Cırt	Cırt	Cıt	Cırt
Çiring (3, 370) - Leğen ve benzeri eşyaların düşme sesi	Zank	Çiring, daramb	Düñk	–	Zangır	–
Çür çür (1, 324) - Süt sağılırken kaptan çıkan ses	Çür çür	Şur şur	Güj güj	–	–	–
Danğ (3, 357) – Sert nesnenin düşme sesi	Dan dun	Dam dum	Şakırt – şukurt	Dan dun	Dam dum	Dam dum
Kaldra (3, 447) – Hışırtı	Hışılđa	Xışırđa	Hıssılđa	Hışılđa, ışıłđa	Hışılđa	–
Kaldruğa (3, 442) – Hışırtı sesi	Hışırtı	Xışırtı	Hıssılđı	Hışırtı, ışırtı	Hışırtı	–
Kırk (3, 422) –	Kırk	Qırx	Gırk	Kırk	Qırq	Gırk

Kırkarken çıkan ses						
Kökre (2, 222, 282) – Havanın gürlemesi	Kükre, gürle	Kükrə, gürlə	Kükre	Kükre, gürle	Kükre, gürle	Kükre
Küldre (3, 488) - Taşın suya düşmesi	Küldür küldür	Gurumb	Güvle	Güldür	Güldür	–
Külf (1,348) – Bir şeyin gürültüyle düşme sesi	Gürülde	Tarap, gurultu	Gübürde	Gürültü	Gürültü, tasırtı	–
Kürle (2, 252: 3, 283) – Havanın gürlemesi	Gürle	Gürlə	Gülpülde	Gürle	Gürle	Gürle
Pat (1, 320) - Eşya düşerken çıkan ses	Pat	Pat	Pat	Pat	Pat	Pat
Pürkür (2, 171) – Suyun fişkırması	Fışkır	Fışqır	Pürkür	Fışkır	Fışqır	Fışqır
Sark (3, 421) – Suyun sızlama ve damalama sesi	Sızma, damlama	Sızma, damlama	Sızma, damdırma	Sızmak, damnamak	Çıbırmaq	Sızma
Şar şar (1, 324) – Yağmurun şiddetli yağması	Şarıl şarıl	Şar şar, şarıl şurul, şırıl şırıl, şapırtı	Şabırdı	Şakır şakır, şakırtı	Cavun - camgur	–
Tamçur (2, 175) – Yağmurun sepelemesi	Sepele	Səpələ	Seçele	Sepele	Sepele	Sepele
Tamtur (2, 26, 86, 110, 175, 201, 311) – Suyun damlaması	Damlat	Damlat	Damdır	Damnat	Tamız	Damlat

Tırt tırt (1, 341) – Elbisenin yırtılma sesi	Cart cart, cırt	Cart cart, cırt	Cırt	Cırt	Cırt	Cırt
Tok tok (1, 332) – Taş taşa değerken çıkan ses	Tok	Tok	Dok	Tok	Toq	Tok
Tong (3, 356) - Katı bir şeyin sert bir şeye düşmesi	Lak, şak	Lart, lox, şak	Şalk	Şak	Şak	Şak
Yal (3, 63)– Alev	Alev	Alov, od	Nar, ot-yalın, labırda	Alev, od	Alev, od	Od
Yaldra (3, 437) - Parlamak	Parla	Parla	Parla, ışnakla	Aymak	Parla	Parla
Yaldruk (3, 437) Parlak	Parlak	Parlaq	İşnaklı	Aymaa	Parlaq	Parlag
Yalın (3, 23) - Alev	Alev	Alov, od	Nar, ot-yalın, labırda	Alev, od	Od, alev	Od
Yalturdu (3, 96)– Alev	Alevlendi	Alovlandı	Labırdat	Alevlenmaa	Alevlendi	–
Yapur (3, 6, 51, 67, 86) - Parlamak	Parlat	İşnaqlı, parlaq	İşnaklı, parlak	Aymaa, yalabımaa	Parlat	Parla
Yaşın (3, 22) – Şimşek, yıldırım	Şimşek, yıldırım	Şimşək, ildirım	Yıldırım	Yıldırım	Calkın, yaşın, ayındırık	Şimşek
Yaşınlg (3, 50) – Şimşek	Şimşekli	Şimşəkli	Yıldırım1	Yıldırım nı	Yaşınlg	Şimşekli
Yaşna (2, 356: 3, 310)– Şimşek	Şimşek, yıldırım	Şimşək, ildirım	Yıldırım	Yıldırım	Calkın, yaşın, ayındırık	Şimşek
Yoldra (3, 437) – Madeni nesnelerin	Par par	Par par , parıl parıl	Par par	Yalabım aa	Par par	–

parlaması						
Yolrıt (2, 353) - Parlatmak	Ovmak	Ovmaq	Ovkala	Uumaa	Qırmaq	Ovmag
Yuşul (3, 79) - Suyun aniden fişkırması	Fış	Fış	Pürkür	Fışkır	Fışqır	Fış

Tablo 4. DLT'deki cansız varlıklardan kaynaklı yansıma sözcüklerin Oğuz grubu Türk lehçelerindeki durumu

3.5. DLT'de Olmayıp Bugün Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan Yansıma Sözcükler

DLT'de günümüz Türk lehçelerinde kullanılan birçok sözcüğün eski şekillerine rastlamak mümkündür. Bununla birlikte lehçeler zaman geçtikçe gelişmeye ve lügat içerikleri zenginleşmeye devam etmektedir. Gelişmekte olan lehçelerin de normal olarak orta dönem Türkçe'siyle farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Yansıma sözcüklerde de aynı değişim kendini göstermektedir.

Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcükler çağımıza kadar değişim göstermeye devam etmektedir. Deveyi sağarken kaptan çıkan *cur cur* yansıma sözcüğü XI. asırda develerin insanlar tarafından çok kullanılması nedeniyle mevcut olmaktadır. Aynı zamanda Gagauz Türklerinin ve Güney Kıbrıs Türklerinin şu anki coğrafi konumu deve kullanımı için uygun olmaması da *cur cur* yansıma sözcüğünün kullanılmamasına neden olmaktadır. Çağdaş Türk lehçelerindeki Gagauz Türkçesinde ve Güney Kıbrıs Türkçesinde develerin kullanılmaması *cur cur* yansıma sözcüğünün dilin lügat içeriğinden çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı örneği deveyi ıhırtmak için kullanılan *çök çök* yansıma sözcüğünde de görebiliriz.

Yansıma sözcükler zaman geçtikçe gelişmekte olan dil unsurlarından biridir.

Örneğin; *Sayra* (DLT, 3: 311) yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *şakla*, Azerbaycan Türkçesinde *ceh – ceh*, Türkmen Türkçesinde *sayra*, Gagauz Türkçesinde *öttmee*, Güney Kıbrıs Türkçesinde *yırla* olmaktadır. Görüldüğü üzere her lehçede *sayra* yansıma sözcüğü kendine göre değişime uğramaktadır. DLT'de

olmayıp, Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunan yansıma sözcükler de vardır. Bu sözcükler aşağıdaki üç farklı tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5. DLT`de Olmayıp Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan İnsanlara Ait Ses Yansımaları

Abal abal (Tr)	Yavaş yavaş
Aful uful (Tr)	Soluk soluğa kalmak
Baartlak (Ga)	Geveze, çok bağırın
Badıbudu (Az) (Tr)	Dedikodu
Badıgüdü (Az) (Tr)	Gevezelik
Bambıl (Az)	Şımarık
Badırdamak (Tr)	Gereksiz konuşma, söylediği anlaşılmamak
Banlamak (Az)	Davetsiz gelmek
Barbar (Tr)	Gürültücü kimse
Bayır bayır (Tr)	Acı bir şeylerin insan ağızını yakması
Bıcı bıcı (Az) (Tr)	Çocuğun tatlı konuşması
Bıcıkçı (Tr)	Mızıkçı
Bıcır (Tr)	Gözleri sulanmak
Bıdı bıdı <i>etmek</i> (Az) (Tr)	Kendi kendine konuşmak
Bıdış bıdış (Tr)	Çocuğun yavaş yavaş yürümesini anlatır
Böö (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Korkutmak
Böörtme (Ga)	Acı acı ses çıkarma
Cici (çocuk dilinde) (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Yeni
Cimcik (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor)	İki parmakla alınan miktar Çimdiklemek
Cingildemek (Az)	Şımarık Çınlamak
Cıs veya cız <i>olmak</i> (çocuk dilinde) (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Yanmak
Çağırıtı (Tr)	Çağırma sesi
Çağrı (Tr)	Davet
Çem çüm <i>etmek</i> (Tr) (Az)	Sözü ağızında gevelemek
Çimdik <i>atmak</i> (Az) (Ga) (Trk) (Hor)	Çimdiklemek
Çığrık (Tr) (Az)	Çığlık
Çimdirmek (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Yıkanmak

Çingilemek (Az)	Yüksek sesle baş ağrıtmak
Dangalak (Tr)	Kalın kafalı olup bilgiç geçilen, boşboğaz
Dank <i>etmek</i> (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Acı bir şekilde anlamak
Debelemek (Az)	Tepinmek
Deberlenmek (Az)	Yuvarlanmak
Dıdıbıdı (Az) (Hor) (Trk)	Çok söylenme
Dımbıl dımbıl (Tr) (Az)	İnsanların yürürken vücudunun titremesi (görüntü)
Dingil (Tr) (Az)	Sallanarak yürümek
Dır dır <i>etmek</i> (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Durmadan bezdirici şekilde söylenme, gevezelik etmek
Eh (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	İğrenme bildiren bir ünlem
Fingir (Tr) (Az)	Oynak
Fingirti (Tr) (Az)	Şımarık gülüş
Fır(Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Baş dönmesi
Fırlama (fırlatma) (Ga) (Tr)	Fırlamak (fırlatmak) eylemi
Fırtık (Az)	Sümük
Fısıldaşmak (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor)	Bir birine yavaş sesle konuşmak
Fışıldamak (Az) (Tr) (Ga) (Hor)	Burundan solmak
Fosurdatmak (Tr) (Az)	Sigarayı bol dumanla içmek
Gıcık(Az) (Tr) (Ga) (Hor) (GK)	Boğazda öksürmeye neden olan olan yakıcı kaşıntı Sözleri ve davranışları ile insanı sinirlendiren
Gıcicketmek (Az) (Tr) (Ga) (Hor) (GK)	Sinirlendirmek
Gıdı gıdı (Az) (Tr)	Ev hayvanlarını çağırma ünlemi
Gırgır (Tr) (Az) (Trk)	Usanç veren konuşma
Eh eh <i>etmek</i> (çocuk dilinde) (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Dövmek
Hab <i>etmek</i> (çocuk dilinde) (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Yemek yemek
Haha (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Kahkaha
Haldur huldur (Tr)	İşi gürültülü yapmak
Hangır hangır (Tr) (Az)	Kahkahalı gülme
Harıl harıl (Tr)	Aralıksız çalışmayı anlatır
Hap <i>etmek</i> (çocuk dilinde) (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Yemek
Haşır huşur (Tr)	Haşırtili ses çıkarmak
Haykırmak (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor)	Bağırma
Haylaz (Tr)	Hoşa gitmeyem davranış yapan
Hışirtı (Tr) (Ga) (Az)	Hışırdama sesi
Hop (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Birden hızlıca yerinden fırlamak
Horlamak (Tr) (Ga)	Uyurken çıkan sesi anlatır
Höpürdetmek (Tr) (Az) (Ga)	Bir şeyi içerken ses çıkarmak
Hüplemek (Tr)	Ses çıkararak içmek
Islık (Tr) (Ga)	Dudaklarla ya da parmakla ağızdan çıkarılan ses

İnilti(Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	İnleme
Ivır zıvır (Tr)	Saçma sapan
Kakınç (Tr)	İkide birde bir şeyin birinin başına kakmak
Kekelemek (Tr) (Az)	Ke ke diye ses çıkarmak
Güp güp <i>atmak</i> (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Kalbin heyecandan hızlı çarpması
Kem küm <i>etmek</i> (Tr) (Az)	Verecek cevabı olmamak
Gır gır <i>etmek</i> (Tr) (Az) (Trk)	Sürekli konuşmak
Maç (Az)	Öpücük
Kırpma (Tr)	Alın üzerinde kısa kesilmiş saç
Kımıl kımıl (Tr)	Durmadan kımıldayan bir şeyi anlatır
Kıpır kıpır (Tr)	Yerinde duramayan Becerikli
Kırtlama (Tr)	Şekeri çaya atmadan küçük parça şeklinde ağzında tutarak çay içme
Langır langır (Tr)	Kaba ve gürültülü ses
Lokguldamak (Az)	Kuvvetli kahkahayla gülmek
Lopur lopur (Tr)	Yeme ve yutma esnasında çıkan ses
Lüp (Tr)	Büyük bir şeyin kolaylıkla yutulması
Maççık muççuk, maçır maçır, maçur mucur, març març (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Bir şey yerken şapırdatmak
Mıcık mıcık (Tr)	Zorla, isteksiz yemeyi anlatır
Mincıklı gincıklı (Tr) (Az)	Süslü püslü
Mırıltı (Az) (Tr) (Hor)	Mırıldanma sesi
Mışıl mışıl (Tr)	Rahat ve sessiz uyumayı anlatır
Mızıkçı (Tr)	Türlü bahaneler üreten
Mızıldanmak (Az) (Tr) (Hor)	Yavaş sesle inlemek
Oflamak (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Sıkıntılı veya acılı olmayı anlatır
Ohlamak (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Ahlamak, acı duymak
Okşamak (Tr) (Ga)	Sevgi ve saygı gösterdiğin birine elinle hafifçe dokunmak
Öksür (Az) (Tr) (Hor) (GK)	Solunum yollarından akciğerin birden bire havayı dışarı atması
Patır patır (Tr) (Az)	Ayak sesi çıkarmak
Patırdamak (Tr) (Az)	Anlaşılmayacak biçimde konuşmak
Pinciklemek (Tr)	Parça parça etmek
Pıt yok (Tr)	Sessiz, hiç ses gelmemek
Pıytık (Tr)	Sözünde durmayan
Puflamak (Tr) (Az)	Puf diye ses çıkarmak
Pısmak (Tr) (Az) (Hor)	Sinmek Küsmek Korkudan sallanmak
Püskürmek (Az) (Tr)	Ağızdan bir şeyi hızla fırlatmak
Somurmak (Az) (Tr) (Hor)	Emmek
Sızı (Az) (Tr) (Hor) (Ga)	Hafif ince ağrı

Sömürmek (Tr)	Herhangi bir yerin zenginliğini bazı yollarla elde etmek Dudakları yapışık şekilde soluğu ile çekmek
Şap (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	İstekle öpmek zamanı çıkan ses Tokat sesi
Tan tan <i>etmek</i> (Tr)	Tın tın diye ses çıkarmak
Tıpış tıpış (Tr)	Kısa adamların yavaş yürüyüşü
Tokat (Tr) (Ga)	El içiyle vuruş
Tombuş (Tr)	Şişman
Uf <i>etmek</i> (çocuk dilinde) (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Vücudun herhangi bir yerini incitmek
Vıdı vıdı	Yersiz konuşmak
Vır vır (Az) (Tr)	Devamlı vırıldama
Uğultu (Tr) (Az)	Uğuldama sesi
Zıplamak (Tr)	Bir şeye çarpıp yukarı fırlamak
Zırlamak (Az)	Zırlama eylemi, usandırıcı ağlamak
Zırt pırt (Tr)	İkide birde, yersizce

Tablo 6. DLT'de Olmayıp Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan Hayvanlara Ait Ses Yansımaları

Banlamak (ötmek) (Az) (Hor)	Horoz ötmesi
Bili bili (Az) (Tr) (Ga) (Hor)	Kümes hayvanlarını çağırma
Caggıldı (Trk)	Öten kuşların veya çocukların birbirine karışan sesi
Ceh ceh (Az) (Tr)	Ötmek (kuş)
Cik cik <i>etmek</i> (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Ötmek
Circır (Az)	Kızböceği
Civ civ (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Kümes yahvanlarının yumurtadan çıkmış yeni yavrusu
Çaba (Tr) (Ga)	İş yaparken harcanan güç
Dabırdı (Trk)	Hızlı koşan hayvanların ayaklarının sesi
Gaga (Tr)	Kuşların ağız kısmı
Gaggılamak (Az) (Tr) (Hor)	Tavuk sesi
Gaklamak (kuş, karga) (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Ötmek
Gar gar <i>etmek</i> (ötmek) (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Karga
Gıj (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Karganın bağırışını anlatır
Guggu kuşu (Tr) (Az)	Guguk kuşu
Hav (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Köpek sesi
Hırıldamak (Tr)	Hır diye ses çıkarmak (köpek)
Höst (Tr)	At, sığır vb. hayvanları durdurma ve kovalama ünlemi
Kurbağa (Tr) (Ga)	Kurbağa
Kürk (Tr) (Az) (Hor)	Kuluçka
Mırıldamak (Az) (Tr) (Hor)	Köpek ve kurtun mır mır diye ses çıkarması
Nerilti (Az) (Hor)	Aslan, köpek ve canavar gibi hayvanların haykırması, gürültü
Oşt (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Köpek kovalama ünlemi
Pır, pır pır (Tr) (Az)	Kuşun kanatlarından çıkan sesi anlatır
Pisi (çocuk dilinde) (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Kedi
Şak şak <i>ötmek</i> (Tr) (Az)	Bül bül gibi hoş olmak Şakımak
Vakvak (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Ördek sesi
Vark vark (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Kurbağa sesi
Vızırtı, vız vız (Tr) (Ga)	Sineklerin kanat sesi

Tablo 7. DLT'de Olmayıp Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Bulunan Cansız Nesnelere ve Doğa Olaylarına Ait Ses Yansımaları

Afil afil (Az)	Rüzgarın yavaş esişi
Balçık (Az) (Tr)	Koyu, yapışkan çamur
Batlık (Ga)	Patlamış mısır
Bom (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Düşmeyi anlatır, patlama sesi
Börtüme (Ga)	Haşlama
Bum (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Vurma, çarpma sesi
Cabil cubul (GK)	Su içinde herhangi bir cismin çıkardığı ses
Caflama (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Kızgın yağı dökerken çıkan ses
Cayır cayır (Tr)	Bir işin çabuk ve zorlu yapıldığını anlatır. Yanmak, hızlı yanma
Cıp cıp (Az) (Tr)	Damla şeklinde suyun akışını anlatır
Cır cır (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	İnce ve usandırıcı ses çıkarmayı anlatır Kaynama sesi İnce su akışı Yerli yersiz konuşmak
Cırcırlı anahtar (Az) (Tr)	Vida veya somun sıkma anahtarı
Cırmalamak (Az) (Hor)	Tırmalamak
Cızbız (Tr)	Izgara pişirilen et
Cızılmak (yağ)	Kızarıırken çıkan ses
Cızıltı (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Cızırtısı olan
Cızır (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Cızırtı sesi
Çalkamak (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	İçinde sıvı olan bir nesneyi sarsarak sallamak
Çat (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Gerek bir şeyin kırılırken çıkardığı ses
Çilenti (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor)	Hafif ve ince yağın yağmur
Çingil (Tr)	Küçük bakraç
Çırtma (Ga)	Ufak parçalarla doğranmış kabak, patlıcan vb. sebzelerden yapılmış yemek
Çise, çisek (Az) (Tr)	İnce yağmur
Çıt (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Hafif bir ses
Çıtır (Tr)	Kavrulmuş kabak çekirdeği
Çıtır çıtır (Tr)	Odun ve kömür yanarken çıkan ince ve gevrek ses
Çizgi (Tr) (Ga)	Grafik, çizi, hat
Çizgilik (Tr) (Ga)	Cetvel
Çömçe (Az) (Hor)	Ağaç kepçe
Deprem (Tr) (Ga)	Yerin sarsması, toprağın hareketi
Dımbırtı (Az)	Davul
Diyir diyir (Az)	Yüzeyin pürüzlü ve diş diş olduğunu anlatır
Düdük (Tr) (Ga) (GK)	Düdük
Dümbek (Az)	Dümbelek

Dürtek (Tr)	Sivri fırın küreği
Dürtmek (Tr) (Az) (Ga)	Sivri bir şeyi hafifce itmek
Efelemek (Tr)	Esmek
Efil efil (Tr) (Az) (Ga)	Cayır cayır yanma Aceleci Temiz, parlak Güzel, çekici Rüzgarın tatlı esmesi
Fakır fakır (Tr) (Az)	Kaynamayı anlatır
Fakırdamak (Tr) (Az)	Fokurdamak
Ferferek (Tr)	Pervane
Fıkırtı (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Fıkırdama sesi
Fırlıdak (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor)	Rüzgarda dönen çocuk oyuncağı Hileci
Fıs (Tr)	İçi boş
Gıcırdamak (Az) (Tr)	Gıcır gıcır ses çıkarmak
Gidişik (Az) (Tr)	Uyuz hastalığı
Gık çıkarmamak (Tr)	Hiç ses çıkarmamak
Gırpık (Az)	Kırpıntı
Gıygı (Tr)	Bir tür keman
Gurultu (Az) (Hor)	Guruldama sesi
Güm (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Sesli gürültüyü anlatır
Gür (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Bol ve güçlü çıkan yada fişkırın şeyler
Gürültü (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Gürül gürül diye çıkan ses
Kıpırtı (Tr)	Kımıldanış
Kış (Az) (Tr) (Ga) (Trk) (Hor) (GK)	Tavuk ve benzeri hayvanları kovalama ünlemi
Kıvılcım (Tr)	Odundan kopan yanmış küçük parça Demir veya taşın sert bir çekilde çarpası sonucu çıkan zerre
Kızak (Tr)	Buz veya karda kaymak için kullanılan taşıt
Küt (Az) (Tr) (Hor)	Tahta gibi nesnelerin vurulduğunda veya düştüğünde çıkan ses
Mıhlama (Tr)	Yumurta ve unla yapılan omlet
Patlama (Tr) (Az)	Birden bire olan şeyler, patlama işi
Pınar (Tr)	Çeşme, pınar
Pıs (Tr) (Az)	İçi boş
Pıt pıt (Az) (Tr) (Hor) (Ga) (Trk)	Kalp çarpıntısı Hafif sesler çıkarmak
Pusu (Tr) (Ga)	Saldırmak için saklanılan yer
Şaggıldamak (Tr) (Az)	Şakırdatmak Kuvvetli akma
Şarıl şarıl, şarıltı (Tr) (Az) (Hor)	Suyun bol akışını anlatır
Şıp (Tr) (Az)	Birden bire, ansızın
Şip şak (Tr)	Birden
Şır şır (Tr) (Az) (Hor) (Ga)	Şırl şırl akışı anlatır
Şorulamak (Az)	Şarıl şarıl akmak

Takır takır (Tr) (Az)	Takırdayarak
Tik tik, tik tak, tak tik(Az) (Tr) (Hor) (Ga) (GK) (Trk)	Tik tik diye ses çıkarmak Duvar saatinin sesi
Tırtık (Tr)	Çentik
Tırtır (Az) (Tr) (Hor) (Ga)	Motosiklet
Tıska (Tr)	Fiske, sıska
Tokaç (Tr)	Çamaşır tokmağı
Vıcık (Tr)	Sulanarak kıvamı gevşemiş
Yırtık pırtık (Tr)	Parça parça
Zımbırtı (Tr) (Az)	Zımbırdarak çıkan ses Değersiz bir şeyi anlatmak için kullanılan sözcük
Gacı gucu, gacı gucur (Tr)	Bozuk

4. SONUÇ

Oğuzlar VIII. asırda Köktürklere bağlı bir Türk topluluğuydu. Oğuz adına ilk defa Orhun Yazıtlarında rastlanmaktadır. 13. yüzyılda Oğuzca etkin bir dil olarak kullanılmaya başlar. Arapçanın ve Farsçanın etkisi altında olan Oğuzca Anadolu beyliklerinin döneminde gelişmeye başlamıştır. 13 ve 15. asırları kaplayan Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan bu dönem çok yönlü kullanılan Oğuzca telif ve tercüme eserleriyle olgunlaşmış bir dil olmaktadır. Tarihin ilerlemesiyle beraber Oğuzcanın dâhilinde olan Türk lehçeleri de (Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Güney Kıрым Türkçesi ve Horasan Türkçesi) artık tamamen birbirlerinden ayrılma durumuna gelmişlerdir. Yansıma sözcükler tarih boyu dilin oluşum çağından günümüze kadar kullanılmaktadır.

İnsan ruhunun ve duyularının sonucu ortaya çıkan yansımalar DLT`de belirli şekilde ve net olarak kendini göstermektedir. Yansıma sözcükler, kimi zaman doğrudan sesi kimi zaman da o sese ilişkin algıyı ya da izlenimi karşılar. Bu nedenle yansımalarda, gerçek bir sesin belli oranda saymacalık içeren ses öykünmesi yoluyla belirtilmesi söz konusudur.

Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcükler nasıl oluşur ve ne denli fikirleri izah edebilir? Yansıma sözcükler Oğuz grubu Türk lehçelerinde ne gibi değişikliklere uğramıştır. Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcüklerin benzerliği, sürdürülüp sürdürülmediği ve durumu nedir? Çalışmamızda da bu konular ele alıp, merak edilerek yola çıkılmıştır. Aslında çok basit nedenlerden doğan yansıma sözcükler günlük hayatımızda kullandığımız, fikirlere, duyulara ve doğaya izah vermeye çalıştığımız zaman ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Sokakta köpek *havladı*. Ali tozlu havada *aksırdı*. Yumurtadan yeni *civcivler* çıktı. Görüldüğü üzere *havladı*, *aksırdı*, *civciv* yansıma sözcüklerin hepsinde sestem doğan bir sözcük oluşturmuş olduk. Başka bir örnekle bakarsak; Havada *şimşeğin parıltısı* görüldü. Kıyafetler *buruştu*. Köpek çok *ürkütücüydü*. Buradaki örneklerden de görüldüğü üzere *şimşek*, *parlama*, *buruş*, *ürk* gibi yansıma sözcüklere de görüntüsüne göre adlandırmalar yapmaktayız. Oğuz grubu Türk lehçelerinde bir kısım yansıma sözcükler sürdürülürken bir kısım da sürdürülmemekte veya değişmektedir. Çalışmamızın devamında yansıma sözcüklerin sürdürülüp sürdürülmediği ve değişimleri hakkında örnekler verilerek gösterilecektir.

Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcükler Oğuz grubunda bulunan lehçelerin birbirlerinden ayrılmasından sonra değişim göstermeye başlamıştır. Çalışmamızda verilen tablolardan da Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcüklerin durumu açıkça göze çarpmaktadır. Oğuz grubu Türk lehçelerindeki değişim yansıma sözcüklerde de kendini göstererek benzerlik ve farklılıklara neden olmaktadır. Yansıma sözcüklerin bir kısmı DLT'deki gibi Oğuz grubu Türk lehçelerinde de sürdürülürken bir kısmı da sürdürülmemektedir. Birkaç örnekle gösterirsek:

Oğuz grubu Türk lehçelerinde sürdürülen yansıma sözcükler;

Ahla (DLT, 3: 118) - *Ahlamak* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *ahla*, Azerbaycan Türkçesinde *ahla*, Türkmen Türkçesinde *ahla*, Gagauz Türkçesinde *ahla*, Güney Kıрым Türkçesinde *ahla* ve Horasan Türkçesinde *ahla*.

Sinğ (DLT, 3: 368) - *Vız* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *vız*, Azerbaycan Türkçesinde *vız*, Türkmen Türkçesinde *vız*, Gagauz Türkçesinde *vız*, Güney Kıрым Türkçesinde *vız* ve Horasan Türkçesinde *vız*.

Buk (DLT, 3: 129) – *Buk* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *buk*, Azerbaycan Türkçesinde *buk*, Türkmen Türkçesinde *buk*, Gagauz Türkçesinde *buk*, Güney Kıрым Türkçesinde *buk* ve Horasan Türkçesinde *buk*.

Çıkra (DLT, 3: 280) - *Gıçırda* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *gıçırda*, Azerbaycan Türkçesinde *gıçırda*, Türkmen Türkçesinde *gıçırda*, Gagauz Türkçesinde *gıçırda*, Güney Kıрым Türkçesinde *gıçırda* ve Horasan Türkçesinde *gıçırda* vb.

Oğuz grubu Türk lehçelerinde sürdürülmemen ve değişen yansıma sözcükler;

Çarla (DLT, 3: 295) - *Cırlama* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *cırla*, Azerbaycan Türkçesinde *cırna*, Türkmen Türkçesinde *cırrılda*, Gagauz Türkçesinde *çırma*, Güney Kıрым Türkçesinde *cıla* ve Horasan Türkçesinde *cırla*.

Op (DLT, 1:172) - *Höpürdet* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *höpürdet*, Azerbaycan Türkçesinde *xopurdət*, Türkmen Türkçesinde *hopurdət*, Gagauz Türkçesinde *höpürdet*, Güney Kıрым Türkçesinde *borkuldat*.

Talbın (DLT, 2: 240) – *Talbınveya çırpın* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *çırpın*, Azerbaycan Türkçesinde *dəbələn veya çırpın*, Türkmen

Türkçesinde *çırpış*, Gagauz Türkçesinde *çarpın*, Güney Kıрым Türkçesinde *çırpın* ve Horasan Türkçesinde *çırpın* vb.

Bazı yansıma sözcükler de vardır ki Oğuz grubundaki bazı lehçelerde aynı sürdürülürken Oğuz grubunda olan diğer lehçelerde farklılık göstermektedir; *Höpürdet* yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde ve Gagauz Türkçesinde *höpürdet* olurken, Azerbaycan Türkçesinde *xopurdat*, Türkmen Türkçesinde *hopurdat*, Güney Kıрым Türkçesinde *borkuldat* olmaktadır. Başka bir örnekle bakarsak *uluşmak* yansıma sözcüğü Güney Kıрым Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde *uluş*, Oğuz grubundaki diğer lehçelerde *ulaş* olmaktadır. Daha sonra *çağla* yansıma sözcüğü Oğuz grubundaki Türk lehçelerinin hepsinde *çağla* şeklinde olurken Gagauz Türkçesinde {ğ} harfinin düşmesi ile *çaala* şeklinde olmaktadır. Aynı durum Gagauz Türkçesinde *aala*, *çaar*, *baar*, *geer* ve *çur* yansıma sözcüklerinde de görülmektedir. Diğer bir örnekle bakarsak *fışkırmak* yansıma sözcüğü bütün Oğuz grubu Türk lehçelerinde aynı olurken Türkmen Türkçesinde *pürkür* şeklinde olmaktadır. Oğuz grubundaki Türk lehçelerinin aynı kökten gelmesi yansıma sözcüklerdeki benzerlik faktörünü ön plana taşımaktadır. XI. asırdaki Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunan yansıma sözcüklerle çağımıza kadarki Oğuz grubu Türk lehçelerindeki yansıma sözcükler arasında bir takım farklılıklar ortaya çıkmıştır. Farklılıklar ise coğrafi konumdan, nesilden nesile aktarımda, diğer dillerin Türk lehçelerine etkisinden oluşmaktadır. Örneklere; deveyi sağarken kaptan çıkan *cur cur* yansıma sözcüğü veya deveyi ıhırtmak için kullanılan *çok çok* yansıma sözcüğü Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunan Gagauz Türkçesinde ve Güney Kıрым Türkçesinde bulunmamaktadır. Nedeniyse XI. asırda develer Oğuzlar tarafından çok kullanılırken şu anki coğrafi konumdan ve iklimden dolayı Güney Kıрымda ve Gagauzyada deveyi kullanmak çok da uygun değildir. Başka bir örnekle bakarsak; kedinin *miyavlaması* yansıma sözcüğünün karşılığı bütün Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunmaktadır. Nedeniyse kedi görsel olarak her zaman sokakta, evde, bahçede vb. yerlerde gördüğümüz için çıkardığı sese uygun Oğuz grubu Türk lehçelerinin hepsinde aynı yansıma sözcüğü türetebiliyoruz. Aynı şekilde köpek, keçi, koyun, kuzu vb. hayvanlarla da bu örnek kendini göstermektedir.

DLT`deki *çokraş* (DLT, 2: 208) – Toplu insan hareketi sesi, *yanğkur* (DLT, 3: 400) – Sesin nerden geldiğini şaşırarak, *bırkığ* (DLT, 1: 461) – At ve eşek yutkunurken genizinden çıkan ses, *buç buç* (DLT, 2: 290) – Sömürgen kuşun

ağzından çıkan ses, *çik çik* (DLT, 1: 334) – Keçiye seslenmek, *sıkır* (DLT, 2: 83) – Kuşun ıslık çalması, *tah tah* (DLT, 3: 117) – Şahine seslenmek vb. yansıma sözcükleri Oğuz grubu Türk lehçelerinde sürdürülmemektedir. Sürdürülmeyen yansıma sözcükler ise hayvanlara ait yansıma sözcüklerde görülmektedir XI. asırda hayvanlara olan talep, çağdaş dönemimizdeki gibi büyük şehirlerin olmasaması ve gelişmemesi, hayvanlarla daha çok temas halinde olmamız yansıma sözcüklerin oluşumuna da etki etmekteydi. Örneğin; Şahinin eğitilmesi ve kullanılması XI. asırda daha çok görülmekteydi. Günümüzde ise şahinin eğitilmesi çok nadiren görülmektedir. Şahinin evcilleştirilmesi ve kullanılması *tah tah* yansıma sözcüğünün kullanılmamasına neden olmaktadır. İnsanların artık hayvanlarla çok da temas halinde olmaması durumu sömürgeci kuşunun yutkunurken çıkardığı *buç buç* sesinin de duyulmamasına neden olmaktadır. DLT'deki bazı yansıma sözcükler ise Oğuz grubu Türk lehçelerinde tamamen değişerek yerini çağdaş yansıma sözcüklere bırakmıştır:

Okraş yansıma sözcüğü Oğuz grubu Türk lehçelerinde *kışne* olarak adlandırılmaktadır. *Suwşaş* yansıma sözcüğü ise *fısılda* olarak adlandırılmaktadır vb.

Bir takım yansıma sözcükler DLT'deki gibi Oğuz grubu Türk lehçelerinde aynı olarak kalmaktadır:

Öp, ahla, sızla, titre, op op, ürk, pat vb. yansıma sözcükleri Oğuz grubu Türk lehçelerinin hepsinde aynı olarak kalmaktadır.

DLT'deki yansıma sözcükleri yapı bakımından incelediğimiz zaman çalışmamızda basit yapılı, ses yansımali türemeler ve ses yansımali birleşikler olmakla üçe ayırdık. Basit yapıda olan *banğ* (DLT, 3: 356) – *bağır-*, *bez-* (DLT, 2: 305) – *titre-*, *bönğ* (DLT, 3: 354) yansıma sözcükleri Oğuz grubu Türk lehçelerinde;

Bağırmak yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *bağır*, Azerbaycan Türkçesinde *bağır*, Türkmen Türkçesinde *bağır*, Gagauz Türkçesinde *baar*, Güney Kırım Türkçesinde *bağır* ve Horasan Türkçesinde *bağır*.

Bönğ yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *şak*, Azerbaycan Türkçesinde *şak*, Türkmen Türkçesinde *şag*, Gagauz Türkçesinde *şak*, Güney Kırım Türkçesinde *zang* vb. şeklinde olmaktadır.

Ses yansımali türemeler olan *+Il - Anğ+Il* (DLT, 1: 311) – *anır*, *çag+Il* (DLT, 3: 324) – *çağıl*, *+Ir - çık+Ir* (DLT, 3: 280) – *gıcır*, *çingğ+Ir* (DLT, 3: 402) – *çin* vb. yansıma sözcükleri Oğuz grubu Türk lehçelerinde;

Anır yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *anır*, Azerbaycan Türkçesinde *angır*, Türkmen Türkçesinde *aññır*, Gagauz Türkçesinde *anır*, Güney Kırım Türkçesinde *anır* ve Horasan Türkçesinde *angır*

Gıcır yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *gıcır*, Azerbaycan Türkçesinde *gıcır*, Türkmen Türkçesinde *gıcır*, Gagauz Türkçesinde *gıcır*, Güney Kırım Türkçesinde *gıcır* ve Horasan Türkçesinde *gıcır* vb. şeklinde olmaktadır.

Ses yansımali birleşikler olan *çar çur* (DLT, 1: 323) – *abur cubur*, *karç kurç* (DLT, 1: 343) – *katır kutur*, *kars kars* (DLT, 1: 348) – *el çırpmak*, *kart kurt* (DLT, 1: 342) – *kart kurt*, *kürt kürt* (DLT, 1:343) – *kütür kütür*, *sur sur* (DLT, 1: 122) – *şarıl şurul* vb. yansıma sözcükleri Oğuz grubu Türk lehçelerinde;

Kars kars yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *çarp*, Azerbaycan Türkçesinde *çarp*, Türkmen Türkçesinde *çarp*, Gagauz Türkçesinde *çarp*, Güney Kırım Türkçesinde *asuvtas*.

Şarıl şurul yansıma sözcüğü Türkiye Türkçesinde *şarıl şurul*, Azerbaycan Türkçesinde *şarıl şurul*, Türkmen Türkçesinde *şabırda*, Gagauz Türkçesinde *şarıl şarıl*, Güney Kırım Türkçesinde *şuvul şuvul* vb. şeklinde olmaktadır.

Ortak kültürel miras *Dîvânu Lugâti't-Türk* yansıma sözcükler açısından zengindir. Çalışmamızda da DLT`de olan yansıma sözcükler tek tek incelenmiş, kavram alanlarına göre sınıflandırılmış ve “Oğuz Dil Grubu”nda olan lehçelerde karşılıkları verilmiştir. Oğuz grubunda olan lehçeler (Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Güney Kırım Türkçesi ve Horasan Türkçesi) birbirine benzemektedir. Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi nerdeyse birbirlerine paralel lehçeler olduğu için yansıma sözcüklerdeki farklılıklar çok göze çarpmamaktadır. Örneklersek;

Türkiye Türkçesinde *anır*- yansıma sözcüğü, Azerbaycan Türkçesinde *angır*-anırmayı ve bu tarzda bağırmanı anlatır. Türkiye Türkçesinde *bar bar bağır*-yansıma sözcüğü, Azerbaycan Türkçesinde *bar bar bağır*- yüksek sesle bağırmanı anlatır. Türkiye Türkçesinde *gürültü* yansıma sözcüğü, Azerbaycan Türkçesinde *gürültü* veya *gurultu* gürleme sesini anlatır.

Türkmen Türkçesiyle Gagauz Türkçesindeki yansıma sözcüklerde farklılık biraz daha fazla olmaktadır;

Türkiye Türkçesinde *çağır-* yansıma sözcüğü, Türkmen Türkçesinde *çagır-*, Gagauz Türkçesinde *çaar-* olmaktadır. Türkiye Türkçesinde *aksır-* yansıma sözcüğü, Türkmen Türkçesinde *asgır-*, Gagauz Türkçesinde *ansır-* olmaktadır. Türkiye Türkçesinde *tükür-* yansıma sözcüğü, Türkmen Türkçesinde *tüykür-*, Gagauz Türkçesinde *tükür-* olmaktadır.

Güney Kırım Türkçesindeki farklılık durumu daha çok görülmektedir;

Türkiye Türkçesinde *böğür-* yansıma sözcüğü, Güney Kırım Türkçesinde *ökür-* olmaktadır. Türkiye Türkçesinde *şaşmak* yansıma sözcüğü, Güney Kırım Türkçesinde *seskenmek-* olmaktadır. Türkiye Türkçesinde *höpürdet-* yansıma sözcüğü, Güney Kırım Türkçesinde *borkuldat-* olmaktadır.

Horasan Türkçesi ise Farsçanın etkisinden daha çok Türkmen Türkçesiyle Azerbaycan Türkçesi arasında bir durum göstermektedir;

Türkiye Türkçesinde *gıdık* yansıma sözcüğü, Türkmen Türkçesinde *gıcık*, Horasan Türkçesinde *gıdıg*, Azerbaycan Türkçesinde *qıdıq* olmaktadır. Türkiye Türkçesinde *ağla-* yansıma sözcüğü, Türkmen Türkçesinde *agla-*, Horasan Türkçesinde *ağla-* Azerbaycan Türkçesinde *ağla-* olmaktadır.

Gösteren ile gösterilen arasında bağ dilbilimde nedensizdir. Yansıma sözcükler ise bu duruma istisna olarak gösterilebilir. Yansıma sözcükler belirli kurallar çerçevesinde doğan, doğanın sesini dile aktaran dil unsurlarıdır. Yansıma sözcükler aynı nedenlerden doğsalarda Oğuz grubu Türk lehçelerinde bazen farklılık gösterebilirler. Farklılık durumu ise yansıma sözcüklerin nedensiz olma tartışmasını biraz da ön plana çıkarmaktadır. *böğür-* yansıma sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde *böyür-*, Türkmen Türkçesinde *böğür-*, Gagauz Türkçesinde *büür-*, Güney Kırım Türkçesinde *ökür-*, Horasan Türkçesinde *böyür-* olmaktadır. Örneklerden Oğuz grubu Türk lehçeleri aynı kökten geliyorsa neden lehçeler arasında farklılık vardır sorusu ortaya çıkmaktadır. Asıl gerçeğe baktığımız zaman yansıma sözcükler aynı nedenden doğsalarda bile, lehçeler birbirlerinden ayrılmasından sonra karıştığı kültüre, tarihe, oluşuma, dil dışı etkilere, en önemlisi ise nesilden nesle aktarımda değişim göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulcemit, C. İsmail, K. (1992). *Gagauz Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Adcımuratova, Z. (2016). “*Podrajaniya ZvukomVodi v Krımskotatarskom Yazıke*”. *Seriya Filologičeskiye Nauki*. s. 55-60.
- Adilov, M. (1979). *Azerbaycan Dilinde Teglidi Sözlər*. Bakı.
- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesi`nden Türkiye Türkçesi`ne. Büyük Sözlük*.İstanbul: Beşir Yayınevi.
- Aksan, D. (1977). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (1983). *Sözcük Türleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2009). *Anabilim*. Ankara: Ergin Yayınevi.
- Aliyeva, V. (2005). “*Podrajatelniye Slova v Krımskotatarskom Yazıke*. *Seriya Filologiya*”. s. 7-11.
- Aşmarin, N. (1918). *Osnovi Çuvaşskoy Mimologii*. Kazan.
- Aşmarin, N. (1925). “*Podrajaniye v Yazıkah Srednego Povoljiya. İzvestiya Azerbaydjanskogo Universiteta*”. s. 143-158.
- Aşmarin, N. (1928). *O Morfoloğičeskih Kategoriyah Podrajaniy v Çuvaşskom Yazıke*. Kazan.
- Aşmarin, N. İ. (1918). *Osnovi Çuvaşskoy Mimologii*. Kazan.
- Atabay, N. (1983). *Sözcük Türleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Atalay, B. (1985). *Divanu Lugati` t Türk Tercümesi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atalay, B. (1985). *Divanu Lugati` t Türk Tercümesi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Atalay, B. (1985). *Divanu Lugati` t Türk Tercümesi III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atıcı, A. (2008). *Yıldız Dergisi Kırım Türkçesi Derlemeleri I (Giriş-Metin-Sözlük)*.Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Balkaya, D. (1996). *Yansılama ve Almanca-Türkçe Ses Yansımaları Sözcükler*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Banguoğlu, T. (1959). *Türk Grameri (Sesbilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türk Grameri (Ses Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Baskakov N.A. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*. Tercüme: İsmail Kaynak. A. Mecit Doğru. Ankara. Kültür Bakanlığı.
- Başkan, Ö. (1968). “*İnsan Dilinin Doğuşu*”. Ankara. Ankara Üniversitesi Dil Dergisi. Cilt 16. S. 146-153.
- Baturay, S. (2010). *Türkçe Yansıma İkilemelerdeki Ses Almaşması*. İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.

- Caferova, S. (1975). *Muasir Türk Dillerinde Teglidi Sözlerin Leksik ve Semantik Hususiyetleri*. Bakı.
- Dankoff, R. Kelly, J (1982). *Maḥmūd al-Kâşgarî. Compendium of the Turkic Dialects (Divanu Lugati` t Türk)*.USA. Part I. Harvard University Press.
- De Saussure, F. (1998). *Ferdinand Cours de linguistique generale*, Çeviren: Prof. Dr. Berke Vardar. İstanbul. Multilingual Yayınları.
- Demir, Y. (2019). “*Kumuk Türkçesinde Yansıma Sözcükler*”. Nevşehir: Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Dmitriyev, N. (1927). *Beitrage zur Osmanischen Mimologie. Wiener Zeitschrift f.d. künde des Morgenlandes Bd. XXXIV*, heft 1-2. 105-123. heft 3-4. s. 271-285.
- Dmitriyev, N. (1929). *Skizze zur Südtürkiscen Mimologie. Wiener Zeitschrift f.d. künde des Morgenlandes Bd. XXXVI*. heft 1-2. s. 18-47.
- Doğan, L. (2001). “*Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri*”. Türk Dünyası DİL ve Edebiyat Dergisi”. Cilt, Sayı 12. s. 615-659
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası*.
- Ercilasun, A. B. - Akkoyunlu, Z. (Hazırlayanlar) (2014). *Kâşgarlı Mahmud. Dîvânu Lugâti` t-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara. Atatürk Kültür. Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu Yayınları. 1120.
- Eren, H. (1951). “*Etimoloji Araştırmaları*”. İstanbul. Osman Yalçın Matbaası. Cilt 9.
- Ergin, M. (1958). *Türk Dil Bilgisi. İstanbul: İ. Ün. Ed. Fak. Yayını*.
- Ergin, M. (1971). *Azeri Türkçesi. İstanbul: İ. Ün. Ed. Fak. Yayını*.
- Fazılov, M. F. (1950). “*Çağdaş Tacik Dilinde Yansımali Sözcükler*”. Kazan: Yüksek Lisans Tezi. Kazan Devlet Üniversitesi.
- Ferdinand De S. (1998). *Cours de Linguistique Generale*. Çeviren: Prof. Dr. Berke Vardar.İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Geldiyev, R. (2000). *Türkmence ve Türkiye Türkçesinde Yansımalar*, Ankara: Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Guiraud, P. (1999). *Anlambilim*. Çeviren: Prof. Dr. Berke Vardar. Multilingual Yayınları. İstanbul.
- Hatiboğlu, V. (1971). *İkilemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hendem, E. (2008). *Yıldız Dergisi Kırım Türkçesi Derlemeleri II (Giriş-Metin-Sözlük)*. Ege Üniversitesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hudaykuliye M. (1962). *Podrajatelniye Slova v Turkmenskom Yazıke*. Aşgabad
- İskakov, A. (1951). “*O Podrajatelnih Slovah v Kazahskom Yazıke*. Turkologičeskiy Sbornik. Moskva”. s. 103-112.
- İskakov, A. (1951). “*O Podrajatelnih Slovah v Kazahskom Yazıke*”. Turkologičeskiy Sbornik. Moskva. s. 103-112.
- İsyangulova, G. (2011). “*Strukturniye i Sintaksiçeskiye Osobennosti Podrajatelnih Slov v Sovremennom Başkirskom Yazıke*”. Fililogiya i İsskustvovedeniye. Vestnik Başkirskogo Üniversitesi. s. 1073-1074.

- İsyangulova, G. (2015). *İstoriya İzuçeniyaPodrajatelnih Slov i İi Mesto v Sisteme Çastey Reçi. Filologiya i İskusstvovedeniye, Vestnik Başkirkского Universitet.* s. 52-555.
- Karahan, A. (2006). “*Memluk Kıpçak Sözvarlığı: Yansımaya Fiiller Üzerine İnceleme*”. Sayı 20.
- Karahan, F. (2011). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Yansımaya Sözcükler*. Kars: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi.
- Karahan, S. O. (2011). *Dobruca KırımTatar Ağzı Sözlüğü*. Köstence.
- Karasu, M. (2013). “*Tarihi Türk Lehçelerinde Yansımaya Fiiller*”. Yozgat: Yüksek Lisans Tezi Bozok Üniversitesi.
- Kırlı, S, Uğurlu, A. S. (2016). *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3. Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyar Bilgi Şöleni*. Bursa. Türk Ocakları Derneği. s. 164-173
- Koca, E. (2012). “*Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaya Sözlerin Leksiko Semantik Analizi*”. c. XII. Sayı 1.
- Koca, E. (2013). “*Divan`ü Lügati`-Türk*”teki Yansımaya Sözcüklerin Görev ve Anlamlarına Göre Sınıflandırılması” c. Sayı 36.
- Kudaybergenov, S. (1957). *Podrajatelniye Slova v Kırgızskom Yazıke*. Almatı: Frunze.
- Muzaffarov R. Muzaffarov, N. (2018). *Kırım Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Rusça Sözlük*. Ankara. Türk Dil Kurumu.
- Nurullova, A. (2013). *Onomatopeya v Sovremmenom Angliyskom. Russkom i Nemetskom Yazıkah*. Kazan: Kazan Federal Üniversitesi.
- Omuraliyeva, A. (2019). “*Yansımaya Sözcükler Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*” Uluslararası Türk Lehçe Araştırma Dergisi. c. 3. Sayı 2. s. 257-267.
- Omuraliyeva, A. (2020). “*Türkiye Türkçesinde Ses Yansımaya Fiillerin Yapısı*”. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. c. 13. Sayı 12.
- Omuraliyeva, A. (2021). *Türk Yazı Dilleri ve Lehçelerinde Yansımaya Fiillerin Yapısı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, A. (2006). “*Ses Yansımaya Sözcüklerin Yer Adı Olarak Kullanılması. İnsan Bilimler Araştırması*”. Sayı 16. s. 193-197.
- Özkan, N. (1996). *Gagauz Türkçesi Grameri*. Ankara. TDK.
- Öztoprak, E. (1995). *Benveniste Genel Dilbilim Sorunları*. Çeviren: Erdim Öztokat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Qurtbilal, N. (2014). “*Günümüz Edebi Kırım Tatar Türkçesi Bağlamında Sudak Ağzları*”. Sayı 9, s. 19-31
- Rüstemov, R. (1998). *Muasir Türk Dilinde Teglidi Sözler*. Bakı: Bakü Devlet Üniversitesi.
- Sarıbayev, Ş. (1960). *Kazak Tilindeki Yelikteviş Sözder*. Almatı.
- Sarıca, N. (2004). “*Fransızca ve Türkçe’de Yansımaya Sözcükler ve Bunların Eşdeğerlikleri Üzerine*”

- Tazhieva, A. (2020). “*Kırgız Türkçesinde Yansıma Sözcükler ve Onlarda Söz Türeme Yolları*”. Turkish Studies – Language and Literature. c. 15. Sayı 2.
- Tekin, T. (1959). Tanıtma: A.N.Kononov. *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka*. Moskva, Leningrad: TDAY.
- Tekin, T. (1977). *Ön Türkçede Ünsüz Yitimi*. Ankara: TDAY.
- Tekin, T. Ölmez, M. Ceylan, E. Ölmez, Z. Eker, S. (1995). *Türkmence Türkçe Sözlük. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18*. Ankar.: Şafak Matbaacılık.
- Tişina, E. (2010). *Russkaya Onomatopeya Diyahronny i Sinhronny Aspekt İzuçeniya. Volgograd: Volgogradskiy Gosudarstvennyy Pedagogičeskiy Universitet*.
- Tuna, O. N. (1950). “*Türkçede Tekrarlar*”. İstanbul. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.III. c. 3-4. S. IV. c. 1-2. S.
- Türkay, K. (1978). *Kargarlı'nın Derlediği Yansıma Sözcükler*. Ömer Asım Aksoy Armağanı. Ankara.
- Üçok, N. (1947). *Genel Dilbilim*. Ankara: Multilingual Yayınları.
- Ünveren, D. (2019). “*Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Onomatopiler (Yansımalar)*”. Ekev Akademi Dergisi, c. 23, Sayı. 79. s. 83-99.
- Voronin, S. (1971). *Slovoobrazovaniye i Onomatopeya. İssledovaniye po Angliyskoy Filologii*. s. 36-42.
- Voronin, S. (1976). *Angliyskaya Onomatopeya, Nekotoriye İtogi i Prespektivi İzuçeniya. Problema Motivirovannosti Yazıkogo Znaka*. s. 61-65
- Voronin, S. (2006). *Osnovi Fonosemantiki*. Moskva.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Sözcükler*. Ankara. TDK Yayınları.
- <https://tr.glosbe.com/> (Erişim: 20 Aralık 2021)

ÖZGEŞMİŞ

Mirfarid Rzayev, Azərbaycan, Masallı 3. Genel orta öğretim Lisesi'ni bitirdikten sonra Bakü Devlet Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi'nden 2018 yılında mezun oldu. 2022 yılında OMÜ LEE Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans programını bitirdi. Orta derecede İngilizce, iyi derecede Rusça ve Türkçe bilmektedir. Temel ilgi alanı dil, spor, fotoğrafçılık, tarih ve coğrafyadır.

İletişim Bilgileri

Öğrenci No :18230409

ORCID ID :0000-0001-6891-0324

Yayınlar:

1. Rzayev, M. (2021). Yansıma Sözcükler ve Dilin Nedensizlik İlkesi .
Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi , 2 (2) , 175-188 .
DOI: 10.54970/turkuaz.1019374

<https://doi.org/10.54970/turkuaz.1019374>